

BULLETIN OF ECONOMIC THEORY AND ANALYSIS

December 2016 ♦ Volume 1 ♦ Issue 1
Aralık 2016 ♦ Cilt 1 ♦ Sayı 1

Developmental State: A Theoretical and Methodological Critique
Ömer MOLLAER

Nitelik Uyarlanmış Beşeri Sermaye Endeksi 1976-2013
Devran ŞANLI

1960-2010 Döneminde Türkiye'den OECD Ülkelerine Gerçekleşen
Göçün Çekim Modeli ile Analizi
Gönül MURATOĞLU
Yusuf MURATOĞLU

Finansal Serbestleşme ve Kriz: Türkiye İçin Bir Analiz
Tülin TUNÇ DEVECİ
Eylül Ece DEMİR

Kemer Sıkma Politikaları: Krizden Çıkış Stratejisi mi?
Hikmet Gülçin BEKEN

Quarterly Peer-reviewed Journal
Üç Aylık Hakemli Dergi

BULLETIN OF ECONOMIC THEORY AND ANALYSIS

Quarterly Peer-reviewed Journal
Üç Aylık Hakemli Dergi

December 2016 ♦ Volume 1 ♦ Issue 1
Aralık 2016 ♦ Cilt 1 ♦ Sayı 1

www.betajournals.org

All right reserved © Her hakkı saklıdır

BULLETIN OF ECONOMIC THEORY AND ANALYSIS

December 2016 ♦ Volume 1 ♦ Issue 1
Aralık 2016 ♦ Cilt 1 ♦ Sayı 1

Publisher of the Journal / Yayın Sahibi
Mehmet Songur

Editör / Editör
Erginbay UĞURLU

Correspondence Address / Yazışma adresi
Erginbay UĞURLU
İstanbul Aydın Üniversitesi Florya Kampüsü
Beşyol Mahallesi İnönü Caddesi No:40
Sefaköy İSTANBUL

E-mail / E-posta
editor@betajournals.org
info@betajournals.org
contact@betajournals.org
betajournals@gmail.com

Web Address / Web Adresi
<http://dergipark.gov.tr/beta>
<http://www.betajournals.org>

Bulletin of Economic Theory and Analysis is a peer-reviewed, quarterly published (in March, June, September and December) academic journal.

Bulletin of Economic Theory and Analysis yılda dört kez (Mart, Haziran, Eylül, Aralık aylarında) yayımlanan hakemli bir dergidir.

The rights of all the papers accepted for publication belong to the Bulletin of Economic Theory and Analysis.

Yayımlanacak makalelerin tüm yayın hakları Bulletin of Economic Theory and Analysis 'e aittir.

The responsibility of the manuscripts belong to the authors. Bulletin of Economic Theory and Analysis Journal and the editors are not responsible for the manuscripts.

Dergide yayımlanan makalelerin tüm sorumluluğu yazarlara ait olup, bu konuda Bulletin of Economic Theory and Analysis ve editörler sorumlu tutulamazlar.

The articles published in the journal can be cited by giving proper reference.

Dergide yayımlanan makalelerden kaynak gösterilerek aktarma ve alıntı yapılabilir.

EDITOR / EDİTÖR

Assoc. Prof. Ph.D. Erginbay UĞURLU

EDITORIAL BOARD / YAYIN KURULU

Prof. Ph.D. Ümit ŞENESEN

Istanbul Technical University / İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Ph.D. Öner GÜNÇAVDI

Istanbul Technical University / İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Ph.D. İsmail TUNCER

Mersin University / Mersin Üniversitesi

Prof. Ph.D. Kudret TOPYAN

Manhattan College / Manhattan College

Assoc. Prof. Ph.D. Irena JINDRICHOVSKA

Anglo American University / Anglo American University

Assoc. Prof. Ph.D. Erginbay UĞURLU

Istanbul Aydın University / İstanbul Aydın Üniversitesi

BULLETIN OF ECONOMIC THEORY AND ANALYSIS

December 2016 ♦ Volume 1 ♦ Issue 1

Aralık 2016 ♦ Cilt 1 ♦ Sayı 1

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Developmental State: A Theoretical and Methodological Critique

Ömer MOLLAER 1

Nitelik Uyarlanmış Beşeri Sermaye Endeksi 1976-2013

Devran ŞANLI..... 13

1960-2010 Döneminde Türkiye'den OECD Ülkelerine Gerçekleşen Göçün Çekim Modeli ile Analizi

Gönül MURATOĞLU, Yusuf MURATOĞLU 51

Finansal Serbestleşme ve Kriz: Türkiye İçin Bir Analiz

Tülin TUNÇ DEVECİ, Eylül Ece DEMİR..... 71

Kemer Sıkma Politikaları: Krizden Çıkış Stratejisi mi?

Hikmet Gülçin BEKEN 87

Bulletin of Economic Theory and Analysis

Volume I, Issue 1, pp. 1-12, 2016

<http://www.betajournals.org>

Developmental State: A Theoretical and Methodological Critique

Ömer Mollaer^a

^aResearch Assistant, Hitit University, FEAS, Political Science and Public Administration, Corum, TURKEY

ABSTRACT

This article aims to critically assess the theoretical and methodological premises of the developmental state. It is argued that developmental state as a theoretical framework is misleading in terms of grasping the nature of the state by regarding it existing above the social relations, particularly class conflicts, and separating it from the international context within which it flourished. Moreover, in an attempt to explain the inherent contradictions of the developmental state, which have largely been obscured within the statist theoretical framework, I argue that the concept of the developmental state mystifies the exploitative nature of the capitalist state on the one hand, while overlooking the contradictions intrinsic to capitalist development on the other.

Keywords

Developmental state,
Class conflict,
Statism,
Methodological
nationalism

JEL Classification

O100, P110, B410

CONTACT Ömer MOLLAER, ✉ omer.mollaer@hotmail.com ☎ Hitit University, FEAS, Political Science and Public Administration, Corum, TURKEY

Kalkınmacı Devlet: Teorik ve Metodolojik Bir Eleştiri

ÖZ

Bu makale kalkınmacı devletin temel teorik ve metodolojik öncüllerini eleştirel bir biçimde yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kalkınmacı devletin, bir teorik çerçeve olarak devleti toplumsal ilişkilerden, sınıf çelişkilerinden ve kalkınmacı devletlerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine imkan veren toplumsal koşullardan yalıtılarak devletin doğasına ilişkin yanıltıcı bir perspektif sunduğu iddia edilmektedir. Bu bağlamda, kalkınmacı devletin, devletçi teorik çerçeve içinde ihmal edilen içsel çelişkilerini açıklamak amacıyla, bir taraftan kapitalist devletin sömürücü doğasını, diğer taraftan kapitalist kalkınmaya içkin çelişkileri gözden kaçırdığını öne sürüyorum.

Anahtar Kelimeler

Kalkınmacı Devlet,
Sınıf Çatışması,
Devletçilik,
Metodolojik
Milliyetçilik

JEL Kodu

O100, P110, B410

1. Introduction

This article aims to critically assess the relevance of the concept of the developmental state as a theoretical framework. To do so, utilising the distinction made by Ben Fine (2006, 2011), two schools within the literature, the political and the economic, will be introduced, highlighting the key defining features of the developmental state, with particular emphasis on the concept of “state autonomy”, and how the developmental state has been conceptualised by its proponents. Subsequently, I will seek to criticise the statist underpinnings of the developmental state, arguing that the way in which the developmental state is conceptualised is misleading in terms of grasping the nature of the state, as it has been characterized as separate from class conflicts by developmental state theorists; therefore the conflicts that have taken place during the process of a state’s development have been obscured to the extent that the state is neutralised in terms of class relations. As such, developmental state theorists treat the state as a technocratic body separate from class relations, which obscures the contradictory nature of state-led development. Moreover, I argue that the conceptualisation of the developmental state is marked by methodological nationalism which leads to its proponents obscuring the global context of the developmental process, thereby reproducing a superficial external-internal contradiction; this therefore means theorising the international context as an external factor, which affects the state from the outside. Finally, in an attempt to explain the inherent contradictions of the developmental state, which have largely been obscured within the statist theoretical framework, I

argue that the concept of the developmental state mystifies the exploitative nature of the capitalist state on the one hand, while overlooking the contradictions intrinsic to capitalist development on the other.

2. Conceptualisation of the Developmental State

The concept of the developmental state is used to identify a specific form of state that is said to enjoy high levels of autonomy from different segments of the capitalist class as well as labour unions, and have strong institutional capacity, both of which allow this specific form of state to implement a set of successful state-interventionist policies in pursuit of developmental goals. The concept was first coined by Chalmers Johnson (1982) with reference to the Japanese state. In his seminal work, Johnson makes a distinction between two forms of state: developmental and regulatory. According to this, the Western states that were first to industrialize hardly intervened in the markets and since the late nineteenth century, these states have undertaken regulatory functions; whereas “[i]n states that were late to industrialize, the state itself led the industrialization drive, that is, it took on developmental functions” (Johnson, 1982). Johnson, therefore, describes the United States as an exemplar of a “regulatory state”, while the Japanese state is depicted as a “developmental state”. The key difference between these two different forms of state lies in their divergent rationales with regard to state-market relations. The rapid industrialization of the Japanese economy was rendered possible through a “planned rational” strategy of the Japanese state. Contrary to the neo-classical view that free market mechanism is the only way to development economically, the Japanese case demonstrates that a state-led development strategy could lead to rapid industrialization and high levels of economic growth for late developing countries. In this reading of development, a pilot agency planning long-term developmental goals autonomously from political pressures - which was the MITI (Ministry of Trade and Industry) in the case of Japan - is of central importance.

Ben Fine (2006, 2011) identifies two variants within the theory of the developmental state: the political school and the economic school. While the political school focuses on the nature of the state itself in an attempt to comprehend the necessary features of the state, thus allowing it to be developmental, the economic school is concerned with the policies enacted by the state that produce state-led industrialisation and economic growth. Accordingly, the political school, whose members generally come from political science, are more interested in the

conceptualisation of state-society relations, in which a productive collaboration between state elites and the capitalist class takes place, allowing the state to intervene in the market successfully, whereas the economic school focuses on what policies to adopt in order to achieve developmental goals. Although their focuses are directed on different aspects of the concept of the developmental state, their understanding of such is informed by similar institutionalist-statist accounts of state-society relations in general (Song, 2011).

Following Johnson's core assumptions, the institutionalist authors, coming from either political science or economics, have made substantive contributions to the theory of the developmental state. Seeking an answer to the question why the state failed in its pivotal role in the development process in some cases, with regard to the states such as India and Brazil while proving to be successful in South Korea, Peter Evans (1995), by drawing on historical-institutionalist understandings of state-society relations, put forward the concept of "embedded autonomy" in explaining the distinctive features of a successful developmental state. According to Evans, who is regarded as a leading figure in the political school, developmental states consist of rational and meritocratic bureaucracies in the Weberian sense, that is, autonomous from the demands and pressures of various sections of society. Members of the bureaucracy are tied to one another through informal networks, which ensure an internal coherence to the bureaucracy. One further feature of the developmental state is its "external network connecting the state and private" (Evans, 1992), which the collaborative links between the state and private sector, together with the internal coherence of the rational and meritocratic bureaucracy, forms the necessary conditions of the "embeddedness" of state autonomy. Therefore, "embeddedness", in Evans's formulation, "implies a concrete set of connections that link the state intimately and aggressively to particular social groups with whom the state shared a joint project of transformation" (Evans, 1995). Without being embedded in society, an interventionist state would be a predatory state "in which the preoccupation of the political the political class with rent-seeking has turned society into its prey" (Evans, 1992). Thus, embeddedness is regarded as being just as important as autonomy in determining the necessary conditions of the developmental state.

According to Evans, South Korea, where traditionally its state bureaucrats are selected through meritocratic national examination and having effectively cooperated with the *chaebols*,

exemplifies the developmental state; whereas the state of Zaire was characterised as an archetypal case of a predatory state due to its weak internal coherence amongst political elites and individualized external ties with the private sector. Brazil and India form intermediary cases between these two forms of classifications. Evans's emphasises the essential role of coexistence between state autonomy and the tight external networks of state bureaucrats with business being a distinctive feature of a successful developmental state. Similar to Evans, Ziya Öniş (1991) sees developmental states as demonstrating "the coexistence of two conditions: the autonomous bureaucracy and co-operation between private sectors and the state". In a similar vein, Linda Weiss (2003) characterises the developmental state as "a political system which supports a shared project of economic transformation, where there is elite cohesion over core national goals, and where the economic bureaucracy is given sufficient scope to take initiatives and act effectively". In this understanding, the success of the state of South Korea in term of the developmental trajectory and the failure of the states of India and Brazil are explained through the level of institutional capacities that allow effective alliances to form between the political elite and the capitalist class, and the level of state autonomy that ensures that the state plays a pivotal role in planning and implementing long-term developmental goals.

The proponents of the developmental state from the discipline of economics, also relying on the institutionalist framework of state-society relations (Song, 2011), mainly focus on the developmental policies adopted by the state that in turn lead to rapid industrialisation and economic growth. Drawing on German economist Friedrich List's theory of late development, Erik S. Reinert (2007) argues that the protectionist policies of the first industrialised countries were then emulated by the late developing countries, such as Germany in the seventeenth century, Japan in the nineteenth century and South Korea in the twentieth century. All developed countries adopted import-substitution industrialisation (ISI) strategies throughout the development process. The set of policies adopted by the developmental state in seeking rapid industrialisation and economic growth might vary depending on historical contingencies; however, according to Ha-Joon Chang (2002) "the general pattern has remained remarkably true to type". Therefore, the developmental state, in this understanding, becomes more or less a universal paradigm in the sense that a "correct" set of policies adopted by the developmental state can be applied by other states in pursuit of developmental goals without regard to contextual

realities.

3. Statism, Mystification of the State and Methodological Nationalism

The conceptualisation of the developmental state is based on statist accounts on the nature of state-society relations and the developmental process itself. The statist understanding of state-society relations draws on the assumption that the state and society exist separately. The theory of state autonomy, which is as Dae-oup Chang (2009) points out, “the basis of developmental state theory”, reflects the statist underpinnings of the concept of developmental theory. As a result, the state is ultimately seen as “inherently *coherent* and externally *insulated* from other social groups” (Chang, 2009). This conceptualisation tends to neutralise the state in terms of class interests through theorising the state as autonomous from the dominant class and pursuing developmental goals that represent the general interests of society as a whole.

Dae-oup Chang (2009) convincingly argues that the theoretical neutralisation of the developmental state in terms of class interests and separation of the state from society have been rendered possible through a two-fold process, both reinforcing the other. Firstly, labour, in its relation to capital and to the state, has been largely excluded from theoretical review in this regard. As Song (2011) observes “the question of labour is either absent or posed externally to capital relation” within statist accounts on the developmental state. This exclusion has been theoretically justified through basing the argument on the idea that the developmental state is characterized by “weak labour” as a condition of its effective intervention in the market (Amsden, 1989). Thus, labour is taken only with regard to its subordination to the state, ignoring the state’s intervention between capital and labour in a way that significantly favours capital. Obscuring state-labour and capital-labour relations have enabled theorists to translate state-business relations to relations between state and society in general (Chang, 2009). Secondly, both the state and businesses are conceptualised according to their organisational features; that is to say, the relation between the state and capital is reduced to the relation between a set of individual state bureaucrats and individual capital owners. Accordingly, the “developmental autonomy” of the state is derived from the organisational relations between the state and business, which can demonstrate no more than a superficial autonomy derived from the

organisational relations between the state and capital. As a result, the state is depicted as isolated from social relations and existing above class interests.

Although the historical-institutionalist authors rigorously elaborated upon the nature of the state in an attempt to grasp “state autonomy”, taking into account the social context in which the state is allowed to be autonomous from society in pursuing the developmental goals; insofar as the state is conceptualised as a separate entity existing above class interests, in the statist understanding of the developmental state, the nature of the capitalist state and national development becomes a mystification, with the contradictory nature of the capitalist state remaining as yet unresolved. At this point, the conceptualisation of development as “common good” without questioning its contradictory nature, and the theoretical neutralisation of the state in terms of class relations through depicting it as being autonomous from different fractions of the capitalist class, constitute complementary aspects of the conceptualisation of the developmental state. The autonomy of the state, according to this account, allows the state to “sacrifice the interest of certain segments of capital in the pursuit of policies that maintain the viability of the socio-economic system and preserve the general rate of return” (Rueschemeyer & Evans, 1985). Furthermore, the distinction made by Evans between the developmental state and the predatory state reproduces this argument by positing that the difference between the two lies in the fact that the developmental state represents the general interest, while the predatory state is characterised by rent-seeking (Evans, 1995). Thus, the concept of “embedded autonomy” leads to obscure the exploitative nature of capital relations as a whole in the process of capital accumulation. In sum, the proponents of the developmental state do not problematize neither the nature of the state nor the national development process, through treating the state as a technocratic body separate from contradictory class relations, overlooking the exploitative relations between state-labour and capital-labour which are intrinsic to the capitalist development process.

Applying a statist theoretical framework to the concept of developmental theory is problematic not only in treating the state as autonomous from domestic class relations, but also in that it draws upon methodological nationalism, which characterises the new developmentalism (Pradella, 2014). The central characteristic of methodological nationalism, which underpins most of the literature on the developmental state, is “the isolation and separation of internal and

external factors as determinants of national economic factors, with primacy being giving to the former” (Gore, 1996). The theorists of the developmental state focused on either policies adopted by the state at the national level, which is the case particularly for the economic school, or analysed the nature of state-society relations almost exclusively within the boundaries of a nation-state, which characterises the political school. Therefore, the success of the developmental states of East Asia is attributed mainly to the internal characteristics of these states, without any serious attempt to analyse the global context of capital accumulation in which late development process had been realised.

4. Inherent Contradictions of the Developmental State

As a result of the statist underpinnings inherent in the conceptualisation of the developmental state, the state is theorised without showing much contradiction, which enables the theorists to propose the developmental state as a viable alternative to neo-liberal policy prescriptions. In order to assess the viability of the developmental state as an alternative political-orientation, it seems appropriate to consider the demise of developmental states with the Asian financial crisis of 1997-98. Within the policy-centred theoretical framework of the developmental state literature, particularly within the works of the authors from the economic school, the causes of the crisis have typically been attributed to policy mistakes and the dismantling of state-controlled financial systems. Therefore, in this explanation, the causes of the financial crisis leading to the demise of the developmental states did not emanate from the developmental state itself; rather, the crisis was caused by the dismantling of the old institutional settlement. Wade (2000) argues that the deregulation of the financial markets as a result of external pressures imposed by the Wall Street-Treasury complex led to the crisis. Attributing the demise of the developmental state either to policy mistakes or to external pressures, these theorists tend to obscure the contradictions inherent to the developmental state. As a result, this conceptualisation cannot capture the internal necessity of deregulation and therefore the demise of the developmental state.

Contrary to the proponents of the developmental state, regarding to the case of South Korean, Eun Mee Kim (1999) argues that “contradictions inherent in the developmental state are enough to instigate its own decline”. Therefore, according to her “external actors, institutions and conditions merely hasten the decline” (Ibid). For Kim, there are two main contradictions inherent

to the developmental state. The first, insofar as the developmental state successfully provides economic services, is that it inevitably undermines its own developmental role as the big South Korean *chaebols* become capable of providing these services by themselves. Therefore, the state's exclusive support for large conglomerates through subsidies (including tax exemptions, reduced tariffs and low-interest loans) produces contradictory results, undermining the developmental state's role as provider of public goods. In this context, it is necessary to note that economic growth and rapid industrialisation achieved in the era of developmentalism was made possible at the expense of public costs. Vivek Chibber (2005) states that "even when the economy grew at an impressive clip, it was in a race with the fiscal deficit, which often grew even faster. The fiscal drain was paralleled by an increasing imbalance on the external account." In this process, support for large conglomerates through subsidies went hand in hand with the brutal suppression of labour movements by authoritarian regimes (Cammack, 2007). However, rapid industrialisation tends to strengthen the working class, therefore civil society, which reveals the second contradiction of the developmental state. As mentioned above, the conceptualisation of the developmental state relies on the assumption that those East Asian countries are characterised by a weakness of labour, which in turn leads to them largely ignoring labour-capital and labour-state relations. However, if the developmental state succeeds in its supposed mission in the developmental trajectory, paradoxically it undermines its own basis; namely state autonomy through empowering both the working class and the capitalist class. Thus, the developmental state becomes self-limiting in the sense that insofar as it facilitates the development of societal forces, the rising social classes tend to undermine its supposed autonomy from the society.

This is not to say that deregulation policies imposed by the international financial institutions have not played a role in the demise of the developmental states. However, what these contradictions mentioned above indicate is that the developmental state is far more contradictory in nature than it has been conceptualised within the statist theoretical framework by its proponents. As a result, the way in which the developmental state is conceptualised is problematic in two aspects. First, at the theoretical level, it wrongly associates the developmental state with political stability and economic prosperity to the detriment of its inherent contradictions. Second, this theorisation leads to a normative defence of the developmental state

particularly against deregulation policies imposed on developing countries, offering the developmental state as a viable and progressive alternative to neo-liberal policies. In so doing, the proponents of the developmental state tend to overlook the contradictions intrinsic to the developmental state on the one hand, and the repressive policies of the state, which particularly target the labour movement on the other. In sum, the concept of the developmental state tends to become a theoretical mystification, obscuring its inherent contradictions and exploitative characteristics, which therefore ultimately lead to a distorted picture of the previous developmental experience of East Asia.

5. Conclusion

I have offered a critique of the concept of the developmental state on theoretical and historical grounds. In doing so, I have briefly introduced different conceptualisations of the developmental state with an emphasis on the concept of state autonomy as the basis of the developmental state. Thereafter, I have discussed the theoretical relevance of the concept, questioning its underlying assumptions, characterised by statism, which is intrinsic to the conceptualisation of the developmental state. I argue that the statist accounts of state-society relations, which underpin most of the literature on the developmental state, tend to mystify the nature of the capitalist state through depicting the state as a separate entity isolated from society, therefore neutralising the state in terms of class interests. This theoretical mystification has been made possible largely through the exclusion of labour from theoretical concerns, which in turn leads to the translation of the state-business relations into state-society relations. In sum, the state is theoretically separated from social classes, with state policies largely ignored with regards labour in a way that favours the capitalist class.

Thereafter, I have attempted to shed light on the inherent contradictions of the developmental state, which have largely been overlooked by its proponents. As long as the developmental state proves to be successful in the developmental process, it strengthens both the capitalist class and working class. Therefore, the capitalist class becomes capable of providing the economic services that have previously provided by the state. At the same time, the labour movement, which either has been excluded from the theoretical concerns or theorised as subordinated to the state, becomes more powerful as a result of the rapid industrialisation. With the proliferation of the societal forces, the autonomy of the state, conceptualised as the basis of

the developmental state, tends to its own demise.

Bibliography

- Amsden, A. (1989). *Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization*. New York: Oxford University Press.
- Cammack, P. (2007). Class Politics, Competitiveness and the Developmental State. In *Papers in the Politics of Global Competitiveness*, No.4, Manchester Metropolitan University.
- Chang, D-O (2009). *Capitalist Development in Korea: Labour, Capital, and the Myth of the Developmental State*. London: Routledge.
- Chang, H-J (2002). *Kicking away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective*. London: Anthem Press.
- Chibber, V. (2005). Revisiting the Developmental State: The Myth of the “National Bourgeoisie”. In Leo Panitch and Colin Leys (eds) *The Empire Reloaded* (Socialist Register 2005) (pp.144-165).
- Evans, P. B., Rueschemeyer, D., & Skocpol, T. (1985). *Bringing The State Back In*. Cambridge University Press.
- Evans, P. (1992). The State as Problem and Solution: Predation, Embedded Autonomy and Adjustment. In S. Haggard and R. Kaufman (eds), *The Politics of Economic Adjustment: International Constraints, Distributive Politics, and the Stat*. Princeton: Princeton University Press.
- Evans, P. (1995). *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*. NJ: Princeton University Press.
- Fine, B. (2006). The Developmental State and the Political Economy of Development. In K.S. Jomo and B. Fine (eds), *The New Development Economics: After the Washington Consensus* (pp. 1-20), London: Zed Books.
- Fine, B. (2011). Locating the Developmental State and Industrial and Social Policy after the Crisis. In *The Least Developed Countries Report 2011: The Potential Role of South-South Cooperation for Inclusive and Sustainable Development*, Background Paper No: 3,

UNCTAD.

- Gore, C. (1996). Methodological Nationalism and the Misunderstanding of East Asian Industrialization. *European Journal of Development Research*, 8(1), 77–122.
- Johnson, C. (1982). *MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925-1975*. Chicago: Stanford University Press.
- Kim, E. M. (1993). Contradictions and Limits of a Developmental State: With Illustrations from the South Korean Case. *Social Problems*, 40(2), 228–49.
- Kim, E. M. (1999). Crisis of the Developmental State in South Korea. *Asian Perspective*, 23, 35–55.
- Öniş, Z. (1991). The Logic of the Developmental State. *Comparative Politics*, 24(1), 109-26.
- Pradella, L. (2014). New Developmentalism and the Origins of Methodological Nationalism. *Competition and Change*, 18(2), 180-93.
- Reinert, E. S. (2007). *How Rich Countries Got Rich and Why Poor Countries Stay Poor*. London: Constable.
- Song, H-Y (2011). Theorising the Korean State beyond Institutionalism: Class Content and Form of ‘National’ Development. *New Political Economy*, 16(3), 281-302.
- Wade, R. (2000). Wheels Within Wheels: Rethinking the Asian Crisis and the Asian Model. *Annual Reviews of Political Science*, 2000, 85–115.
- Weiss, L. (2003). Guiding Globalisation in East Asia: New Roles for Old Developmental States. In L. Weiss (ed.), *States in the Global Economy: Bringing Domestic Institutions Back in* (pp. 245-270). Cambridge: Cambridge University Press.

Bulletin of Economic Theory and Analysis

Volume I, Issue 1, pp. 13-49, 2016

<http://www.betajournals.org>

Nitelik Uyarlanmış Beşeri Sermaye Endeksi 1976-2013¹

Devran Şanlı^a

^a Araştırma Görevlisi, Bartın Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Bartın, TÜRKİYE

ÖZ

İçsel büyüme modelleri literatüründe beşeri sermaye değişkeni ekonomik büyümenin temel kaynağı olarak gösterilmekte ve bu durum birçok ampirik çalışma ile desteklenmektedir. Yapılan çalışmalarda beşeri sermaye değişkeni ele alınırken miktar ve kalite olarak modele dahil edilmiş, kalite yönü ise genellikle ortalama eğitim yılı olarak ölçülmüştür. Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç ise beşeri sermaye kalitesini daha kapsamlı bir biçimde hesaplama çabasıdır. Bu çerçevede içerisinde 1976-2013 yıllarını ve 80 ülkeyi kapsayan panel veri seti ve bu veri setinden iki farklı endeks oluşturulmuştur. Beşeri sermaye kalitesi ile ilintili olduğu düşünülen on farklı değişken seçilmiştir ve değişkenleri birimlerinden bağımsız hale getirebilmek amacıyla her değişken standardize edilmiştir. Daha sağlıklı sonuçlar alabilmek için veri setine petrol zengini ülkeler dahil edilmemiştir. Bu endekslerden ilki temel bileşenler analizi metoduyla diğeri ise ağırlıklı aritmetik ortalama metoduyla hesaplanmıştır. Endekslerden elde edilen bulgular birbirini destekler niteliktedir. Gözlemlenen en net sonuç söz konusu dönemde Güney Kore, Hong Kong, Singapur, Çin, Tayland, Malezya, Meksika gibi ülkelerde beşeri sermaye kalitesinde ciddi artışlar söz konusudur. Örneğin 1976 yılında Güney Kore endekste 22. sırada yer alırken, 2013 yılında 1. sıraya, Singapur 23. Sıradan 12. sıraya Çin ise 71. sıradan 29. sıraya yükselmektedir. Gelişmiş ülke sıralamalarına baktığımızda söz konusu ülkelerin daima ilk 20 arasında yer aldığı kendi aralarında küçük değişiklikler haricinde büyük bir sıçrama veya düşmenin söz konusu olmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler
Büyüme, Beşeri Sermaye, Temel Bileşenler Analizi

JEL Kodu
I200, O400, O150

CONTACT Devran ŞANLI ✉ devransanli@gmail.com 📧 Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Bartın, TÜRKİYE

¹Bu çalışma, daha önce Ekonomik Yaklaşım Kongresinde (05-06 Kasım 2015) sunulmuş olan 'Nitelik Uyarlanmış Beşeri Sermaye Hesaplanması: Ülkeler Arası Bir Çalışma' başlıklı çalışmanın büyük ölçüde genişletilmiş halidir.

Quality Adjusted Human Capital Index 1976-2013

ABSTRACT

The human capital variable is considered primary source of economic growth in the literature of endogenous growth models and it is supported by several empirical researches. In these studies the human capital variable is incorporated to the model as quantity and quality while quality is measured by the average years of education. This study aims at simply calculating the human capital quality from a wider perspective. Therefore, a data set including 80 countries duration of 1976-2013 and two indices from this data set are formed. Ten variables are chosen which are considered to be related with human capital quality and in order to make them independent from unit they all are standardized. In order to receive better results oil rich countries are excluded from the data set. The first index is calculated by principal components analysis and the second index calculated by arithmetic mean method. The findings obtained from indices supports the each other. The net result of the observed period, it has been provided serious increases human capital quality in countries such as South Korea, Hong Kong, Singapore, China, Thailand, Malaysia and Mexico. For instance, in 1976 South Korea was ranked 22th in the index, however, in 2013 she placed in the first; Singapore increased from 23th to 12th and China increased from 71th to 29th. When it comes to developed countries, it can be conferred that all these countries stabled within the first 20 and except for minor changes they did not show any radical increase or decrease throughtout the period.

Keywords

Growth,
Human Capital,
Principal
Components
Analysis

JEL Classification

I200, O400, O150

1. Giriş

İktisadi büyümenin belirleyici temel unsurlarına değişik modeller çerçevesinde farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu noktada geleneksel neoklasik ve içsel büyüme modellerinin konuya yaklaşımı sermaye birikimi, teknolojik gelişme, nüfus artışı ve beşeri sermaye temelinde olmaktadır.

Beşeri sermaye literatürünün tarihsel gelişimi esas olarak mikro alanda, kişinin aldığı eğitim ve elde ettiği kazanç arasındaki ilişkileri açıklamak üzerinden geliştirilen modellerle karşımıza çıkmaktadır. Aynı bakış açısı makro alana uyarlanarak, beşeri sermaye ile gelir düzeyinin teorik olarak ilişkilendirilmesi ve beşeri sermayenin bir üretim faktörü olarak görülmesi, beşeri sermayenin detaylı olarak incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu gereklilikle beşeri sermayenin ne olduğu, nasıl tanımlanması gerektiği, üretim faktörü olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı, gelir düzeyi ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri analiz edilmeye

çalışılmıştır. İlkel çalışmalarda homojen olarak ham işgücü beşeri sermaye olarak ele alınırken daha sonra eğitilmiş işgücü beşeri sermaye olarak değerlendirilmiş, gelinen noktada ise beşeri sermayenin nicelik ve nitelik boyutunun farkında olarak değerlendirilmesi gerekliliği tespit edilmiştir. Öyle ki gelinen noktada ülkeler arasındaki ya da ülke içerisinde bölgesel gelir farklılıklarının açıklanmasında temel dayanak noktası beşeri sermaye niteliğindeki farklılık olarak açıklanmaktadır.

Bu çalışmanın yapılmasının amacı gelir düzeyi ile beşeri sermaye arasındaki ilişkileri araştıran modeller temelinde beşeri sermaye faktörünün niteliği ölçme çabasıdır. Beşeri sermaye faktörü nicelik ve nitelik olarak iki boyutlu düşünülmüştür. Bu doğrultuda temel bileşenler analiziyle beşeri sermaye nitelik endeksi hesaplaması yapılmıştır ve bu değişken beşeri sermaye niteliği olarak kabul edilmiştir.

2. Teorik Çerçeve

2.1. Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye, “işgücünün üretim kapasitesini belirleyen beceri, tecrübe ve yetenek” olarak veya “kişinin üretken bilgi ve beceri stoku” olarak tanımlanmaktadır (Gartner, 2003; Eatwell, Millgate vd., 1987) OECD’nin yapmış olduğu tanıma göre ise beşeri sermaye, kişisel ve sosyal gelişimi sağlayan ve iktisadi refahın artırılmasını kolaylaştıran bilgi ve hüner gibi birey tarafından sahip olunan yeteneklerdir (OECD, 2001).

Ekonomik büyümeye ilişkin hesaplamalarda ülke nüfusu dışsal değişken olmaktan çıkmış, sermaye ve doğal kaynaklar gibi içsel bir değişken olarak da ele alınmaya başlanmıştır. 1960’ların başında üretim sorunu, yerini daha çok insanların üretim kapasitesini artırma sorununa bırakmıştır. Bu bağlamda insan ve dolayısıyla beşeri sermaye, büyümenin meşru faktörü haline gelmiştir (Illich, 2008). Sonraki süreçte beşeri sermaye olgusu emek ve fiziki sermaye yanında üçüncü bir üretim faktörü olarak büyüme teorisi yazınında çeşitli modellere dahil edilmiştir.

Beşeri sermaye kavramının iktisadi büyüme ile teorik bağlantısı; sermayenin, fiziki sermayenin yanı sıra beşeri sermayeyi de içerecek şekilde genişletilmesiyle sağlanmıştır. Bu model ile birlikte beşeri sermayenin mikro anlamda getirisini konu alan çalışmalardan öte, ülke ekonomilerine sağladığı getirileri ele alan makro çalışmalar yoğunluk kazanmıştır (Romer, 2012).

Beşeri sermayenin dâhil edildiği genişletilmiş solow modelinde orijinal modelde yapılan varsayımlar geçerliliğini korumaktadır. Ölçeğe göre sabit getiri ve azalan verimler yasası koşullarında; nüfus artışı hızı, teknolojik gelişme ve tasarruf oranı modelde dışsal değişkenler olarak kabul edilmiştir. (Romer, 2012). Beşeri sermaye ile genişletilmiş modellerin üretim fonksiyonu şu şekilde formüle edilmiştir:

$$Y_t = K_t^\alpha H_t^\beta (A_t L_t)^{1-\alpha-\beta} \quad (1)$$

Denklemden "Y" çıktıyı, "K" sermayeyi, "H" beşeri sermaye stokunu, "A" teknoloji düzeyini ve "L" ise niteliksiz (raw) işgücünü temsil etmektedir. Denklemden "α,β" ve "1-α-β" üsleri ise her bir girdinin çıktı esnekliğini ölçmektedir (Mankiw vd., 1992). Beşeri sermaye iki numaralı eşitlikteki gibi hesaplanmaktadır.

$$H_t = e^{sch \cdot rsch} \cdot (A_t L_t) \quad (2)$$

sch: ortalama eğitim yılı
rsch: eğitimin getirisi = 0.07

$H = (e^{sch \cdot 0.07} \cdot L)$ olarak ifade edilen "Mincerian" yöntemde "sch" bir sabit parametredir ve "sch" sayısını çalışanların aldığı ortalama eğitim yılı sayısı olarak kabul edilmiştir. İşçiler beceri kazanmak için hiç vakit harcamazsa sch=0 ve H=L olur böylece daha önce bahsedilen neoklasik Solow modeli elde edilir. Sch>0 olduğu durumda ise her birim vasıfsız işgücü L daha fazla beceri kazandıkça daha fazla üretime katkıda bulunmaktadır. Buna göre, bir sene daha fazla eğitim almak beşeri sermayeyi yüzde sch x 100 kadar artırır. Mincer (1974), bir sene ilave eğitimin kişinin gelirini ortalama % 7 artırdığını hesaplamıştır. Buradan hareketle gerçek verilere göre yapılan hesaplamalarda Jones (2002), Psacharopoulos ve Patrinos (2004), Henderson vd. (2011) ve başka birçok araştırmacı eğitimin getirisi üzerine değişik sonuçlar elde etmiştir. Çalışmalarda genellikle bu oran 0.04-0.10 arasında değişiklik göstermektedir.

Üretim fonksiyonunu işgücü başına ifade edersek;

$$y = k^\alpha h^\beta \quad (3)$$

Efektif işgücü başına fiziksel sermaye stoku (k) ve efektif işgücü başına beşeri sermaye stoku (h) değişkenleri, üretim fonksiyonunun her iki tarafı da "AL" efektif işgücüne bölünerek elde edilmiştir.

Beşeri sermaye niteliği (ϕ) notasyonu ile gösterildiğinde (3) numaralı denklem aşağıdaki gibi yeniden formüle edilebilir.

$$y = k^\alpha(\phi h)^\beta \quad (4)$$

Beşeri sermaye nitelik değişkeninin (ϕ) temel bileşenler analizi ile hesaplanması bu çalışmanın özünü oluşturmaktadır.

2.2. Temel Bileşenler Analizi

Temel bileşenler analizi (principal component analysis) ilk olarak Karl Pearson tarafından 1900'lü yılların başında ortaya atılmıştır. Analizin gelişmesine Hotelling (1933) ve Rao (1964) katkıda bulunmuşlardır (Timm, 2002). Söz konusu tekniğin bu çalışmada kullanılmasının nedeni, hem değişken sayısını bire indirgeyerek regresyon modeline dahil etmeye olanak sağlaması hem de beşeri sermaye niteliğinin çok sayıda değişkenden beslendiği düşünüldüğü için söz konusu değişkenleri endeks haline getirmeye imkan vermesidir. Bu kısımda bu yöntem uygulanırken izlenen yol genel hatlarıyla anlatılacaktır.

Temel bileşenler analizi, bir değişken setinin varyans–kovaryans yapısını bu değişkenlerin doğrusal birleşimleri vasıtasıyla açıklayan, veri boyutu indirgenmesi ve yorumlanmasını sağlayan, çok değişkenli bir istatistik tekniğidir. Yöntemde, karşılıklı bağımlılık yapısı gösteren, ölçüm sayısı n olan p adet değişken; doğrusal, dikey ve birbirinden bağımsız olma özelliklerini taşıyan k adet ($k < p$) yeni değişkene dönüştürülmektedir (Tatlıdil, 1996; Johnson ve Wichern, 2002). Özetle bu teknikte amaç şu iki başlıkta toplanabilir:

- Değişken sayısını azaltmak (boyut indirgemek),
- Değişkenler arası ilişki yapısını ortaya çıkarmak veya değişkenleri sınıflamak.

Temel bileşenler analizinde, bağımlı değişken ve bu değişkeni açıklamaya çalışan bağımsız değişkenler seti mevcut değildir. Analizde aralarında yüksek korelasyon olan değişkenler setinin bir araya getirilmesi suretiyle faktör adı verilen genel değişkenlerin oluşturulması söz konusudur.

İlk aşamada, temel bileşenler analiziyle endeks haline getirilecek değişkenler belirlendikten sonra analizde ham veri matrisinden veya standartlaştırılmış veri matrisinden yararlanılmaktadır. Hotelling' e göre, ham veri matrisi kullanılmaya karar verildiyse temel

bileşenlerin bulunmasında varyans-kovaryans matrisi kullanılması, standartlaştırılmış değerler matrisi kullanılmasına karar verilmiş ise de korelasyon matrisinden yararlanılması daha uygundur. Eğer değişkenlerin ölçü birimleri ve varyansları birbirine yakınsa kovaryans matrisi kullanılır; değil ise korelasyon matrisi kullanılmalıdır (Vyas ve Kumaranayake, 2006; Tatlıdil, 1996). Çalışmada belirlenen değişkenlerimiz standardize edilerek kullanıldığı için korelasyon matrisinden yararlanılmıştır. Değişkenler arasında korelasyon olmaması durumunda korelasyon matrisi birim matrisine eşit çıkmaktadır. Değişkenlerin birbiri ile ilişkisiz olduğu bu durumda temel bileşenler analizi uygulamak faydasız bir işlem olacaktır.

Temel bileşenler analizindeki temel aşamalardan ilki veri setinin temel bileşenler analizi için uygunluğunun araştırılmasıdır. Veri setinin temel bileşenler analizi için uygunluğunun değerlendirilmesi için kullanılan yöntemler; korelasyon matrisinin oluşturulması, Bartlett testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testleridir (Tatlıdil, 1996).

Bartlett testi; değişkenlere ilişkin korelasyon matrisinin birim matrisi ile kıyaslanarak test edilmesi ilkesine dayanır. Bartlett testi aynı zamanda korelasyon matrisinin anlamlılık testidir (Tatlıdil, 1996). Hipotez Testleri beş numaralı eşitlikteki gibi kurulmakta ve test istatistiği bu yöntemle elde edilmektedir.

$$H_0: R = I \text{ (Değişkenler arasındaki ilişkiler önemsizdir)}$$

$$H_A: R \neq I \text{ (Değişkenler arasındaki ilişkiler önemlidir)}$$

$$\chi^2 = - \left((n - 1) - \left(\frac{2k+5}{6} \right) \right) \ln|R| \quad (5)$$

$$\chi^2 = \text{Bartlett test istatistiği}$$

$$n = \text{Örneklem sayısı}$$

$$k = \text{Değişken sayısı}$$

$$|R| = \text{Korelasyon matrisinin determinantı}$$

Test sonucu olasılık değeri 0,05' ten düşük çıkarsa boş hipotez reddedilip alternatifi kabul edilerek verilerin temel bileşenler analizi için uygun olduğu kabul edilir (Tatlıdil, 1996).

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi sonucu ulaşılan değer, veri setinin temel bileşenler analizine analize uygunluk derecesini ölçmektedir ve KMO istatistiği 0 ile 1 arasında değişen değerler almaktadır (Kaiser, 1974). Bu istatistik, faktör analitik modeli ile modellenip modellenemeyeceğine ilişkin bir ölçüttür. KMO için alt sınırın 0,50 olması gerektiği, $KMO \leq$

0,50 için veri kümesinin faktörlenemeyeceği ifade edilmektedir. KMO, Bartlett'in aksine bir test istatistiği değil, bir ölçüttür. KMO tüm değişkenlerin oluşturduğu veri kümesi için geçerlidir (Field, 2000). KMO test değerlerinin hangi aralıkta ne anlama geldiği Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1
KMO Değerlerinin Anlamı

Aralık	Açıklama Gücü
$0.00 \leq KMO \leq 0.49$	Kabul Edilemez
$0.50 \leq KMO \leq 0.59$	Kötü
$0.60 \leq KMO \leq 0.69$	Vasat
$0.70 \leq KMO \leq 0.79$	Orta Düzey
$0.80 \leq KMO \leq 0.89$	İyi
$0.90 \leq KMO \leq 1.00$	Mükemmel

Tablo 1. Uyarlandığı yer "An index of factorial simplicity." H. F. Kaiser, 1974, *Psychometrika*, 39(1), 31-36. Telif Hakkı Psychometric Society 1974'e aittir.

KMO test istatistiğinin nasıl hesaplandığına ilişkin formül beş numaralı eşitlikte gösterilmektedir.

$$KMO = \frac{\sum_{i \neq j} \sum r_{ij}^2}{\sum_{i \neq j} \sum r_{ij}^2 + \sum_{i \neq j} \sum a_{ij}^2} \quad (6)$$

Burada " r_{ij}^2 " değişkenler arasında korelasyonu, " a_{ij}^2 " ise kısmi korelasyonu sembolize etmektedir.

Veri setinin temel bileşenler analizi için uygun olduğu hem KMO anlamlılık hem de Bartlett küresellik testi sonuçlarıyla doğrulandıktan sonra ikinci aşamaya geçilir. İkinci aşamada amaç, değişkenler arasındaki ilişkileri en yüksek derecede temsil edecek az sayıda bileşen elde etmektir. Elde edilebilecek temel bileşen ile ilgili özdeğer (eigenvalues) istatistiği, screeplot testi, toplam varyansın yüzdesi yöntemi gibi çeşitli kriterler söz konusudur (Dunteman, 1989). Çalışmada, temel bileşen sayısı öz değer büyüklüklerine göre (eigen value > 1) belirlenmiştir. Bu aşamada orijinal değişkenler arasındaki maksimum varyansı açıklayan birinci temel bileşen hesaplanır. Kalan maksimum miktardaki varyansı açıklamak için ikinci temel bileşen hesaplanır. İkinci temel bileşen (PC₂) birinci temel bileşen (PC₁) ile tamamen ilişkisiz durumdadır. Hesaplama bu şekilde devam eder. Değişkenlerin temel bileşen içindeki ağırlığını ifade eden " a " katsayılarının toplamı bire eşittir (Vyas ve Kumaranayake, 2006).

$$\begin{aligned}
 PC_1 &= a_{11}X_1 + a_{12}X_2 + \dots + a_{1n}X_n \\
 &\quad \vdots \\
 PC_m &= a_{m1}X_1 + a_{m2}X_2 + \dots + a_{mn}X_n
 \end{aligned}
 \tag{7}$$

Burada " PC_1, PC_2, \dots, PC_m " m sayıdaki temel bileşeni ve " a_{mj} " j. değişkenin m. temel bileşendeki ağırlığını göstermektedir. Birinci temel bileşen en çok, diğer bileşenler ise gittikçe azalan miktarlarda toplam varyansa katkıda bulunurlar.

σ_i^2 : ilgili temel bileşenin açıkladığı varyans

σ_T^2 : toplam açıklanan varyans

$$NSI = \left(\frac{\sigma_i^2}{\sigma_T^2} \right) \cdot (PC_1) + \left(\frac{\sigma_i^2}{\sigma_T^2} \right) \cdot (PC_2) + \left(\frac{\sigma_i^2}{\sigma_T^2} \right) \cdot (PC_3)
 \tag{8}$$

Genel olarak temel bileşenler yönteminde izlenen yol kısaca özetlenecek olursa (Dinçer, Özaslan ve Kvasoğlu, 2003);

- n ölçümündeki p değişkene ait veri matrisi standartlaştırılmakta,
- Standartlaştırılmış veri matrisinin korelasyon matrisi bulunmakta,
- Korelasyon matrisinin öz değerleri ve standartlaştırılmış öz vektörleri hesaplanmakta,
- Öz değerlerden temel bileşenlerin toplam varyansı açıklama oranları elde edilmekte,
- Her bir öz vektörün devrik vektörü ile standartlaştırılmış veri matrisi çarpılarak temel bileşen değerleri bulunmaktadır.

Öz değer (eigen value), hem faktörlerce açıklanan varyansı hesaplamak için, hem de önemli faktör sayısına karar verme aşamasında dikkate alınan bir katsayıdır. Faktör analizinde, öz değeri ≥ 1 olan faktörler önemli faktörler olarak kabul edilir. Ancak araştırmacı, analiz sonuçlarına göre bu eşik değeri arttırabilir.

Açıklanan varyans oranı; analize dahil değişkenlerle ilgili toplam varyansın 2/3' ü kadar miktarının kapsandığı faktör sayısı, önemli faktör sayısı olarak değerlendirilir. Faktör sayısının yüksek tutulması, açıklanan varyansı arttırır, ancak faktörleri anlamlı kılmada zorluk yaşanabilir. Elde edilen temel bileşenlerde açıklanan varyansın yüksek olması, ilgili yapının o denli iyi ölçüldüğünün bir göstergesi olarak yorumlanır.

Çizgi grafiği ise; temel bileşenlerin öz değerlerine dayalı olarak çizilen çizgi grafiğin (scree plot) incelenmesidir. Grafikte dikey eksen öz değer miktarlarını, yatay eksen ise faktörleri

göstermektedir. Grafik, faktörlerin öz değerleriyle eşleştirilmesi ile elde edilir. Grafikte incelemesinde yüksek ivmeli, hızlı düşüşün yaşandığı faktör (temel bileşen) önemli faktör sayısını vermektedir.

3. Literatür Taraması

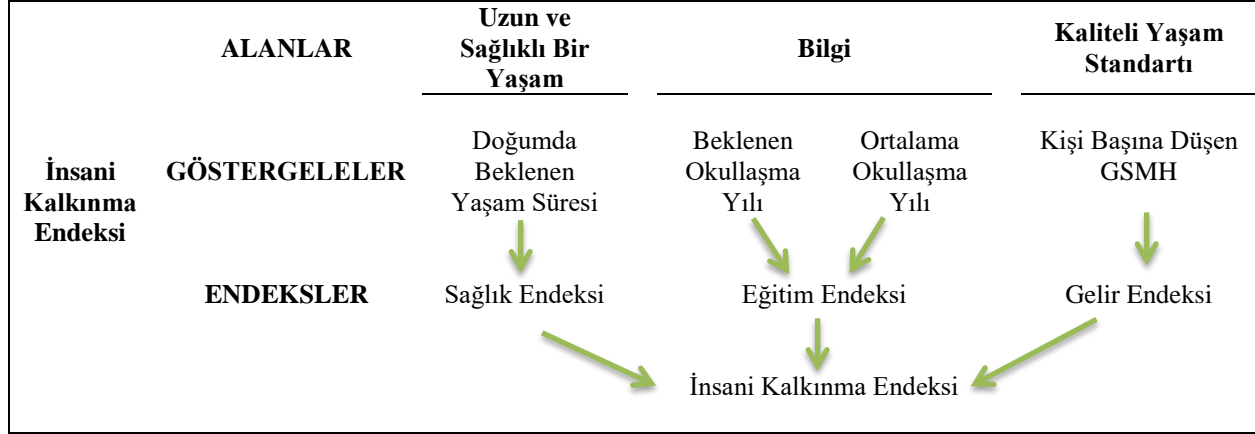
Beşeri sermaye ölçümünde kullanılan endeksler genel itibariyle uluslararası kuruluşlar tarafından oluşturulan ve çok amaçlı kullanılacak endekslerden ibarettir. Bu endekslerin en yaygın kullanılanı Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü (UNDP) tarafından oluşturulmuş İnsani Kalkınma Endeksi (HDI) olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerini İnsani Kalkınma Endeksi ile araştırmacılara uluslararası karşılaştırma yapabilecek yeni bir veri seti kazandırmıştır. Birleşmiş Milletler oluşturduğu bu endeksle, iktisadi gelişmeyi sadece büyüme hızı ile değil aynı zamanda refah ve kalkınma seviyesini içeren göstergelerle birlikte ele almaktadır. Kurum tarafından 1990 yılından itibaren yayınlanmaya başlayan insani gelişme raporuna göre bir toplumun gerçek zenginliğinin ölçütü o toplumu oluşturan bireylerin sahip olduğu huzurlu bir çevre, sağlıklı bir yaşam ve yüksek bir eğitim seviyesine sahip olmakla ifade edilmektedir (UNDP, 2015a).

Tablo 2’ de insani gelişme endeksini oluşturan bileşenler gösterilmiştir. İnsani gelişme endeksi esas olarak üç alt endeksin ortalamasından meydana gelmektedir. Bu alt endekslerden ilki doğumda beklenen yaşam süresi olarak ölçülen sağlık endeksi, bireyin bilgi düzeyinin göstergesi olarak ele alınan ortama eğitim yılı ve beklenen okullaşma yılı ise eğitim endeksinin bileşenlerini oluşturmaktadır. Üçüncü ve son olarak da kaliteli bir yaşam standardının ölçüsü olarak gösterilen kişi başına düşen gayri safi milli gelir, gelir endeksi olarak adlandırılır.

Bahsedilen bu üç endeks bir araya getirilerek insani gelişme endeksinin (HDI) hesaplaması aşağıdaki şekilde geometrik ortalama metoduyla yapılmaktadır.

$$HDI = (I_{sağlık} \times I_{eğitim} \times I_{gelir})^{1/3} \quad (9)$$

Tablo 2
İnsani Kalkınma Endeksini Oluşturan Bileşenler

Tablo 2. Uyarlandığı yer “Human Development Report 2015, Work for Human Development. Technical Notes.” UNDP,2015b, Telif Hakkı UNDP’ ye aittir.

Alt endekslerin nasıl hesaplandığını daha anlaşılır olacağı düşüncesiyle örnek ülke üzerinden gösterilecektir. Örnek ülkemiz Costa Rica olsun ve bu ülkenin 2013 yılına ait HDI endeks değerini hesaplayalım. Öncelikle endeks ölçeğini ayarlamamız gerekmektedir ve bu işlem herhangi bir seri için UNDP’ nin de tercih ettiği şu şekilde yapılır:

$$\text{Endeks Ölçeği} = \frac{\text{Ülke Değeri} - \text{Minimum Değer}}{\text{Maksimum Değer} - \text{Minimum Değer}} \quad (10)$$

Bu işlem endeksi 0-1 arasında ölçeklendirmiş olmaktadır. Alt endekslerin hesaplanması için veri setine ait bilgiler Tablo 3’ de verilmiştir.

Tablo 3
Ülkeler İçin İnsani Kalkınma Endeksi Hesaplanmasında Gerekli Bilgiler

HDI Bileşenleri	Gösterge	Minimum Değer	Maksimum Değer
Sağlık	Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)	20	85
Eğitim	Beklenen Eğitim Süresi (Yıl)	0	18
	Ortalama Eğitim Süresi (Yıl)	0	15
Gelir	GSYH (Kişi Başına \$)	100	75000

Tablo 3. Uyarlandığı yer “Human Development Report 2015, Work for Human Development. Technical Notes.” UNDP,2015b, Telif Hakkı UNDP’ ye aittir.

Veri setinde yer alan bütün ülkelerin özet verilerinden başka endeks hesaplaması yapabilmek için ilgili ülkenin de verilerine ihtiyaç vardır. Örnek hesaplama yapacağımız Costa Rica’ nın bilgileri aşağıdaki çizelgede verilmektedir.

Tablo 4
Costa Rica'ya Ait Bilgiler

Gösterge	Değer
Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)	79.93
Beklenen Eğitim Süresi (Yıl)	8.37
Ortalama Eğitim Süresi (Yıl)	13.50
Gayri Safi Milli Gelir (Kişi Başına \$)	13,011

Tablo 4. Uyarlandığı yer “Human Development Report 2015, Work for Human Development. Technical Notes.” UNDP, 2015b, Telif Hakkı UNDP’ ye aittir.

Bu bilgilerden hareketle 2013 yılı için Costa Rica’ya ait alt endeksler ve sonrasında İnsani Kalkınma Endeksi (HDI) aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$I_{sağlık} = \left(\frac{79.93-20}{85-20} \right) = 0.922$$

$$Ortalama\ Eğitim\ süresi = \left(\frac{8.37-0}{15-0} \right) = 0.558$$

$$Beklenen\ Eğitim\ süresi = \left(\frac{13.50-0}{18-0} \right) = 0.750$$

$$I_{eğitim} = \left(\frac{0.558-0.750}{2} \right) = 0.654 \quad (11)$$

$$I_{gelir} = \left(\frac{\ln(13.011)-\ln(100)}{\ln(75.000)-\ln(100)} \right) = 0.735$$

$$HDI = (0.922 \times 0.654 \times 0.735)^{1/3} = 0.763$$

İnsani gelişme endeksine benzer biçimde Birleşmiş Milletler Kalkınma Projesi (UNDP) kapsamında kurum tarafından çeşitli endeksler hesaplanmaktadır. Bunlara örnek olarak Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII), Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (GDI), Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) olarak sıralanabilir.

UNDP tarafından hesaplanan insani gelişme endeksi (HDI) haricinde bahsedilen diğer beşeri sermaye ölçüm yolları, beşeri sermayeyi miktar olarak ele almış fakat nitelik boyutunu ihmal etmiştir. İnsani kalkınma endeksi (HDI) ise temel olarak beşeri sermaye düzeyini ve kalitesini ölçmeyi hedefleyen bir amaçla oluşturulmamıştır. Bu endeks; insani yaşam, sağlık ve gelir koşullarını içeren ve “human well being” olarak kavramsallaştırılan olguya işaret etmektedir. Bu eksiklikle birlikte bu endeksin beşeri sermaye düzeyini hem nicel hem de nitel olarak yansıtabileceğini savunan görüşler de (Lutz, Sanderson ve Scherbov, 2004; Grammy, Assane, 1997 vd.) mevcuttur.

Vekil değişkenlerle beşeri sermaye ölçümü nüfusun eğitim karakteristiğini farklı değişkenler aracılığıyla ölçme yöntemine dayanmaktadır. Akademik çalışmalarda (Azariadis ve Drazen, 1990; Romer, 1990; Benhabib ve Spiegel, 1994; Barro ve Sala-i-Martin, 2004; Gundlach, 1995; Islam, 1995; O'Neill, 1995; Temple, 1999; Barro, 1997, 2001; Lindahl ve Krueger, 2001 vd.) vekil değişkenlerle beşeri sermaye ölçümü yapılırken eğitimle ilgili bazı başka göstergeler de kullanılmakla birlikte genellikle üç değişken ön plana çıkmaktadır. En yaygın kullanılan değişkenler “yetişkinlerin okuma-yazma oranı”, “okullaşma oranı” ve “ortalama eğitim yılı” olarak sıralanabilir.

Beşeri sermaye stoku nicelik olarak eğitimle ilgili verilerle ölçüldüğünde, nitelik ölçümü yapılmak istenildiği zaman doğal olarak eğitim kalitesi kendiliğinden beşeri sermaye niteliğini gösteren bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde eğitimin kalitesinin nasıl ölçüldüğü konusuna değinmek gerekmektedir ve literatürde bu sorunun yanıtı uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan test sonuçları olarak karşılık bulmuştur.

Eğitim kalitesi ile gelir düzeyi, büyüme ve verimlilik arasındaki ilişkileri tespit etmek için yapılan ampirik çalışmalarda beşeri sermayenin nicelik ile birlikte nitelik olarak da büyüme, toplam faktör verimliliği ve gelir düzeyi üzerinde etkili olduğu ispatlanmıştır (Hanushek ve Kimko, 2000; Lee ve Barro, 2001; Barro, 2001; Castello-Climent ve Hidalgo-Cabrillana, 2012).

Bu aşamadan sonra birçok araştırmacı uluslararası test sonuçları, okullaşma oranı, ortalama eğitim yılı vb. istatistiklerden oluşan veri setleri oluşturmaya başlamışlardır Tablo 5’ te beşeri sermayeyi nicelik ve nitelik bakımından ayırtmaya çalışan ve her ikisi için de bahsedilen değişkenleri kapsayan veri seti oluşturan bazı araştırmacılar verilmiştir. Tabloda periyot ilgili çalışmanın en güncel haliyle kapsadığı dönemi belirtmektedir. Örneğin Barro-Lee (1996)’ da yapılan çalışma 1960-1990 yıllarını kapsarken 2012’de yapılan çalışma 1950-2010 periyodunu kapsar hale getirilmiştir.

Tablo 5

Beşeri sermaye nicelik ve niteliğinin yer aldığı veri setleri

h (Beşeri Sermaye)	Φ (Beşeri Sermaye Niteliği)	Literatür	Periyot
Ortalama Eğitim Yılı/ Eğitime Katılım Oranı/ Okuma Yazma Oranı	Test Sonuçları	Nadir Altinok, Claude Diebolt, Jean-Luc De Meulemeester (2013)	1965-2010
		Hanushek And Woessmann (2012)	1964-2003
		N.Altinok and H.Murseli (2007)	1964-2005
		Cohen and Soto (2007)	1960-2000
		Lee and Barro (2001) Barro and Lee (1996,2000, 2010, 2012), Hanushek and Kimko (2000)	1950-2010
			1964-1995

Nitelik ölçülmesi yapılırken araştırmacıların kullandığı uluslararası test sonuçları ve bu sınavları düzenleyen kuruluşlarla birlikte çalışmanın hangi yıllarda yapıldığı Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Uluslararası Test Sonuçları

Yıl	Düzenleyen Organizasyon	Araştırma Adı	Konu	Ülke Sayısı	Sınıf/Yaş
(1) 1959-1960	IEA	Pilot Çalışma	Mat-Fen-Okuma	12	7,8
(2) 1964	IEA	FIMS	Matematik	12	7,FS
(3) 1970-71	IEA	SRC	Okuma	15	4,8,FS
(4) 1970-72	IEA	FISS	Fen	19	4,8,FS
(5) 1980-82	IEA	SIMS	Matematik	19	8,FS
(6) 1983-84	IEA	SISS	Fen	23	4,8,FS
(7) 1988, 1990-1991	NCES	IAEP	Mat.-Fen	6, 19	4,7-8
(8) 1990-91	IEA	RLS	Okuma	32	3-4,7-8
(9) 1995, 1999,2003, 2007, 2011	IEA	TIMSS	Mat.-Fen		3-4,7-8,FS
(10) 1992-97	UNESCO	MLA	Mat-Fen-Okuma	72	6,8
(11) 1997, 2006	UNESCO	LLECE	Mat-Fen-Okuma	13	3,6
(12) 1999, 2002, 2007	UNESCO	SACMEQ	Mat.-Okuma	7, 15, 16	6
(13) 1993-2001; 2002-2012	CONFEMEN	PASEC	Mat-Okuma		2,5
(14) 2001, 2006, 2011	IEA	PIRLS	Okuma	35, 41, 55	4
(15) 2011	IEA	PrePIRLS	Okuma	6	2,3
(16) 2000, 2003, 2006, 2009, 2012	OECD	PISA	Mat-Fen-Okuma	43, 41, 57, 75, 65	15 yaş

Tablo 6. Uyarlandığı yer "A new international database on education quality: 1965-2010." Altinok, N., Diebolt, C., & Demeulemeester, J. L.,2014., *Applied Economics*, 46(11), 1212-1247.Telif Hakkı Taylor & Francis'e aittir.

Aynı verilere dayalı olarak (yukardaki test sonuçları) farklı veri setlerinin ortaya çıkması araştırmacıların kullandığı farklı tekniklerden kaynaklanmaktadır. Örneğin bir araştırmacı test sonuçlarını PISA sınavına uyarlayarak veri seti oluştururken, bir diğeri test sonuçlarını ortalaması ve varyansını kendi belirlediği bir seriye dönüştürmektedir. Özetle test sonuçlarına dayanarak oluşturulan veri setleri arasındaki temel ayrım serilerin ölçeklendirilmesi ve gözlem değeri eksik olan ülke için kullanılan tahmin metodundan ileri gelmektedir. Araştırmacıların hangi algoritmayı kullanarak veri seti oluşturduğuna dair daha geniş bilgi için Tablo 5'teki ilgili çalışmalara başvurulabilir.

Beşeri sermaye niteliğinin ne olduğu, nasıl ölçümlenebileceği, doğrudan mı yoksa dolaylı yollarla mı ölçüleceği soruları oldukça tartışmalıdır. Tespit edilen sorunlar genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Belirlenen değişkenlerle (vekil değişkenler), beşeri sermaye niteliğinin ne ölçüde uyduğu
- Eğitimin, niceliksel ve niteliksel olarak beşeri sermayenin temel göstergesi biçiminde kabul edilmesi
- Beşeri sermaye nitelik göstergesi olarak kabul edilen test sonuçlarının (PISA, PIRLS vd.) ölçüm problemi.

4. Veri Seti ve Uygulama Sonuçları

4.1. Veri Seti

Veri seti, panel veri seti olarak düzenlenmiş ve “id” değişkeni yatay kesitleri (N), “year” değişkeni ise zamanı (T) belirten değişkenler olmak üzere, N=80 yatay kesitten (ülkeden) ve T=38 yıldan oluşmaktadır. Zaman periyodu 1976-2013 yıllarını kapsarken çalışmaya konu olan ülkeler ekler kısmında listelenmiştir. Tablo 7'de hangi değişkenlerin belirlendiği, birimi ve değişken kaynağı sunulmaktadır.

Tablo 7
Temel Bileşenler Analizinde Kullanılan Değişkenler

	Değişkenler	Birim	Kaynak	Yıl
(1)	Sınıfta Kalma Oranı	% Toplam Öğrenci	Barro-Lee/Altınok-Murseli/ UNESCO	1976-2013
(2)	Öğretmen Başına Düşen Ortalama Öğrenci Sayısı	Kişi	Barro-Lee/Altınok-Murseli/ UNESCO	1976-2013
(3)	15 yaş ve üstü Okuma Yazma Oranı	% Nüfus	Barro-Lee/ UNESCO	1976-2013
(4)	Devletin Eğitim Harcamaları	% GSYH	UNESCO	1976-2013
(5)	Toplam Patent Sayısı	Milyon İstihdam Başına Düşen	WIPO	1976-2013
(6)	Bilimsel ve Teknik Makale Sayısı ¹	Milyon İstihdam Başına Düşen	WB	1976-2013
(7)	ARGE Harcamaları	% GSYH	UNESCO	1976-2013
(8)	Araştırmacı Sayısı ²	% İstihdam	UNESCO	1976-2013
(9)	Yüksek Teknoloji Ürün İhracat Endeksi	0-100 değer	WITS	1976-2013
(10)	Sağlık Endeksi	20-85 değer	UNDP	1976-2013

4.2. Yüksek Teknoloji Ürün İhracat Endeksi Hesaplaması

Beşeri sermaye niteliği hesaplanırken kullanılan yüksek teknoloji ürün ihracat endeksi kendi hesaplamamız olup, veriler söz konusu zaman periyodunda ve ülke boyutunda başka bir veri tabanında bulunamadığı için hesaplama ihtiyacı doğmuştur. Ürün grupları SITC Rev.2 (Standard International Trade Classification) ve Sitc Rev.3 tanımlarına göre endekse dâhil edilmiştir. Hesaplama iki ayrı zaman periyodu dikkate alınarak yapılmıştır. Bunun nedeni, teknolojinin ilerlemesiyle yüksek teknoloji içeren ürün grubu tanımlaması analize konu olan dönemde değişiklik göstermesidir. 1976-1987 yıllarında Rev.2 tanımlaması geçerliyken, 1988-2013 yılları arasında Rev.3 tanımlaması referans alınarak hesaplama yapılmıştır. Sitc Rev.2 ürün kodlamasında yüksek teknoloji barındıran 16 adet ürün grubu yer alırken Rev.3 tanımlamasında 62 adet ürün grubu yer almaktadır. Bu sınıflandırmalarda hangi ürünlerin yer aldığı ekler kısmında gösterilmektedir.

¹ Fizik, Biyoloji, Kimya, Matematik, Klinik Tıp, Biyomedikal, Mühendislik ve Teknoloji, Yer ve Uzay Bilimleri alanlarında yayınlanan makaleleri kapsamaktadır.

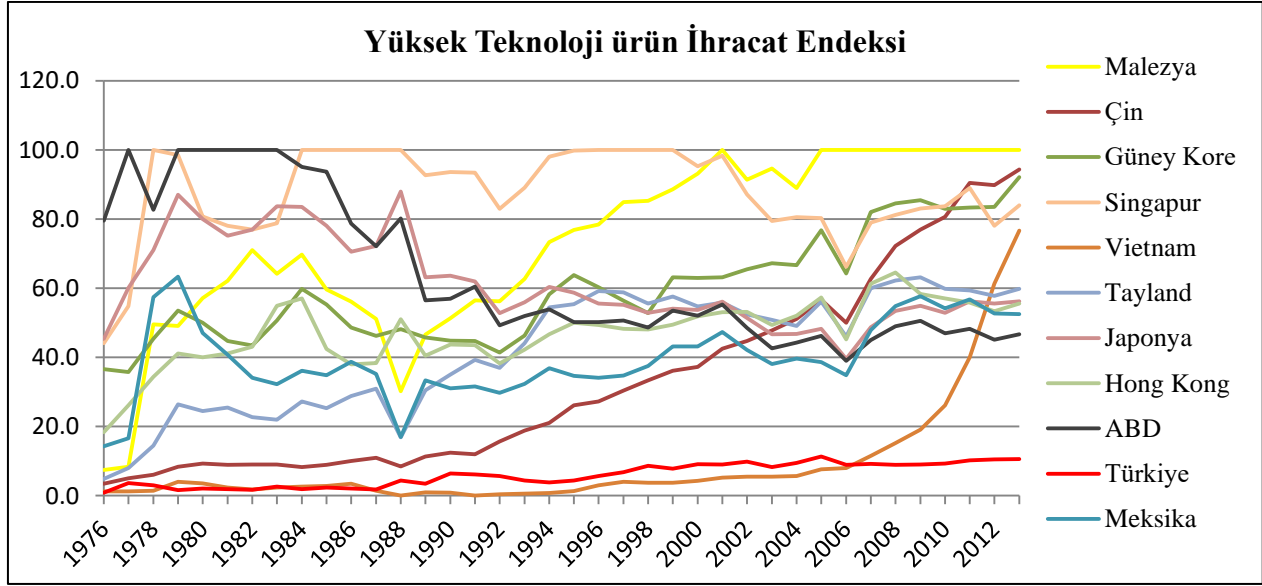
² Araştırmacı Sayısı: Doğrudan ARGE sürecinde yer alan personel, Araştırmacı ve Teknisyen sayısından oluşmaktadır. Teknisyenler üretim sürecine dahil olan teknik personel olmayıp sadece araştırmacıların gözetiminde uygulama yöntemlerinin uygulanmasını içeren bilimsel ve teknik görevleri gerçekleştirerek ARGE sürecine dahil olan personeldir.

İlk Yüksek Teknoloji Ürün İhracat Endeksi oluşturulduğunda Jamaika, Kenya, Zambia gibi ülkeler ilk 10 ülke sıralamasında yer almış, bu durum hesaplamanın doğru yapıp yapılmadığı konusunda kuşku uyandırmıştır. Bu konu üzerine düşünüldüğünde, hukuki ve ekonomik kurumları zayıf olan az gelişmiş ülkelerin iktisadi gerçekliğine aykırı biçimde yüksek teknolojik ürün ihracatının fazla görünmesi, bu ülkelerde hayali ihracat vb. gibi sorunların varlığını akla getirmektedir. Bu sorunu aşabilmek için WITS veri tabanından veriler çekilirken ihracatı yapan ülkenin beyanı yerine ithalatı yapan ülkenin beyanı esas alınmıştır. Örneğin veri çekme yöntemi, Jamaika'nın hangi ülkelere hangi malı ihraç ettiği olarak; yani ihracat yapan ülkenin beyanı esas alınarak değil, ithalatçı ülkenin hangi ülkeden hangi malı ithal ettiği şeklinde değiştirildiği zaman bahsedilen ülkelerin beklendiği düzeye gerilediği görülmüştür. Bazı ülkelerin ticaret verilerinde bir takım değer sorunları veya manipülasyonlar olabildiği görülmüş ve bu sorunlarla en çok az gelişmiş ülkelerde karşılaşmıştır. Bu problem giderildikten sonra endeks hesaplanırken kullanılan yöntem şu şekildedir:

ω_{it} , i yılında t ülkesinin endeks değeri olmak üzere,

$$\omega_{i,t} = \frac{(\text{Yüksek teknoloji ürün değeri})_{i,t}}{(\text{Toplam ihracat})_{i,t}} ; \text{ olmak üzere } \frac{\omega_{i,t}}{\omega_{lider,t}} \times 100 \quad (12)$$

İlk olarak, t yılında söz konusu ülke için; yüksek teknoloji içeren ürün gruplarının dolar kuru cinsinden toplam değeri toplam ihracatlarına oranlanmış ve yüksek teknolojik ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı bulunmuştur. İkinci adımda ise, t yılında söz konusu ülke değeri lider ülke (en çok yüksek teknolojik ürün ihraç eden ülke) değerine bölünüp 100 ile çarpılarak endeks değeri elde edilmiştir.

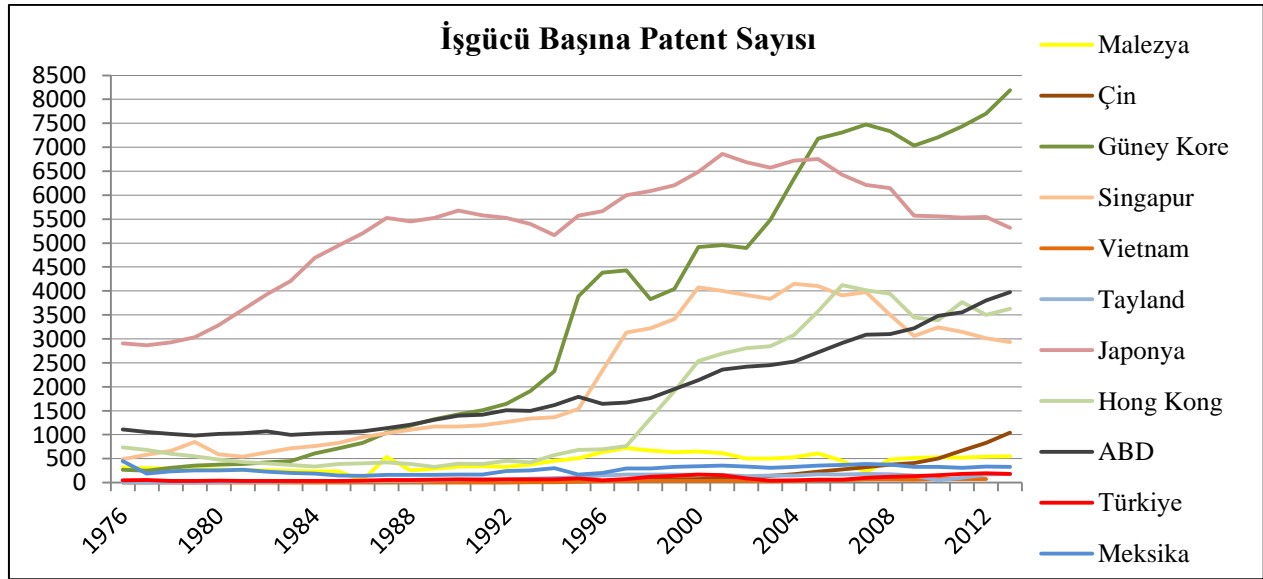
Şekil 1. İleri Teknoloji Ürün İhracat Endeksi

Şekil 1 ve Şekil 2’de seçilmiş bazı ülkelerin yüksek teknoloji ürün ihracat endeksi değeriyle işgücü başına düşen patent sayısı grafik olarak gösterilmektedir. Uzak Doğu ülkelerinin Türkiye ve ABD ile karşılaştırılması bakımından şekil anlamlı bulgular içermektedir. 1980 sonrası küreselleşme sürecinde yaşanan dönüşümler her iki şekil birlikte incelendiğinde net olarak görülebilmektedir. Söz konusu dönemde, ucuz işgücü ve pazar hacminin büyüklüğü gibi nedenlerle üretim ABD gibi gelişmiş ülkelere kaymıştır. Üretimin kaymasıyla ve dış ticaretle birlikte belli bir teknoloji transferi olsa da işgücü başına patent sayılarına Şekil 2’de baktığımızda Güney Kore, Singapur ve Hong Kong dışındaki ülkelerin teknoloji patentlerine sahip ülkeler adına bu ürünlerin üretimini veya montajını yaptığı sonucunu çıkarabiliriz. Örneğin Malezya, Çin, Vietnam gibi ülkelerin yüksek teknoloji içeren ürünlerin toplam ihracat içindeki payı oldukça yüksek görünürken teknoloji üretebilmek için gerekli olan bilgiyi koruma altına alan patent sayısında oldukça geri kaldığı gözlenmektedir. Bu durum, akla gelen iki nedenle açıklanabilir: birinci neden, yüksek teknoloji içeren ürünlerin icadına imkân veren fikri mülkiyetin bulunduğu ülke ile bu ürünlerin üretildiği ülkenin farklılık göstermesidir. Olası ikinci neden ise söz konusu ülkeler uluslararası patent sözleşmelerine taraf olmaması olabilir.

Güney Kore, Hong Kong ve Singapur’un hem teknolojinin üreticisi ve ihracatçısı hem de bu teknolojiyi bünyesinde barındıran patentlere sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu açıdan konuya baktığımızda literatürde “Güney Kore Mucizesi” olarak anılan durum net bir biçimde

karşımıza çıkmaktadır. İşgücü başına patent sayısında Güney Kore'nin, Japonya ve ABD'yi geride bıraktığı gözlenmektedir.

Grafiklerin dayandığı veriler ülke sıralaması ve değerler olarak iki biçimde ekler kısmına eklenmiştir. Sıralamalar incelendiğinde grafiklerden alınan sonuç daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Yüksek Teknolojik ürün ihracat değeri sıralamasının 1976 ve 2013 yıllarındaki seyrine bakıldığında Güney Kore'nin 14. sıradan 3. sıraya, Malezya'nın 35. sıradan 1. sıraya, Çin'in 45. sıradan 2. sıraya ve Vietnam 49. sıradan 6. sıraya yükseldiği görülmektedir. Türkiye'ye baktığımızda söz konusu zaman aralığında anlamlı bir performans gözlenmemiştir. 1976 yılında, Türkiye 80 ülke arasında 56. sıradayken; 2013 yılına geldiğimizde 38. sıraya yükselmiş, fakat uzak doğu ülkelerinde görülen performansı sergileyememiştir.

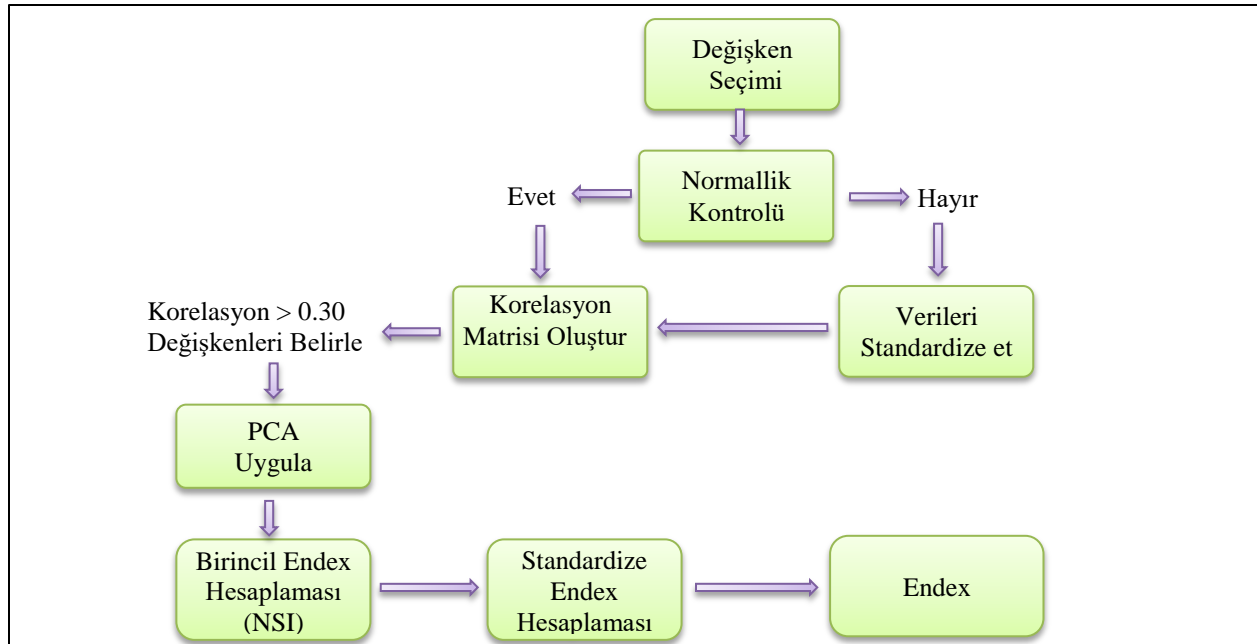
Şekil 2. İşgücü Başına Düşen Patent Sayısı

Patent sıralamasına baktığımızda ise Güney Kore'nin 37. sıradan 1. Sıraya, Malezya'nın 36. sıradan 16. sıraya, Çin' in 62. sıradan 11. sıraya ve Vietnam' ın 75. sıradan 55. sıraya yükseldiği görülmektedir. 2013 yılında işgücü başına 8191 patent düşen Güney Kore' yi Japonya 5317 ve Amerika 3977 patent sayısı ile takip etmektedir. 1976 yılında, Türkiye 80 ülke arasında 61. sıradayken 2013 yılına geldiğimizde işgücü başına 180 patentle 39. sıraya yükselmiştir. Yüksek teknoloji ürün ihracat endeksi sıralamasında yüksek performans sergileyen ülkelerin, işgücü başına düşen patent sıralamasında aynı performansı sergileyememesi bahsedildiği üzere patenti başka ülkelere alınmış ürünlerin üretimini gerçekleştirmesi nedeniyle olması muhtemeldir. Bu durumun varlığı işgücü başına düşen araştırmacı sayısı veya ARGE

harcamalarının GSYH içerisindeki payı ile yüksek teknoloji ürün ihracat endeksinin birlikte seyrine bakılarak da ispatlanabilir. ARGE süreci ve araştırmacı olmadan yüksek teknoloji içeren ürün üretmek ve ihraç etmek, ancak bu ürünlerin başka ülkeler adına üretilmesi veya montajı ile mümkündür.

4.3. Beşeri Sermaye Nitelik Endeksinin Hesaplanması

Beşeri sermaye “niteliği” için doğrudan vekil (proxy) olabileceği düşünülen on farklı değişken temel bileşenler analizi kullanılarak tek değişken haline getirilmiştir. Beşeri sermaye nitelik endeksi Krishnan (2010)’ın sosyoekonomik statü endeksi oluştururken izlediği algoritma takip edilerek oluşturulmuştur. İzlenen algoritma şekil 3’ te gösterilmektedir.

Şekil 3. Beşeri Sermaye Nitelik Endeksi Algoritması, Uyarlandığı yer “Constructing an area-based socioeconomic index: A principal components analysis approach” V. Krishnan, 2010, *Edmonton, Alberta: Early Child Development Mapping Project*. Telif Hakkı V. Krishnan’a aittir.

Çalışmada, veri setinin analize uygunluğu Bartlett küresellik testi ve KMO testi kullanılarak araştırılmıştır. Korelasyon matrisi her yıl için ayrı ayrı oluşturularak (PCA zaman boyutunu dikkate almamaktadır) 0.30 değerinin altındaki değerler analize dahil edilmemiştir. Oluşturulan korelasyon matrislerinin sunumu pratik olmadığı için Bartlett ve KMO test sonuçlarının gösterimiyle yetinilecektir. Tablo 8’de, veri setine ait uygunluk testi sonuçları verilmiştir. Bartlett küresellik testinde ise boş hipotez “değişkenler arasındaki ilişkiler önemsizdir” savı aynı şekilde her yıl için sınanmış olasılık değerleri % 1 kritik değerinin altında

bulunarak “değişkenler arasındaki ilişkiler önemlidir” sonucuna ulaşılmıştır. Her iki test sonucuna göre de, belirlenen değişkenler arasındaki ilişkilerin önemli ve temel bileşenler analizinin yapılabilmesi için uygunluk gösterdiği anlaşılmıştır.

Tablo 8

KMO Anlamlılık ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

Yıl	KMO Anlamlılık Düzeyi	Bartlett Küresellik Testi			
		Ki Kare	Ki Kare Serbestlik Der.	Olasılık (prob) Değeri	Korelasyon Matrisinin Determinantı
1976	0.866	492.047	45	0.000***	0.002
1977	0.871	495.576	45	0.000***	0.002
1978	0.860	496.608	45	0.000***	0.001
1979	0.877	529.974	45	0.000***	0.001
1980	0.884	553.766	45	0.000***	0.001
1981	0.884	553.860	45	0.000***	0.001
1982	0.886	550.879	45	0.000***	0.001
1983	0.881	547.887	45	0.000***	0.001
1984	0.880	542.136	45	0.000***	0.001
1985	0.877	545.969	45	0.000***	0.001
1986	0.879	535.039	45	0.000***	0.001
1987	0.877	537.404	45	0.000***	0.001
1988	0.879	542.819	45	0.000***	0.001
1989	0.879	535.103	45	0.000***	0.001
1990	0.877	536.765	45	0.000***	0.001
1991	0.877	553.093	45	0.000***	0.001
1992	0.880	573.939	45	0.000***	0.001
1993	0.883	598.806	45	0.000***	0.000
1994	0.880	617.987	45	0.000***	0.000
1995	0.872	629.267	45	0.000***	0.000
1996	0.863	621.742	45	0.000***	0.000
1997	0.872	615.303	45	0.000***	0.000
1998	0.875	617.134	45	0.000***	0.000
1999	0.880	616.662	45	0.000***	0.000
2000	0.875	613.067	45	0.000***	0.000
2001	0.871	617.309	45	0.000***	0.000
2002	0.871	620.692	45	0.000***	0.000
2003	0.867	617.438	45	0.000***	0.000
2004	0.864	621.517	45	0.000***	0.000
2005	0.863	603.769	45	0.000***	0.000
2006	0.867	600.085	45	0.000***	0.000
2007	0.862	597.704	45	0.000***	0.000
2008	0.858	614.850	45	0.000***	0.000
2009	0.862	633.911	45	0.000***	0.000
2010	0.852	627.926	45	0.000***	0.000
2011	0.836	619.309	45	0.000***	0.000
2012	0.815	604.870	45	0.000***	0.000
2013	0.803	577.475	45	0.000***	0.001

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test istatistikleri incelendiğinde periyot boyunca değerlerin $0.80 \leq KMO \leq 0.89$ arasında salındığı bazı yıllarda 0.80’e bazı yıllarda ise 0.90’a yaklaştığı fakat

0.80 değerinin altına düşmediği gözlenmektedir. Bu sonuçlara göre, veri setimiz temel bileşenler analizi yapmak için oldukça uygun olduğu gibi bazı yıllarda mükemmel yaklaşmakta ve “iyi” olarak nitelenen eşik değerinin altına düşmemektedir.

Tablo 9

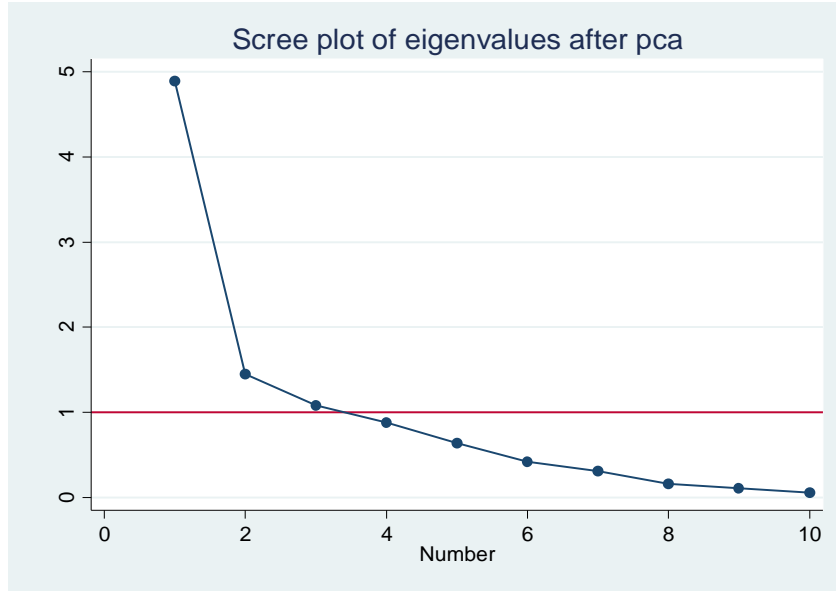
Öz değeri >1 Olan Temel Bileşenlerin Açıkladıkları Varyans

Öz değeri >1 Olan Temel Bileşenlerin (Principal Components) Açıkladıkları Varyans				
Yıl	PC1	PC2	PC3	Açıklanan Varyans
1976	0.5365	0.1311	-	0.6676
1977	0.3924	0.2799	-	0.6723
1978	0.3652	0.2966	-	0.6618
1979	0.3942	0.2969	-	0.6912
1980	0.4032	0.3005	-	0.7037
1981	0.4174	0.2838	-	0.7012
1982	0.4177	0.2791	-	0.6968
1983	0.4242	0.2637	-	0.6879
1984	0.4194	0.2616	-	0.681
1985	0.4242	0.2576	-	0.6818
1986	0.4199	0.2578	-	0.6776
1987	0.4111	0.269	-	0.6801
1988	0.41	0.2744	-	0.6845
1989	0.3881	0.2897	-	0.6778
1990	0.3789	0.2961	-	0.675
1991	0.3838	0.2972	-	0.681
1992	0.3877	0.3026	-	0.6903
1993	0.3945	0.3036	-	0.6981
1994	0.3942	0.3046	-	0.6989
1995	0.3399	0.302	0.1568	0.7987
1996	0.3191	0.3038	0.174	0.7969
1997	0.3752	0.3131	-	0.6883
1998	0.3311	0.2951	0.1638	0.79
1999	0.3863	0.3036	-	0.6899
2000	0.3855	0.304	-	0.6895
2001	0.3906	0.2976	-	0.6882
2002	0.3838	0.3013	-	0.685
2003	0.3757	0.3069	-	0.6827
2004	0.3156	0.3009	0.1728	0.7894
2005	0.3056	0.2955	0.1824	0.7835
2006	0.3068	0.3011	0.1741	0.782
2007	0.3017	0.2794	0.1982	0.7794
2008	0.2985	0.2921	0.196	0.7866
2009	0.3004	0.2993	0.1892	0.7889
2010	0.2998	0.2977	0.187	0.7844
2011	0.3099	0.2628	0.1973	0.77
2012	0.3251	0.2236	0.2064	0.7551
2013	0.323	0.2746	0.1443	0.7419

Yapılan istatistiksel anlamlılık testi sonuçlarına göre temel bileşenler analizi kullanılmasının anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Veri setine temel bileşenler analizi uygulanmış ve yıllara göre öz değeri >1 olan en fazla 3 tane önemli temel bileşen elde edilmiştir.

Tablo 9’ da bu temel bileşenlerin yıllara göre açıkladıkları varyans verilmiştir. Bileşenlerin genel olarak toplam varyansın % 71,78’ ini açıkladığı görülmektedir. On değişken arasındaki toplam ilişkinin yaklaşık olarak % 72’si en fazla 3 faktör tarafından açıklanabilmektedir.

Şekil 4’ te 2013 yılı için yapılan temel bileşenler analizinden elde edilmiş öz değerlere dayalı çizgi grafiği (scree plot) incelemesi örnek olarak verilmiştir. Örneğimizde önemli faktör (temel bileşen) sayısı üç olmakla beraber öz değer >1 olan üç faktör tarafından açıklanan varyans % 74.19 olmaktadır.

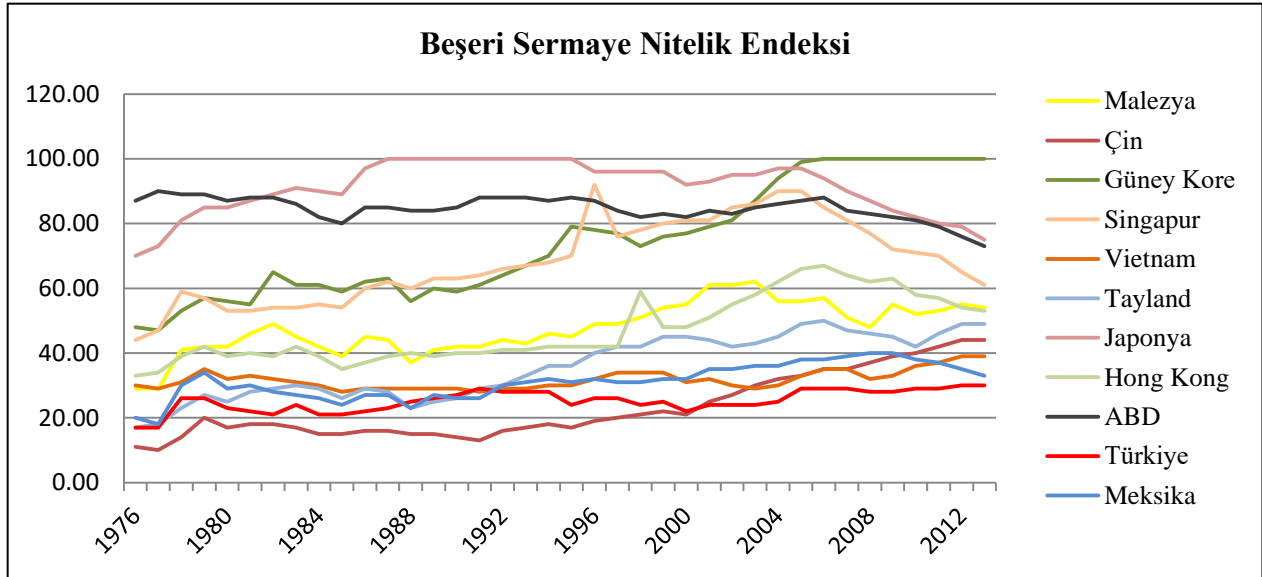
Şekil 4. Öz Değerlerin Çizgi Grafiği

İzlenen yöntem örnekle somutlaştıracak olursa, seçilen değişkenleri ölçü birimlerinden arındırılmak ve normalize etmek için ortalaması 0, varyansı 1 olan standart normal dağılım haline getirilmiştir. Standardize edilmiş veri setinin yıllara göre korelasyon matrisi elde edilmiş ve 0.30 değerinin altında korelasyona sahip olan değişkenler veri setinden çıkarılmıştır. Kalan değişkenlere temel bileşenler analizi uygulanarak temel bileşen (PC_1 , PC_2 , PC_3) değerleri elde edilmiştir. Örneğin, 2013 yılında Türkiye’nin temel bileşen değerleri $PC_1 = 0.0582596$, $PC_2 = -0.4583067$, $PC_3 = -1.064623$ olarak hesaplanmıştır. Aynı yıl için temel bileşenlerin toplam varyansı açıklama oranı ise Tablo 10’da verilmiştir. Endeks hesaplaması ise Eşitlik 8’ de belirtilen ifadeyle elde edilen varyans ve temel bileşen değerleri yerine konulduğunda aşağıdaki sonuç elde edilmektedir.

$$NSI = \left(\frac{0.323}{0.742}\right) \cdot (0.058) + \left(\frac{0.275}{0.742}\right) \cdot (-0.458) + \left(\frac{0.144}{0.742}\right) \cdot (-1.064) = -0.351 \quad (13)$$

$$SI = \left(\frac{NSI - NSI_{min}}{NSI_{max} - NSI_{min}}\right) \cdot 100 \rightarrow \left(\frac{-0.351 - (-2.540)}{3.057 - (-2.540)}\right) \cdot 100 = 39.115 \quad (14)$$

Aynı yöntem diğer yıllar için de tekrarlandığında beşeri sermaye nitelik endeksi tamamlanmış olmaktadır. Elde edilen endeksi doğrulamak amacıyla ağırlıklı aritmetik ortalama metoduyla ikincil bir endeks hesaplanmıştır. Seçilmiş bazı ülkeler için beşeri sermaye niteliğinin yıllara göre seyri verilmiştir.

Şekil 5. Beşeri Sermaye Nitelik Endeksi

Nitelik uyarlanmış beşeri sermaye sıralamasının 1976 ve 2013 yıllarındaki seyrine bakıldığında, 1976 yılında sıralamada ilk beş ülke İsviçre, İsveç, İsrail, Hollanda ve ABD şeklindeyken 2013 yılına gelindiğinde sıralama Güney Kore, Danimarka, Japonya, ABD ve İsrail, şeklinde değişmiştir. Güney Kore, sıralamada 22. sırada iken 2008 yılından itibaren birinci sıraya yerleşmiş ve performansını korumuştur. Aynı periyotta Çin, 71. sıradan 29. sıraya, Tayland 62. sıradan 27. sıraya, Singapur 23. sıradan 12. sıraya, Meksika 56. sıradan 41. sıraya yükselmiştir. Türkiye'ye baktığımızda söz konusu zaman aralığında nitelik uyarlanmış beşeri sermaye sıralamasında da anlamlı bir performans sergileyemediği görülmektedir. 1976 yılında Türkiye 80 ülke arasında 63. sıradayken 2013 yılına geldiğimizde 45. sıraya yükseldiği fakat Uzak Asya ülkelerinde görülen performansı sergileyemediği görülmektedir. Türkiye ile benzer özellikler göstermesi nedeniyle sıklıkla karşılaştırılan Brezilya ve Meksika gibi ülkeler ise aynı şekilde

sıralamada anlamlı bir artış gösterememişlerdir. Grafiklerin yönü incelendiğinde az gelişmiş, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aynı değere doğru yaklaştığı, ülkelerin kendi “convergence clubs” değerlerine yakınsadığı anlaşılmaktadır. Bu da bir çeşit “koşullu yakınsama” olarak değerlendirilebilir.

Veri setinin daha anlaşılır olması ve başka araştırmacılar tarafından da genişletilebilmesi amacıyla veri seti dosyası internet ortamına yüklenerek erişime açılmıştır, bütün verilerin hangi kaynaklardan yararlanılarak derlendiği ve paylaşım linki ekler kısmında veri seti kaynakları başlığında yer almaktadır.

5. Sonuç

Eğitim sistemi ve kurumsal yapısını ülkelerin ekonomik büyüme serüvenlerinde belirleyici bir faktördür. Beşeri sermaye düzeyinde konu ele alındığında; gerek niceliksel gerekse niteliksel olarak beşeri sermaye ölçümü yapılmak istendiğinde “eğitim” konusu beşeri sermayenin esas belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Beşeri sermaye, kişinin doğuştan gelen yetenek ve becerilerinin dışında sonradan edindiği bilgi ve tecrübe olarak düşünülmektedir. Doğal olarak sonradan kazanılan bu bilgi ve beceri ancak formel, informel veya meslek içi eğitim gibi bireyin eğitimin değişik süreçlerinden geçmesiyle mümkündür.

Bu nedenle, uzun dönemde beşeri sermayeyi nicelik ve/veya nitelik kanalından etkileyecek her türlü politika işgücü başına düşen geliri de etkilemiş olacaktır. Nitelik uyarlanmış beşeri sermayeyi (ϕh) oluşturan değişkenler nicelik (h) ve niteliğin (ϕ) eşanlı veya birbirinden bağımsız olarak artması işgücü başına düşen geliri de artıracaktır. Çalışmada, on beş yaş ve üzeri yetişkinlerin aldığı ortalama eğitim yılı beşeri sermaye niceliğine (h), önceki bölümlerde açıklanan diğer on değişken ise; beşeri sermaye niteliğine (ϕ) doğrudan veya dolaylı katkı sunduğu için politika önerileri bu değişkenler üzerine kuruludur. Ortalama eğitim yılının artması nicelik kanalından beşeri sermayeyi dolayısıyla gelir düzeyini artırırken; araştırmacı sayısı, AR-GE harcamaları, bilimsel ve teknik makale sayısında yaşanan artışlar beşeri sermaye niteliğinde yaşanan bir artışa işaret etmekte dolayısıyla işgücü başına gelir de artmaktadır.

Beşeri Sermaye Nitelik Endeksi, bileşen etkileri ayrıştırılması yapıldığında endeks içerisinde en etkili değişkenler olarak sırasıyla: beklenen yaşam süresi yani sağlık endeksi, sınıfta kalma oranı, toplam patent sayısı (milyon istihdam başına düşen) ve bilimsel-teknik makale sayısı (milyon istihdam başına düşen) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dört değişkenden meydana

gelecek anlamlı bir artış söz konusu ülkeyi beşeri sermaye nitelik endeksinde üst sıralara taşıyacaktır. Gelir düzeyini etkileyen endeks bileşenlerini tek tek ele aldığımızda karşımıza çıkan net sonuç beşeri sermaye niteliği literatüründe işlendiğinin aksine sadece eğitim kalitesiyle ilgili değildir. Birleşmiş Milletler tarafından hesaplanan ve sağlık endeksi olarak adlandırılan beklenen yaşam süresi de beşeri sermaye niteliğini artıran güçlü bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçtan sonra, “beklenen yaşam süresini artırmak nasıl mümkündür” sorusu cevaplanmayı beklemektedir. Bu cevap tamamen başka bir çalışma konusu olma niteliğine sahip olmakla birlikte, sağlık iktisadı literatüründe dayanarak a priori olarak verilebilecek politika önerisi ortalama yaşam süresini artıran değişkenler yoluyla beklenen yaşam süresini artırma yoluna gitmektir. Örneğin, toplam sağlık harcamalarının GSYİH içerisindeki payı artırıldığında, kişinin yaşam kalitesinin ve süresinin artması beklenir. Hasta başına düşen doktor ve hemşire sayısı, yatak başına düşen hasta sayısı, hasta başına düşen yardımcı personel ve medikal teknoloji vb. değişkenlerdeki artış da bu etkinin oluşmasını sağlayabilecektir.

İşgücü başına düşen toplam patent ve bilimsel-teknik makale düzeylerinin beşeri sermaye nitelik endeksinde etkili olması, bilimsel bilgi düzeyinin ve bu bilgilerin patentler aracılığıyla piyasa sürecine dahil olmasının işgücü başına düşen gelir düzeyini artırdığı görülmektedir. Söz konusu patent haklarına sahip firmaların ulusal veya uluslararası düzeyde monopol/oligopol gücünden faydalanarak tüketici artığını elde etme yoluyla kaynak aktarma mekanizmasının gelir dağılımı üzerindeki etkileri bu çalışmanın konusu dışında olduğu için değinilmemiştir.

Elde edilen sonuçlar bir arada düşünüldüğünde beşeri sermaye niteliğini oluşturan bileşenlerin eğitim, sağlık ve “yenilikçilik” olarak özetlenebilecek inovasyon (bilimsel bilgi ve patent) alanlarında yoğunlaştığı görülmüştür. Dolayısıyla beşeri sermaye niteliği bu üç ana değişken tarafından açıklanmaktadır. O halde, literatürde çoğunlukla yapıldığı gibi nitelik göstergelerini sadece eğitim alanından seçmek hatalı olacaktır.

Kaynakça

Altinok, N., Diebolt, C., & Demeulemeester, J. L. (2014). A new international database on education quality: 1965–2010. *Applied Economics*, 46(11), 1212-1247.

Azariadis, C., & Drazen, A. (1990). Threshold externalities in economic development. *The Quarterly Journal of Economics*, 501-526.

Barro, R.J (1997). Determinants of economic growth: A cross-country study. *NBER Working Paper*, 5698.

- Barro, R. J. (2001). Human capital and growth. *The American Economic Review*, 91(2), 12-17.
- Barro, R.J.,& Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic Growth* (Second Edition). Massachusetts: MIT Press.
- Barro, R. J., & Lee, J. W. (1996). International measures of schooling years and schooling quality. *The American Economic Review*, 86(2), 218-223.
- Benhabib, J., & Spiegel, M. M. (1994). The role of human capital in economic development evidence from aggregate cross-country data. *Journal of Monetary economics*, 34(2), 143-173.
- Castelló-Climent, A., & Hidalgo-Cabrillana, A. (2012). The role of educational quality and quantity in the process of economic development. *Economics of Education Review*, 31(4), 391-409.
- Dinçer, B., Özaslan, M., & Kavasoğlu, T. (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No:2671.
- Dunteman, G. J. (1989). *Principal Component Analysis*. California: Sage Publications.
- Eatwell, J., Milgate, M., & Newman, P. (1987). *The new Palgrave: a dictionary of economics*.
- Field, A. (2000). *Discovering Statistical Using SPSS for Windows*. London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage Publications.
- Gartner, M. (2003). *Macro Economics*. England: Pearson Education Limited.
- Grammy, A. P., & Assane, D. (1997). New evidence on the effect of human capital on economic growth. *Applied economics letters*, 4(2), 121-124.
- Gundlach, E. (1995). The role of human capital in economic growth: new results and alternative interpretations. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 131(2), 383-402.
- Hanushek, E. A., & Kimko, D. D. (2000). Schooling, labor-force quality, and the growth of nations. *American economic review*, 1184-1208.
- Hatzichronoglou, T. (1997). Revision of the high-technology sector and product classification. Alınan yer <http://dx.doi.org/10.1787/134337307632>
- Henderson, D. J., Polachek, S. W., & Wang, L. (2011). Heterogeneity in schooling rates of return. *Economics of Education Review*, 30(6), 1202-1214.
- Hotelling, H. (1933). Analysis of a complex of statistical variables into principal components. *Journal of educational psychology*, 24(6), 417.
- Illich, Ivan (2008). İhtiyaçlar. W. Sachs(Eds.), (çev.O.Etiman). *Kalkınma Sözlüğü* İstanbul: Özgür Üniversite.157-180.

- Islam, N. (1995). Growth empirics: a panel data approach. *The Quarterly Journal of Economics*, 1127-1170.
- Johnson, R. A., & Wichern, D. W. (2002). *Applied multivariate statistical analysis* (Vol. 5, No. 8). Upper Saddle River, NJ: Prentice hall.
- Jones, C. I. (2002). Sources of US economic growth in a world of ideas. *The American Economic Review*, 92(1), 220-239.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factor simplicity. *Psychometrika*, 39, 31-36
- Krishnan, V. (2010). Constructing an area-based socioeconomic index: A principal components analysis approach. *Edmonton, Alberta: Early Child Development Mapping Project*.
- Lee, J. W., & Barro, R. J. (2001). Schooling quality in a cross-section of countries. *Economica*, 68(272), 465-488.
- Lindahl, M., & Krueger, A. B. (2001). Education for Growth: Why and for Whom?. *Journal of Economic Literature*, 39(4), 1101-1136.
- Lutz, W., Sanderson, W. C., & Scherbov, S. (2004). The end of world population growth in the 21st century. *New Challenges for Human Capital Formation and Sustainable Development*. London.
- Mankiw, G., Romer, D., & Weil, D. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437.
- Mincer J.A. (1974). *Schooling, Experience and Earnings*. Newyork: Columbia University Press.
- OECD (2001). *The Well-Being of Nations: The Role of Human and Social Capital. Education and Skills*. Paris, France.
- O'Neill, D. (1995). Education and income growth: Implications for cross-country inequality. *Journal of Political Economy*, 1289-1301.
- Psacharopoulos, G., & Patrinos, H. A. (2004). Returns to investment in education: a further update. *Education economics*, 12(2), 111-134.
- Rao, C. R. (1964). The use and interpretation of principal component analysis in applied research. *Sankhyā: The Indian Journal of Statistics, Series A*, 329-358.
- Romer, D. (2012). *Advanced Macroeconomics (Fourth edition)*. Boston MA: McGraw Hill.
- Romer, P. M. (1990). Human capital and growth: theory and evidence. In *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy* (Vol. 32, pp. 251-286)..
- Tatlıdil, H. (1996). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*, Ankara: Akademi Matbaası.
- Temple, J. (1999). The new growth evidence. *Journal of economic Literature*, 37(1), 112-156.

Timm, N. H. (2002). *Applied Multivariate Analysis*. Newyork: Springer

UNDP, (2015a). Human Development Report Work for Human Development. Alınan yer http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf

UNDP, (2015b). Human Development Report Work for Human Development Technical Notes, Alınan yer http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2015_technical_notes.pdf

Vyas, S., & Kumaranayake, L. (2006). Constructing socio-economic status indices: how to use principal components analysis. *Health policy and planning*, 21(6), 459-468.

EKLER**EK 1***Veri Seti Kaynakları*

Nitelik Uyarlanmış Beşeri Sermaye (Φ), toplam on farklı değişken temel bileşenler analizi yöntemiyle tek bir değişken haline getirilerek elde edilmiştir. Nitelik Uyarlanmış Beşeri Sermaye Bileşenleri: 1. *Sınıfta Kalma Oranı* ve 2. *Öğretmen Başına Düşen Ortalama Öğrenci Sayısı* üç farklı kaynaktan yararlanılarak oluşturulmuştur (Robert J. Barro ve Jong-Wha Lee: <http://goo.gl/CYo2hE> Nadir Altınok ve Hatidje Murseli: <http://goo.gl/XqiQSh> ve UNESCO: <http://goo.gl/LhLt0J>).

3. *15 yaş ve üstü Okuma Yazma Oranı*, iki farklı kaynaktan yararlanılarak oluşturulmuştur (Robert J. Barro ve Jong-Wha Lee: <http://goo.gl/CYo2hE> UNESCO: <http://goo.gl/LhLt0J>).

4. *Devletin Eğitim Harcamaları % GSYH*, (UNESCO: <http://goo.gl/LhLt0J>).

5. *Toplam Patent Sayısı (milyon istihdam başına düşen)*, WIPO (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü) veri tabanından alınmıştır (link: <http://goo.gl/o6pSzw>).

6. *Bilimsel ve Teknik Makale Sayısı (milyon istihdam başına düşen)*³: Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir (link: <http://goo.gl/yBvHC6>).

7. *ARGE Harcamaları (%GSYH)*, UNESCO veri tabanından elde edilmiştir.(link: <http://goo.gl/B27AAC>).

8. *Araştırmacı Sayısı (% İstihdam)*⁴, UNESCO veri tabanından elde edilmiştir (link: <http://goo.gl/B27AAC>).

9. *Yüksek Teknoloji Ürün İhracat Endeksi*, WITS (World Integrated Trade Solution) veri tabanından yararlanılarak hesaplanmıştır (link: <http://goo.gl/KbwulF>).

10. *Sağlık Endeksi*, Birleşmiş Milletler (UNDP) veri tabanından elde edilmiştir

(link: <http://goo.gl/cJsYvG>).

³ Fizik, Biyoloji, Kimya, Matematik, Klinik Tıp, Biyomedikal, Mühendislik ve Teknoloji, Yer ve Uzay Bilimleri alanlarında yayınlanan makaleleri kapsamaktadır

⁴ Araştırmacı Sayısı: Doğrudan Arge sürecinde yer alan personel, Araştırmacı ve Teknisyen sayısından oluşmaktadır, Teknisyenler üretim sürecine dahil olan teknik personel olmayıp sadece araştırmacıların gözetiminde, uygulama yöntemlerinin uygulanmasını içeren bilimsel ve teknik görevleri gerçekleştirerek Arge sürecine dahil olan personeldir.

EK 2

Çalışmada Yer Alan Ülkeler ve Ülke Kodları

Ülke	Kod	Gelir Grubu	Ülke	Kod	Gelir Grubu
1 ABD	USA	Yüksek Gelir	41 Kanada	CAN	Yüksek Gelir
2 Almanya	DEU	Yüksek Gelir	42 Kenya	KEN	Düşük Gelir
3 Arjantin	ARG	Orta Yüksek	43 Kolombiya	COL	Orta Yüksek
4 Arnavutluk	ALB	Düşük Orta	44 Lüksemburg	LUX	Yüksek Gelir
5 Avusturalya	AUS	Yüksek Gelir	45 Macao,Çin	MAC	Yüksek Gelir
6 Avusturya	AUT	Yüksek Gelir	46 Macaristan	HUN	Orta Yüksek
7 Bangladeş	BGD	Düşük Gelir	47 Malawi	MWI	Düşük Gelir
8 Belçika	BEL	Yüksek Gelir	48 Malezya	MYS	Orta Yüksek
9 Birleşik Krallık	GBR	Yüksek Gelir	49 Mali	MLI	Düşük Gelir
10 Brezilya	BRA	Orta Yüksek	50 Malta	MLT	Yüksek Gelir
11 Bulgaristan	BGR	Orta Yüksek	51 Meksika	MEX	Orta Yüksek
12 Çin	CHN	Düşük Orta	52 Moritanya	MRT	Düşük Gelir
13 Danimarka	DNK	Yüksek Gelir	53 Moritus	MUS	Orta Yüksek
14 Dominik Cum.	DOM	Orta Yüksek	54 Mozambik	MOZ	Düşük Gelir
15 Ekvator	ECU	Düşük Orta	55 Nepal	NPL	Düşük Gelir
16 El Salvador	SLV	Düşük Orta	56 Norveç	NOR	Yüksek Gelir
17 Endonezya	IDN	Düşük Orta	57 Pakistan	PAK	Düşük Gelir
18 Fas	MAR	Düşük Orta	58 Panama	PAN	Orta Yüksek
19 Fiji	FJI	Düşük Orta	59 Paraguay	PRY	Düşük Orta
20 Finlandiya	FIN	Yüksek Gelir	60 Peru	PER	Orta Yüksek
21 Fransa	FRA	Yüksek Gelir	61 Polonya	POL	Orta Yüksek
22 Gana	GHA	Düşük Orta	62 Portekiz	PRT	Yüksek Gelir
23 Guatemala	GTM	Düşük Orta	63 Senegal	SEN	Düşük Gelir
24 Güney Afrika	ZAF	Orta Yüksek	64 Singapur	SGP	Yüksek Gelir
25 Güney Kore	KOR	Yüksek Gelir	65 Sri Lanka	LKA	Düşük Orta
26 Hindistan	IND	Düşük Orta	66 Suriye	SYR	Düşük Gelir
27 Hollanda	NLD	Yüksek Gelir	67 Şili	CHL	Orta Yüksek
28 Hong Kong	HKG	Yüksek Gelir	68 Tayland	THA	Düşük Orta
29 Irak	IRQ	Düşük Orta	69 Togo	TGO	Düşük Gelir
30 İsrail	ISR	Yüksek Gelir	70 Trinidad Tobago	TTO	Yüksek Gelir
31 İran İslam Cum.	IRN	Düşük Orta	71 Tunus	TUN	Düşük Orta
32 İrlanda	IRL	Yüksek Gelir	72 Türkiye	TUR	Orta Yüksek
33 İspanya	ESP	Yüksek Gelir	73 Uruguay	URY	Düşük Orta
34 İsveç	SWE	Yüksek Gelir	74 Ürdün	JOR	Düşük Orta
35 İsviçre	CHE	Yüksek Gelir	75 Venezüella	VEN	Orta Yüksek
36 İtalya	ITA	Yüksek Gelir	76 Vietnam	VNM	Düşük Gelir
37 İzlanda	ISL	Yüksek Gelir	77 Yeni Zelanda	NZL	Yüksek Gelir
38 Jamaika	JAM	Düşük Orta	78 Yunanistan	GRC	Yüksek Gelir
39 Japonya	JPN	Yüksek Gelir	79 Zambiya	ZMB	Düşük Gelir
40 Kamerun	CMR	Düşük Gelir	80 Zimbabve	ZWE	Düşük Gelir

EK 3*SITC Rev.2 Yüksek Teknoloji İçeren Ürünlerin Sınıflandırması*

	SITC Kodu	Ürün Grubu
1	54	Eczacılık ve eczacılık ürünleri
2	75	Büro makineleri (yazı, hesap, fotokopi)
3	524	Radyoaktif Madde
4	712	Buhar türbinleri ile aksam ve parçaları
5	716	Elektrik motorları ve jeneratörler ile bunların aksam ve parçaları
6	718	Diğer güç motorları (su tribünleri, su çarkları, nükleer reaktörler, ışınlanmış yakıt elemanları)
7	761	Televizyon alıcıları (kombine olsun olmasın)
8	764	Telli telefon ve telgraf cihazları, telsiz telefon telgraf viyazları vb. aksamı
9	771	Elektrikli güç makineleri (transformatörler, statik konvertörler, endüktörler)
10	774	Elektro teşhis cihazları (X ışınları, alfa, beta, ve gama ışınları cihazları)
11	776	Katod ışınları tüpleri, yarı iletken tertibat; elektrik devreleri
12	778	Elektrikli makinelerin aksam ve parçaları
13	792	Hava taşıtları, uzay araçları vb. aksam, parçaları
14	871	Optik aletler ve aksamları
15	874	Ölçü, kontrol, ölçü, ayar alet ve cihazlar, bunların aksam ve parçaları
16	881	Sinema ve fotoğrafçılıkla ilgili aletler

Not. Uyarlandığı yer. *Revision of the HighTechnology Sector and Product Classification, T. Hatzichronoglou, 1997, OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 1997/02, OECD Publishing. Telif Hakkı OECD'ye aittir.*

EK 4

SİTC Rev.3 Yüksek Teknoloji İçeren Ürünlerin Sınıflandırması

	SITC Kodu	Ürün Grubu		SITC Kodu	Ürün Grubu
1	525	Radyoaktif elemanlar ve bileşikleri, bunları içeren karışım ve atıklar	32	52229	Nadir toprak metaller, skandiyum ve itriyum
2	531	Sentetik organik boyayıcı maddeler	33	52269	Diğer inorganik esaslar; metal oksit, hidroksit ve peroksitleri
3	591	Haşarat öldürücüler ve zararlı bitkileri yok ediciler	34	57433	Polietilen tereftalat (ilk şekilde)
4	714	Turbojetler, tepkili motorlar, diğer gaz türbinleri vb. aksamı (71489,71499 hariç)	35	71489	Diğer gaz türbinleri
5	752	Otomatik bilgi işlem makineleri vb. ait birimler (7529 Hariç)	36	71499	Diğer gaz türbinlerinin aksam-parçaları
6	764	Telli telefon ve telgraf cihazları, telsiz telefon telgraf cihazları vb. aksamı (76493,76499 Hariç)	37	72847	İzotopik ayırım için makina ve cihazlar, bunların aksam-parçaları
7	774	Elektro teşhis cihazları (X ışınli, alfa, beta, ve gama ışınli cihazlar)	38	73142	Nümerik kontrollü delme tezgahları
8	792	Hava taşıtları, uzay araçları vb. aksam, parçaları (7928,79295,79297 hariç)	39	73144	Nümerik kontrollü rayba, freze tezgahları
9	871	Optik aletler ve aksamı	40	73151	Nümerik kontrollü konsol tipi freze tezgahları
10	874	Ölçü, kontrol, ölçü, ayar alet ve cihazlar, bunların aksam ve parçaları(87411,8742 Hariç)	41	73153	Nümerik kontrollü takım freze tezgahları
11	891	Ateşli harp silahları ve malzemeleri	42	73312	Sayısal kontrollü, eğme, katlama, düzeltme veya düzleştirme makinaları (baskıları kapsar)
12	5413	Antibiyotikler	43	73314	Nümerik kontrollü makasla kesme tezgah ve presler
13	5415	Hormonlar, türevleri; hormon yerine kullanılan steroidler	44	73316	Zımbalı kesme, taslak çıkarma makinaları-sayısal kontrollü
14	5416	Glikozitler ve veterinerlikte kullanılan aşilar	45	73733	Diğer makineler ve cihazlar, tamamen veya kısmen otomatik metallerin rezistans kaynağı için
15	5421	Antibiyotikler ve antibiyotikli ilaçlar	46	73735	Metallere ark kaynağı için tamamen/kısmen otomatik cihazlar
16	5422	İnsülin ve adrenalin ve diğer hormon içeren karışık ilaçlar	47	75113	Otomatik yazı makinaları-kelime işlem makinaları
17	7187	Nükleer reaktörler ve kartuşlar ile aksam/parçalar	48	75997	Otomatik bilgi işlem makineleri vb. grup 752'ye ait birimler için parça ve ekipman
18	7311	Maddenin aşındırılarak işlenmesine mahsus makinalar	49	76381	Kaydedici, okuyucu video cihazları
19	7313	Metallerin işlenmesine mahsus torna tezgahları (73137,73139 Hariç)	50	76383	Kayıtlı sesleri tekrar vermeğe mahsus cihazlar
20	7316	Çapak, pürüz temizleme, bileme, taşlama vb için makinalar (73162, 73166, 73167,73169 Hariç)	51	77261	Kontrol-dağıtım tabloları: gerilim=<1000volt
21	7359	Metal işleme ve takım tezgahlarının aksam/parçaları	52	77318	Fiber optik kablolar
22	7513	Optik sistemli veya kontakli fotokopi ve termokopi cihazları (75133,75135 Hariç)	53	77625	Mikrodalga tüpleri

23	7722	Çok katlı devreler	54	77627	Diğer valfler ve tüpler
24	7763	Diotlar, transistörler vb.yarı iletken tertibat	55	77884	Elektrikli görüntülü işaret cihazları
25	7764	Elektronik devreler	56	87211	Dişçiliğe mahsus delici alet ve cihazlar
26	7768	Piezo-elektrik kristaller, diot, yarı iletken tertibat ve entegre aksam-parçaları	57	87411	Navigasyon, denizcilik aletleri
27	7786	Elektrik kondansatörleri, sabit-değişken-ayarlanabilir (77861,77866,77869 Hariç)	58	88111	Foto grafik kameraları
28	7787	Kendine özgü fonksiyonlu elektrikli cihazlar ve aksam-parçaları	59	88121	Sinematografik kameralar
29	8996	(89965,89969 Hariç)	60	88411	Kontakt lensler
30	52222	Arsenik, bor, tellür, fosfor, selenyum	61	88419	Optik lif ve optik lif demetleri/kabloları, yaprak veya levha halinde polarizen maddeler
31	52223	Silisyum	62	89879	Başka yerde tanımlanmamış kayıtlı medya

Not. Uyarlandığı yer. *Revision of the HighTechnology Sector and Product Classification*, T. Hatzichronoglou, 1997, OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 1997/02, OECD Publishing. Telif Hakkı OECD'ye aittir.

KOD	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
GRC	6.8	15.8	9.3	6.0	5.2	4.5	5.5	5.1	4.6	4.6	4.3	3.4	2.8	1.7	2.8	2.7	3.0	4.4	3.6	2.8	4.0	6.8	3.8	3.4	6.3	7.4	4.8	4.2	7.0	6.8	4.8	6.7	6.9	7.0	6.9	8.2	6.1	6.5	
NZL	0.9	1.8	3.2	4.2	4.8	5.0	5.4	5.0	5.1	5.1	5.3	3.8	4.0	2.7	2.7	3.6	3.3	3.8	4.0	4.0	4.3	4.9	5.0	5.2	6.1	5.7	5.1	5.2	5.6	6.4	5.0	6.0	6.1	5.6	5.3	6.1	6.3	6.3	
ZAF	1.1	2.1	10.2	17.5	16.2	18.0	21.7	18.1	15.1	15.3	13.3	6.4	2.4	1.5	1.6	1.7	1.9	2.6	2.7	4.1	3.5	3.3	3.5	4.4	4.4	4.5	4.9	4.7	4.6	4.8	4.0	4.9	4.8	5.8	5.0	4.6	4.1	6.3	
ALB	0.1	0.6	0.8	0.8	5.8	29.3	4.6	1.3	1.3	2.6	1.5	0.4	1.2	0.9	0.7	0.8	6.0	2.2	0.7	1.4	2.7	2.4	4.9	3.0	2.8	3.4	4.6	4.2	4.7	4.5	3.9	3.6	18.6	20.5	9.7	8.3	7.1	6.1	
JOR	34.6	51.4	39.2	39.1	34.2	47.6	47.1	33.1	26.4	21.8	21.5	20.5	11.1	5.5	6.3	5.0	5.2	6.3	3.5	3.3	3.2	3.8	4.0	4.4	4.4	4.4	3.7	3.2	3.0	3.7	3.4	1.5	3.7	2.6	2.7	2.4	2.9	4.2	4.8
ISL	0.8	3.2	7.4	2.1	2.1	1.8	2.8	1.7	1.9	2.9	4.8	1.7	2.1	1.2	1.2	2.6	2.5	2.4	3.5	1.4	2.2	2.7	3.2	3.4	2.4	3.0	2.4	2.9	2.8	2.8	2.7	3.6	3.5	4.1	2.7	5.5	3.8	4.7	
LKA	6.7	2.6	0.6	2.5	2.4	1.1	1.1	0.8	1.0	2.6	0.8	1.0	2.0	0.6	1.5	3.1	3.1	3.3	2.8	3.8	5.3	6.3	5.4	5.4	6.5	5.4	3.9	4.5	4.3	4.6	3.4	4.2	4.9	3.5	3.7	4.5	4.4	4.5	
KEN	5.2	6.9	9.7	3.8	3.8	4.2	3.6	2.9	2.4	4.2	4.3	4.5	4.7	3.2	3.4	2.9	2.8	2.7	2.7	2.6	2.2	1.7	1.8	3.7	2.2	2.5	2.0	2.6	3.6	1.5	1.5	2.5	13.8	5.0	4.6	4.1	4.8	4.2	
AUS	1.2	2.0	6.1	7.2	8.3	8.4	12.6	11.2	9.8	8.8	8.5	9.6	4.8	4.2	5.1	5.5	5.3	6.3	7.3	6.8	6.8	6.7	6.5	6.5	5.2	6.0	5.9	5.3	4.9	4.5	3.7	4.7	4.3	4.3	3.6	4.1	4.1	3.8	
MLI	0.0	1.6	2.9	1.1	0.5	4.2	4.2	2.7	0.9	6.0	6.3	6.5	5.6	1.7	1.4	12.1	19.1	25.5	27.1	2.2	2.0	2.9	3.3	5.9	15.0	40.6	7.1	4.6	2.8	4.9	3.1	10.7	6.6	4.2	5.5	2.6	3.4	3.2	3.2
SEN	3.4	4.6	1.3	2.6	2.8	2.0	2.6	3.7	0.9	3.4	2.6	8.1	1.3	1.0	0.5	2.4	1.3	1.8	0.7	1.8	1.6	2.0	1.1	1.8	4.1	3.2	2.1	1.6	2.3	3.5	3.2	3.7	2.3	4.7	2.3	2.0	2.0	3.0	3.0
ARG	15.2	10.8	5.9	6.8	14.0	13.9	17.6	11.0	9.3	9.5	7.6	7.3	7.0	4.7	4.2	5.2	4.0	4.5	3.3	3.2	1.9	2.3	1.9	2.4	2.3	2.1	2.0	1.4	1.5	1.8	1.5	1.8	1.9	2.2	1.9	2.3	2.2	2.3	
NPL	3.5	1.5	5.4	5.8	10.4	3.0	19.0	6.3	3.0	3.1	3.2	1.7	1.3	1.9	2.7	1.1	1.1	0.3	0.6	1.7	1.4	1.8	1.0	1.1	0.5	1.0	1.3	1.0	0.9	1.2	2.2	1.5	1.8	1.5	3.3	2.7	2.8	2.2	
URY	1.7	0.7	0.7	1.2	6.8	7.4	2.0	3.1	2.1	2.8	1.5	1.7	2.1	1.2	1.3	1.5	2.8	3.4	3.4	2.8	1.1	3.4	3.0	2.3	1.7	2.2	2.5	2.0	1.6	7.1	1.8	2.3	2.4	3.4	2.8	3.1	3.4	2.2	
MOZ	0.0	49.9	3.5	0.1	0.5	0.9	1.4	4.6	1.6	1.2	2.4	0.6	1.0	0.6	0.3	0.8	1.3	1.3	1.6	2.6	1.6	6.2	4.9	3.0	1.9	0.4	0.1	0.4	0.7	0.2	0.3	0.5	0.4	0.5	0.5	1.3	0.3	1.9	
FJI	9.8	21.1	3.4	2.2	5.0	2.8	3.3	1.1	5.6	1.9	1.6	0.8	0.6	0.4	0.4	0.7	0.6	1.4	1.0	0.9	1.4	1.2	0.8	1.0	0.9	1.2	1.4	1.7	1.2	1.0	0.9	1.4	1.6	2.0	1.8	2.6	2.4	1.8	
CMR	0.0	0.5	1.0	0.8	0.8	0.7	0.7	0.4	0.2	0.4	0.6	0.4	0.2	0.5	0.1	0.2	0.2	0.5	0.3	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.2	0.3	0.6	0.6	0.5	1.1	0.5	0.8	0.9	1.2	1.1	1.2	1.7	1.7	
COL	0.6	1.9	3.0	0.6	2.1	2.9	3.9	5.8	2.3	1.6	1.6	1.5	0.3	0.4	0.5	0.7	0.7	1.0	1.2	1.1	1.6	2.5	1.9	2.0	1.5	1.7	1.7	1.3	1.6	1.7	2.4	2.7	3.1	2.3	2.0	2.0	1.7	1.7	
TGO	0.3	11.7	15.0	1.0	0.4	1.1	0.3	16.7	0.4	0.4	5.9	0.2	0.3	0.2	0.0	0.4	0.3	0.9	0.3	0.2	0.4	0.3	0.8	1.6	1.9	2.0	2.4	0.5	0.6	0.7	0.5	0.8	0.6	0.5	0.5	0.5	0.7	1.3	1.3
JAM	0.2	0.6	0.3	2.0	1.9	1.7	3.0	3.4	2.2	3.4	2.0	1.7	0.6	0.5	0.3	0.5	1.3	0.9	1.0	0.7	1.2	0.9	0.3	0.3	0.5	0.5	0.7	0.5	0.6	1.0	0.8	1.5	1.0	2.1	1.8	1.7	1.3	1.3	
PAK	4.1	4.3	3.9	3.3	2.2	1.7	2.4	2.3	2.6	3.0	12.7	0.9	1.1	0.9	0.8	0.7	0.6	0.6	0.4	0.5	2.5	0.5	0.4	0.6	0.4	1.0	0.8	0.6	0.7	0.7	0.6	0.8	1.0	1.2	1.0	2.1	1.2	1.0	
GIM	0.2	1.0	1.5	1.4	1.2	2.1	2.3	1.6	1.4	1.6	9.8	10.3	0.2	0.5	0.3	0.2	1.8	0.7	0.9	0.9	0.7	0.8	0.9	1.0	0.8	0.9	1.1	1.4	1.4	1.4	1.2	1.7	1.2	1.5	1.4	1.1	1.0	1.0	
ECU	0.2	0.7	2.5	3.3	2.4	1.8	4.0	4.0	2.1	1.3	1.1	1.0	0.6	0.2	0.5	0.7	0.6	0.6	0.6	0.5	0.5	0.6	0.6	0.9	0.4	0.4	0.3	0.6	0.6	0.8	0.8	1.0	0.8	1.0	1.3	0.9	1.4	0.8	
SYR	18.0	17.9	4.1	2.4	1.4	2.0	2.7	2.7	1.2	1.3	1.5	0.7	0.8	0.3	0.3	0.4	0.2	0.2	0.1	1.3	0.3	0.2	0.4	0.3	0.6	0.7	0.3	0.3	1.1	0.4	0.4	0.4	0.3	0.6	0.5	0.8	1.7	0.8	
ZWE	0.0	4.2	2.9	7.9	3.7	1.6	11.1	4.0	2.0	1.6	2.6	1.1	1.4	0.9	1.5	1.7	1.7	3.1	1.5	1.3	0.9	2.3	0.8	0.9	0.7	1.0	2.0	1.9	0.7	1.2	0.6	1.1	9.7	1.2	0.8	0.9	0.7	0.8	
GHA	0.2	0.4	2.9	0.7	0.5	1.8	0.3	0.3	0.3	0.6	0.7	0.4	2.5	0.4	0.3	0.3	0.7	0.7	5.9	0.5	12.4	0.4	17.3	12.9	1.7	0.4	0.4	0.4	0.5	0.9	0.4	1.3	1.1	1.1	0.7	0.6	0.7	0.8	
BGD	0.0	3.2	53.3	0.6	0.7	1.2	2.6	2.6	2.1	1.4	0.5	0.4	0.7	0.9	0.4	0.6	5.6	4.9	2.9	0.5	1.8	1.1	0.6	0.6	0.4	0.4	0.3	0.3	0.2	0.4	0.5	0.6	0.5	0.4	0.5	0.6	0.7	0.7	
CHL	0.8	0.9	0.7	1.2	0.9	1.7	0.9	1.0	0.6	0.7	1.4	1.2	0.3	0.4	0.4	0.3	1.2	1.3	1.3	0.6	1.3	0.7	0.8	0.9	0.8	0.7	0.8	0.5	0.5	0.7	0.3	0.5	0.6	0.6	0.5	0.5	0.8	0.7	
MWI	23.1	11.5	1.5	2.1	2.6	1.3	0.5	0.8	0.4	0.5	0.7	0.5	0.4	0.3	0.6	0.2	0.9	5.1	1.1	0.2	1.0	0.2	0.3	0.6	0.2	0.6	0.2	0.4	0.6	0.7	0.5	0.4	12.9	0.6	2.2	0.8	0.3	0.7	
PER	0.0	1.8	1.6	1.1	1.6	2.4	2.0	1.6	1.3	1.5	1.3	0.6	0.6	0.5	0.4	0.5	0.3	0.5	1.2	0.6	0.9	1.2	1.2	0.9	0.8	1.0	0.4	1.3	0.3	0.3	0.2	0.3	0.5	0.6	0.8	1.0	0.6	0.5	
ZMB	0.0	0.2	1.3	0.9	0.8	1.2	0.8	1.9	1.0	0.9	0.9	0.8	0.8	0.2	0.1	0.4	0.2	0.2	0.2	1.0	0.2	0.8	0.6	1.0	1.1	0.4	0.6	0.4	0.2	0.3	0.1	0.5	0.2	0.4	0.3	0.3	0.3	0.4	
IRN	0.1	0.2	0.4	0.2	0.1	0.2	0.1	0.1	0.2	0.2	0.7	0.2	0.3	0.2	0.2	0.1	0.4	0.6	0.5	0.3	0.3	0.7	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6	0.5	0.2	0.4	0.4	0.6	0.4	0.3	0.3	0.4	
PRY	4.3	1.6	0.6	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.2	0.6	0.3	0.4	0.1	0.1	0.1	0.2	0.5	0.9	3.5	1.0	1.0	0.6	0.9	0.7	0.3	0.7	1.3	0.4	0.3	0.2	0.5	0.5	2.2	0.4	0.3	0.8	0.7	0.4	
MRT	0.0	0.6	1.1	0.5	0.8	0.1	0.0	0.1	0.2	0.0	0.3	0.2	0.0	0.1	0.2	0.5	0.2	0.6	0.3	0.3	0.7	0.2	1.2	2.9	0.5	0.4	1.0	1.6	0.9	0.4	7.0	0.3	0.3	0.5	0.2	0.2	0.2	0.3	
TTO	0.1	0.3	1.0	0.4	1.1	0.2	0.5	0.7	0.5	0.5	2.4	0.8	0.2	0.2	0.3	0.5	0.6	0.8	0.6	0.8	1.7	1.2	1.7	0.8	0.4	0.5	0.6	0.5	0.3	0.3	0.2	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	
VEN	0.4	1.0	1.3	0.2	0.6	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.5	0.3	0.5	0.3	0.4	0.3	0.5	0.5	0.7	0.5	0.6	0.8	0.8	0.6	0.4	0.5	0.6	0.5	0.4	0.4	0.3	0.5	0.3	0.3	0.2	0.2	0.1	0.2	
IRQ	0.1	0.1	0.4	0.2	0.2	0.7	1.4	0.8	1.0	0.7	0.8	0.5	1.9	0.3	0.2	0.0	0.3	0.1	0.1	0.4	0.9	0.0	0.1	0.1	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0

ULKE	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013			
IRN	0.19	0.21	0.26	0.30	0.27	0.28	0.24	0.17	0.14	0.11	0.14	0.21	0.20	0.21	0.23	0.24	0.25	0.26	0.27	0.27	0.27	0.27	0.28	0.28	0.28	0.27	0.29	0.27	0.28	0.27	0.30	0.33	0.36	0.35	0.32	0.31	0.30	0.29	0.28		
MAR	0.27	0.31	0.35	0.30	0.33	0.34	0.33	0.34	0.28	0.24	0.25	0.26	0.24	0.23	0.24	0.23	0.26	0.27	0.27	0.27	0.28	0.28	0.28	0.28	0.28	0.30	0.30	0.30	0.30	0.30	0.34	0.35	0.34	0.35	0.31	0.29	0.28	0.28	0.27	0.28	
DOM	0.24	0.23	0.27	0.30	0.27	0.28	0.27	0.28	0.27	0.25	0.23	0.23	0.21	0.22	0.21	0.20	0.20	0.22	0.22	0.22	0.22	0.22	0.22	0.22	0.22	0.21	0.21	0.20	0.21	0.24	0.24	0.24	0.24	0.27	0.27	0.26	0.26	0.27	0.27	0.27	0.27
MLI	0.04	0.04	0.09	0.16	0.15	0.16	0.15	0.13	0.10	0.08	0.07	0.08	0.09	0.07	0.06	0.08	0.13	0.15	0.15	0.16	0.12	0.15	0.16	0.16	0.14	0.17	0.25	0.16	0.18	0.16	0.18	0.17	0.16	0.15	0.16	0.16	0.21	0.21	0.24	0.27	
MAC	0.21	0.19	0.23	0.29	0.26	0.27	0.28	0.27	0.26	0.24	0.25	0.26	0.25	0.25	0.25	0.25	0.27	0.26	0.26	0.26	0.28	0.27	0.27	0.28	0.27	0.27	0.27	0.27	0.28	0.24	0.28	0.27	0.28	0.28	0.28	0.28	0.28	0.26	0.29	0.26	
BGR	0.36	0.34	0.36	0.39	0.40	0.41	0.42	0.40	0.38	0.33	0.35	0.36	0.32	0.36	0.34	0.37	0.38	0.37	0.34	0.34	0.29	0.29	0.25	0.25	0.25	0.21	0.24	0.23	0.25	0.17	0.26	0.26	0.26	0.28	0.28	0.26	0.26	0.25	0.24	0.23	
VEN	0.24	0.24	0.28	0.32	0.29	0.32	0.32	0.33	0.29	0.26	0.28	0.28	0.27	0.26	0.23	0.25	0.30	0.29	0.31	0.29	0.32	0.31	0.29	0.29	0.29	0.26	0.28	0.27	0.26	0.25	0.23	0.27	0.26	0.24	0.24	0.24	0.24	0.24	0.24	0.24	0.23
COL	0.06	0.05	0.09	0.14	0.12	0.16	0.17	0.18	0.21	0.19	0.22	0.21	0.21	0.22	0.21	0.20	0.22	0.19	0.21	0.20	0.23	0.22	0.20	0.22	0.22	0.18	0.21	0.23	0.21	0.24	0.25	0.26	0.25	0.26	0.26	0.26	0.24	0.23	0.23	0.22	
JOR	0.25	0.28	0.28	0.34	0.32	0.36	0.36	0.33	0.34	0.27	0.26	0.27	0.27	0.27	0.31	0.30	0.30	0.32	0.31	0.30	0.30	0.31	0.28	0.25	0.24	0.20	0.22	0.20	0.22	0.21	0.23	0.25	0.26	0.24	0.23	0.23	0.23	0.23	0.23	0.22	
ECU	0.18	0.18	0.24	0.29	0.26	0.28	0.29	0.29	0.28	0.28	0.34	0.33	0.30	0.28	0.25	0.23	0.22	0.20	0.18	0.13	0.14	0.13	0.13	0.13	0.11	0.07	0.10	0.11	0.11	0.10	0.14	0.16	0.17	0.18	0.18	0.21	0.21	0.21	0.22	0.21	
SLV	0.00	0.00	0.14	0.19	0.18	0.21	0.23	0.21	0.21	0.14	0.13	0.16	0.13	0.17	0.17	0.17	0.19	0.19	0.18	0.16	0.18	0.16	0.16	0.16	0.17	0.17	0.20	0.20	0.20	0.20	0.22	0.23	0.21	0.22	0.21	0.22	0.21	0.19	0.19	0.21	0.21
IRQ	0.15	0.16	0.19	0.22	0.19	0.22	0.24	0.23	0.23	0.24	0.26	0.27	0.28	0.29	0.30	0.30	0.32	0.32	0.30	0.28	0.31	0.32	0.33	0.35	0.33	0.33	0.33	0.32	0.31	0.32	0.33	0.34	0.32	0.31	0.28	0.26	0.25	0.24	0.21	0.21	
MUS	0.22	0.22	0.29	0.32	0.28	0.27	0.26	0.25	0.23	0.21	0.21	0.20	0.20	0.21	0.21	0.21	0.23	0.23	0.24	0.24	0.25	0.24	0.24	0.24	0.24	0.25	0.19	0.20	0.24	0.24	0.23	0.26	0.25	0.22	0.22	0.22	0.22	0.21	0.21	0.21	0.21
ALB	0.17	0.16	0.19	0.25	0.27	0.23	0.23	0.22	0.22	0.20	0.21	0.22	0.21	0.21	0.20	0.20	0.22	0.22	0.20	0.22	0.21	0.22	0.22	0.22	0.22	0.20	0.23	0.22	0.23	0.20	0.22	0.22	0.23	0.26	0.25	0.21	0.20	0.21	0.20	0.20	0.20
IDN	0.02	0.03	0.07	0.12	0.10	0.10	0.09	0.08	0.07	0.07	0.07	0.06	0.05	0.04	0.04	0.04	0.06	0.07	0.07	0.05	0.07	0.07	0.08	0.09	0.09	0.13	0.11	0.14	0.12	0.14	0.14	0.14	0.16	0.16	0.18	0.15	0.16	0.19	0.20	0.20	
JAM	0.28	0.27	0.31	0.35	0.31	0.32	0.32	0.30	0.29	0.26	0.25	0.25	0.22	0.26	0.24	0.22	0.19	0.19	0.23	0.19	0.21	0.21	0.23	0.22	0.23	0.20	0.24	0.23	0.18	0.15	0.20	0.23	0.25	0.27	0.25	0.24	0.23	0.22	0.21	0.20	0.20
PER	0.22	0.23	0.27	0.30	0.28	0.29	0.29	0.26	0.25	0.23	0.24	0.24	0.23	0.23	0.23	0.22	0.23	0.22	0.21	0.19	0.21	0.20	0.22	0.20	0.22	0.20	0.21	0.17	0.16	0.17	0.19	0.19	0.19	0.20	0.20	0.18	0.18	0.18	0.19	0.20	
TTO	0.22	0.21	0.24	0.28	0.25	0.28	0.31	0.31	0.31	0.30	0.28	0.28	0.27	0.26	0.25	0.23	0.23	0.24	0.24	0.24	0.24	0.22	0.23	0.19	0.20	0.16	0.20	0.22	0.17	0.17	0.20	0.22	0.23	0.22	0.22	0.21	0.21	0.21	0.21	0.21	0.20
PAN	0.35	0.38	0.38	0.41	0.38	0.37	0.38	0.37	0.35	0.33	0.36	0.37	0.33	0.33	0.33	0.33	0.35	0.35	0.35	0.32	0.33	0.32	0.30	0.31	0.32	0.31	0.30	0.30	0.28	0.26	0.30	0.28	0.30	0.27	0.25	0.24	0.23	0.23	0.19	0.19	
SYR	0.40	0.36	0.35	0.35	0.31	0.34	0.36	0.36	0.35	0.32	0.33	0.30	0.27	0.29	0.30	0.29	0.29	0.29	0.29	0.28	0.29	0.29	0.29	0.29	0.31	0.30	0.31	0.31	0.38	0.35	0.36	0.38	0.35	0.32	0.30	0.27	0.25	0.24	0.23	0.19	0.18
FJI	0.24	0.26	0.26	0.31	0.29	0.30	0.31	0.31	0.30	0.26	0.25	0.25	0.24	0.23	0.23	0.23	0.24	0.24	0.24	0.24	0.23	0.24	0.24	0.23	0.23	0.23	0.24	0.25	0.26	0.26	0.24	0.28	0.28	0.21	0.22	0.20	0.21	0.19	0.18	0.18	0.18
GTM	0.03	0.02	0.06	0.12	0.09	0.10	0.10	0.09	0.08	0.07	0.08	0.07	0.07	0.07	0.07	0.07	0.10	0.11	0.09	0.10	0.11	0.11	0.12	0.13	0.10	0.13	0.13	0.13	0.13	0.16	0.18	0.18	0.19	0.19	0.17	0.15	0.17	0.18	0.18	0.18	0.18
NPL	0.02	0.01	0.07	0.14	0.12	0.11	0.15	0.12	0.09	0.08	0.08	0.09	0.10	0.11	0.12	0.13	0.15	0.16	0.16	0.16	0.16	0.17	0.17	0.16	0.18	0.16	0.22	0.20	0.21	0.22	0.26	0.26	0.26	0.23	0.24	0.21	0.20	0.19	0.18	0.18	0.18
CMR	0.20	0.19	0.20	0.28	0.27	0.28	0.29	0.28	0.26	0.23	0.25	0.24	0.23	0.22	0.24	0.26	0.24	0.23	0.22	0.22	0.21	0.23	0.22	0.22	0.21	0.19	0.24	0.25	0.25	0.25	0.26	0.26	0.23	0.26	0.22	0.22	0.20	0.19	0.18	0.17	0.17
IND	0.19	0.19	0.21	0.24	0.21	0.21	0.21	0.19	0.18	0.16	0.16	0.16	0.16	0.16	0.16	0.16	0.17	0.17	0.17	0.16	0.17	0.15	0.18	0.21	0.20	0.22	0.21	0.20	0.18	0.18	0.18	0.18	0.18	0.18	0.19	0.18	0.17	0.18	0.18	0.17	0.17
LKA	0.29	0.23	0.25	0.29	0.26	0.26	0.28	0.26	0.23	0.23	0.24	0.24	0.25	0.25	0.24	0.25	0.26	0.26	0.26	0.24	0.26	0.24	0.23	0.22	0.22	0.19	0.21	0.19	0.18	0.20	0.20	0.20	0.20	0.19	0.19	0.19	0.18	0.18	0.18	0.17	0.17
SEN	0.16	0.17	0.18	0.23	0.21	0.22	0.22	0.22	0.20	0.21	0.21	0.23	0.22	0.22	0.22	0.22	0.25	0.22	0.21	0.21	0.20	0.18	0.16	0.16	0.16	0.13	0.12	0.14	0.12	0.10	0.09	0.15	0.16	0.16	0.17	0.15	0.16	0.16	0.16	0.15	0.15
TGO	0.29	0.32	0.41	0.42	0.38	0.41	0.39	0.39	0.34	0.31	0.33	0.33	0.32	0.38	0.35	0.42	0.44	0.44	0.46	0.38	0.33	0.33	0.34	0.32	0.29	0.30	0.32	0.33	0.31	0.34	0.36	0.37	0.34	0.33	0.29	0.25	0.19	0.14	0.14	0.14	
PRY	0.12	0.10	0.13	0.18	0.15	0.16	0.16	0.14	0.13	0.11	0.11	0.11	0.10	0.10	0.09	0.10	0.12	0.13	0.15	0.14	0.15	0.15	0.15	0.14	0.13	0.13	0.13	0.13	0.16	0.16	0.17	0.16	0.17	0.16	0.17	0.16	0.15	0.18	0.14	0.13	0.13
MRT	0.07	0.07	0.11	0.16	0.14	0.14	0.16	0.16	0.16	0.15	0.17	0.15	0.15	0.15	0.14	0.13	0.15	0.18	0.18	0.17	0.19	0.19	0.18	0.19	0.18	0.19	0.16	0.18	0.16	0.16	0.14	0.15	0.13	0.14	0.16	0.17	0.18	0.16	0.15	0.12	0.12
ZWE	0.15	0.15	0.18	0.19	0.17	0.21	0.24	0.24	0.24	0.27	0.29	0.21	0.21	0.20	0.20	0.19	0.18	0.18	0.17	0.15	0.12	0.12	0.11	0.09	0.09	0.04	0.07	0.07	0.04	0.03	0.05	0.06	0.08	0.11	0.10	0.03	0.10	0.11	0.11	0.11	0.11
BGD	0.09	0.07	0.19	0.14	0.13	0.14	0.14	0.14	0.14	0.12	0.10	0.11	0.10	0.10	0.09	0.08	0.11	0.11	0.11	0.09	0.11	0.11	0.11	0.12	0.10	0.14	0.14	0.11													

Bulletin of Economic Theory and Analysis

Volume I, Issue 1, pp. 51-69, 2016

<http://www.betajournals.org>

1960-2010 Döneminde Türkiye'den OECD Ülkelerine Gerçekleşen Göçün Çekim Modeli ile Analizi¹

Gönül Muratoğlu^a

Yusuf Muratoğlu^b

^a Dr., Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Ankara, TÜRKİYE

^b Dr., Araştırma Görevlisi, Hitit Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Çorum, TÜRKİYE

ÖZ

Son dönemlerde küresel gündemin en önemli olgularından biri olan uluslararası göç; hem göçün kaynaklandığı ülkelerde, hem de göç alıcı ülkelerde belirgin sosyal ve ekonomik değişimlere yol açmaktadır. Göçlerin ekonomik nedenleri, Çekim Modeli kullanılarak etkin bir biçimde analiz edilebilmektedir. Bu çalışmada Türkiye'den 20 OECD ülkesine 1960-2010 döneminde gerçekleşen göçün ekonomik belirleyenleri Genişletilmiş Çekim Modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçları; OECD ülkelerinin GSYH artışlarının, Türkiye'den bu ülkelere yönelen göçü artış yönünde etkilediğini, öte yandan Türkiye'nin yurt içi geliri ile göç arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunduğunu, bir başka deyişle Türkiye'nin GSYH artışının göçü azalma yönünde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin nüfusu arttıkça, Türkiye'den OECD ülkelerine gerçekleşen göç artış göstermiştir. OECD ülkelerinin nüfus artışı ile Türkiye'den aldıkları göç arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmakta olup, bu ülkelerde nüfus arttıkça göç azalmakta, nüfus azaldıkça Türkiye'den aldıkları göç artış göstermektedir. OECD ülkelerinde bulunan toplam uluslararası göçmen stoku ile Türkiye'den bu ülkelere gerçekleşen göç arasında da pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Türkiye ile her bir OECD ülkesi arasındaki coğrafi uzaklığın göçle ilişkisi analiz edildiğinde ulaşılan katsayı negatif yönlüdür. Bir başka deyişle, Türkiye'den göç eden kişiler görece yakın ülkeleri daha çok tercih etmekte, ülkeler arasındaki uzaklık arttıkça bu durum göç eden kişi sayısını azalma yönünde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler
Uluslararası Göç,
Çekim Modeli,
Panel Veri Analizi

JEL Kodu
F22, F14, C33

CONTACT Yusuf MURATOĞLU ✉ yusufmuratoglu@gazi.edu.tr ☎ Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Çorum, TÜRKİYE

¹Bu çalışmanın daha önceki bir versiyonu, Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde (15-17 Ekim 2014) sunulmuştur. Bu versiyonun giriş ve ilgili literatür kısımları geliştirilmiş olup önceki metinden farklılık göstermektedir.

Immigration to the OECD Countries from Turkey in 1960-2010 Period: A Gravity Model Approach

ABSTRACT

For several decades international migration is one of the most important issues of the global agenda which causes significant economic and social changes in both source countries and host countries of migration. The economic reasons of international migration can be analyzed with the Gravity Model effectively and elaborately. In this study, we analyze the economical determinants of immigration to the 20 OECD countries from Turkey over the 1960-2010 period with an augmented Gravity Model. Results of the analysis indicate that there is a positive correlation between the immigration from Turkey to OECD countries and GDP increases of OECD countries. On the other hand, rises in Turkey's GDP negatively affects the immigration to OECD countries. The increases of Turkey's population positively affects the immigration to OECD countries from Turkey while the increases in the populations of OECD countries negatively affect the immigration from Turkey. The previous immigrant stock of OECD countries has a positive effect on immigration from Turkey. And lastly, geographical distance between Turkey and OECD countries has a negative effect on the immigration from Turkey. In other words, immigrants from Turkey choose to migrate to closer countries and farther distances negatively affect the number of immigrants from Turkey to OECD countries.

Keywords

International Migration, Gravity Model, Panel Data Analysis

JEL Classification

F22, F14, C33

1. Giriş

Uluslararası göçler, son dönemlerde küresel gündemin önemli konularından birini oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler'in verilerine göre, 1950-1960 döneminde 53 ülkede net göç akımları¹ sıfırken, 1990-2000 döneminde net göçleri sıfır olan ülke sayısı 11'e gerilemiştir (UN-DESA, 2002). Uluslararası göçler; sosyal, politik ve ekonomik neden ve sonuçları itibarıyla ön plana çıkan bir olgudur ve göç eden kişi sayısı özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinden beri giderek artmaktadır. Söz gelimi 1990 yılında dünyadaki toplam göçmen sayısı yaklaşık 154 milyon kişi iken, bu sayı 2013 yılında yaklaşık 232 milyon kişiye yükselmiştir.

Uluslararası göç örüntüleri zamana, hedef ve orijin ülkeye göre önemli farklılıklar göstermektedir. Herhangi bir zamanda gerçekleşen işgücü hareketliliğinin boyutunu, orijinini ve

¹ Net göç; bir dönemde bir ülkeye göç eden kişi sayısı ile o dönemde ülkeden göç eden kişi sayısı arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır.

hedefini birçok faktör etkilemekte ve bu faktörler verilerde gözlenen değişime katkıda bulunmaktadır. Ancak literatürde çok az sayıda ampirik çalışma, belki de geçmişte verilere ulaşmanın güçlüğü nedeniyle, uluslararası göçün belirleyenlerini anlamaya çalışmıştır (Mayda, 2010).

Buna karşılık, uluslararası göç son zamanlarda, ekonomik gelişmeye olabilecek yararlı etkilerini gösteren araştırmaların ışığında oldukça fazla ilgi çekmektedir. Örneğin, serbest göçün olumlu etkilerinin, mevcut ticari engellerin serbestleştirilmesinden doğan kazançlardan daha fazla olabileceğine işaret eden çalışmalar yapılmıştır (Rodrik, 2002). Bu ve diğer etkileri tam olarak anlayabilmek için, uluslararası göç hareketlerini şekillendiren itici güçleri ve kısıtlamaları tespit etmek önem arz etmektedir.

Tablo 1, ülke gruplarına göre uluslararası göçmen stokunu göstermektedir. Tablodaki verilere göre dünyadaki göçmen stokunun yaklaşık % 60'ı gelişmiş ülkelerde yer almaktadır ve 1990-2013 döneminde gelişmiş ülkelerdeki göçmen stokunun artış oranı da gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksektir. Kuzey Amerika'nın göçmen stokundaki artış, Avrupa'dan daha yüksektir. Öte yandan Afrika ve Latin Amerika'nın göçmen stoku da artış göstermekle birlikte, artış oranlarının dünyanın diğer bölgelerine göre belirgin biçimde düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 1

Uluslararası Göçmen Stoku (milyon kişi)

	1990	2000	2010	2013	1990-2013 Artış Oranı (%)
Dünya	154.2	174.5	220.7	231.5	33
Gelişmiş Ülkeler	82.3	103.4	129.7	135.6	39
Gelişmekte Olan Ülkeler	71.9	71.1	91	95.9	25
Afrika	15.6	15.6	17.1	18.6	16
Asya	49.9	50.4	67.8	70.8	30
Avrupa	49	56.2	69.2	72.4	32
Latin Amerika	7.1	6.5	8.1	8.5	16
Kuzey Amerika	27.8	40.4	51.2	53.1	48
Okyanusya	4.7	5.4	7.3	7.9	41

Not. UNDESA-OECD, World Migration in Figures, 2013.

Uluslararası göç, potansiyel olarak ekonomik büyüme üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilere sahiptir. Birincisi, göç demografik şok olarak görülebilir. Nitekim Solow-Swan büyüme modelinde göçteki bir artış, tüm kişi başına değişkenlerin her şeye rağmen stabil olduğu yerde uzun dönem durağan durumuna geçiş yolu üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Ancak bu çerçevede bile, göç hedef ülkenin nüfusunun yaş yapısını etkilemektedir çünkü göçmenler yerlilere göre

aktif yaş gruplarında daha fazla yoğunlaşmış olma eğilimindedir. Dolayısıyla göç bağımlılık oranlarını ve potansiyelini azaltır ve toplam tasarruf üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Bu da yüksek toplam faktör verimliliğinin (TFV) daha fazla büyümesine neden olabilmektedir (Boubtane et al., 2016).

İkincisi, göçmenler kendi beceri ve yetenekleri ile gelerek, ev sahibi ülkenin beşeri sermaye stokunu desteklemektedir. Dolado vd. (1994) beşeri sermaye ile geliştirilen Solow-Swan modeline göçü ekleyen ilk çalışmalardan biridir. Yazarlar 1960 ile 1985 yılları arasında 23 OECD ülkesi için kendi modellerini tahmin ettikleri çalışmalarında, beşeri sermaye birikimine göçmenlerin katkısının, nüfus artışıyla ilişkili olarak ortaya çıkan negatif sermaye seyreltme etkisini dengelediğini belirtmişlerdir (Boubtane et al., 2016).

Uluslararası göçleri etkileyen bir takım itme faktörleri (push factors) ve çekim faktörleri (pull factors) bulunmaktadır. Bu faktörler ekonomik, demografik, sosyal, tarihi, kültürel ve/ veya politik unsurlardır. Göçlerin kaynak ülkeden ayrılmasına yol açan unsurlar itme faktörleri ve alıcı ülkeye yerleşmesine neden olan unsurlar çekim faktörleri olarak nitelendirilmektedir (Praussella, 2011). Bu faktörler Tablo 2'de özetle sunulmuştur.

Tablo 2

Uluslararası Göçleri Etkileyen Faktörler

	Kaynak ülkeden göç etme nedenleri – İtme faktörleri	Göç edilecek ülkeyi belirleyen nedenler – Çekim faktörleri
Demografik	<ul style="list-style-type: none"> • Nüfus artışı • Yüksek doğurganlık oranları 	
Sosyal, tarihi ve kültürel	<ul style="list-style-type: none"> • İnsan hakları ihlalleri • Etnik, dini, cinsiyete dayalı ayrımcılıklar 	<ul style="list-style-type: none"> • Ailenin yeniden birleşmesi • Azınlık grupların toplu göçü • Ayrımcılığın olmaması • Ortak dil • Kolonyal bağlantılar
Ekonomik	<ul style="list-style-type: none"> • Yoksulluk • İşsizlik • Düşük ücretler • Temel sağlık ve eğitim ve hizmetlerinin yokluğu/ eksikliği 	<ul style="list-style-type: none"> • Görece yüksek ücretler • İstihdam olanakları • Daha yüksek yaşam standartları • Kişisel ya da mesleki gelişim olanakları
Politik	<ul style="list-style-type: none"> • Çatışma, şiddet olayları, güvenliğin yokluğu/ eksikliği • Zayıf yönetim • Yozlaşma 	<ul style="list-style-type: none"> • Güvenlik • Politik özgürlük

Not. Praussello, 2011.

Göçler nedenlerine göre zorunlu göçler ya da gönüllü göçler olabildiği gibi, amaçları bakımından çalışma ya da sığınma talebiyle ve hedefe varmakta kullanılan yöntemleri bakımından yasal göçler ya da yasa dışı göçler biçiminde gerçekleşebilmektedir. Savaş, doğal afet, sürgün gibi nedenlerle meydana gelen göçler, “zorunlu göç” olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin göç etmeye kendilerinin karar verdiği gönüllü göçte ise esas dürtü, insanların daha iyi yaşam şartları elde edeceklerini ummalarıdır. Gönüllü göçler işçi göçü ya da sığınmacı göçü biçiminde gerçekleşmektedir. İşçi göçleri, tablodaki ekonomik faktörlerden de görülebildiği gibi, yaşadıkları ülkede istihdam edilemeyen ya da daha iyi koşullarda çalışmak isteyen ve başka ülkelere iş bulabilmek amacıyla giden kişilerin göçüdür. Bu tür göç hareketi, ayrıca, iş gücünün niteliği bakımından da incelenebilir: “Beyin göçü” adı verilen eğitilmiş ve kalifiye insanların göçü ve kalifiye olmayan (hedef ülkelerdeki değerlendirilmeye göre) işçi göçü.

Göçmenler, gitme biçimlerine ve gittikleri ülkelerin yasal koşullarına uygunlukları bakımından yasal ya da yasa dışı göçmenler olarak da tanımlanabilmektedir (Yılmaz, 2014).

Belirtildiği gibi, çeşitli nedenlere bağlı olarak (tarihsel, kültürel, ekonomik vd.) göçler değişiklik göstermekte ve bu durum OECD bölgesindeki göçmen kabul eden ülkelere farklı karışımlarda göçmenlerin gelmesine neden olmaktadır. Bazı ülkelerde kalıcı yerleşim esas olmuşken, diğerlerine kısa süreli işçi akımları gerçekleşmiştir.

OECD bölgesindeki başlıca göç ülkelerinin dört ana kategoriye ayrılması mümkündür (Keeley, 2009):

i) Geleneksel yerleşim ülkeleri

Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda ve Amerika Birleşik Devletleri

Bu devletler büyük ölçüde göçle kurulmuştur ve daimi ikamet için çok sayıda göçmeni kabul etmeye devam etmektedir.

ii) Savaş sonrası yıllarda işgücü istihdam eden Avrupa ülkeleri

Avusturya, Almanya, Lüksemburg, İsveç ve İsviçre

Birçok Avrupa ülkesi kendi tarihi boyunca önemli düzeylerde göç yaşamıştır, ama bu ülkeler modern ulus devletler olarak göç ile kurulmamışlardır. Savaş sonrası yılların işgücü sıkıntısı yaşanan dönemlerinde, bu devletler (kimi daha fazla, kimi daha az oranda) genellikle göçmenlerin ileride eve döneceği beklentisiyle, aktif olarak yurtdışından işçi istihdam ettiler.

Ancak, birçok "misafir işçi" bu ülkelerde kalmaya devam etmiştir. Bugün, bu devletler oldukça yüksek göçmen nüfusuna sahiptir.

Bu ülkelerden bazıları daha sonra insani nedenlerle kalıcı yerleşim vermeye başlamıştır. 1970'lerden bu yana ise, İsveç ve Danimarka ve Norveç gibi İskandinav ülkeleri mülteci ve sığınmacıların kabulü üzerinde daha büyük bir vurgu yapmaktadır.

iii) Sömürgeci geçmişiyle bağlantılı olarak ve savaş sonrası dönemde işgücü alımına bağlı olarak göç alan Avrupa ülkeleri

Belçika, Fransa, Hollanda ve Birleşik Krallık

Bu devletlerin deneyimi önceki kategorideki ülkelereinkine oldukça benzer olmuştur. Ancak, tarihsel nedenlerle, bu ülkelere eski kolonilerinden birçok göçmen gelmektedir. Bu göçmenler genellikle yerleştiği ülkenin dilini konuşabilmektedir, bu durumun da sosyal ve eğitim anlamındaki bütünleşme için etkileri olabilmektedir.

iv) Yeni göç alıcı ülkeler

İrlanda, İtalya, Yunanistan, Portekiz, İspanya, Danimarka ve Norveç

Avrupa devletlerinin bir kısmı, daha önce genellikle göç veren ülkelerken, son yıllarda göç alan ülkeler haline gelmiştir. Aynı zamanda yabancı uyrukluların gelmesiyle, bu devletlerin bazılarında başta 1970'ler ve 1980'lerde misafir işçi olarak ülkeden ayrılanlar olmak üzere, göç edenlerin geri döndüğü görülmüştür.

Göç olgusunun giderek daha yoğun ve karmaşık bir hale gelmesi, nedenlerinin incelenmesi gereğini de beraberinde getirmektedir.

2. Türkiye ve Dış Göç

Dünya Bankası'nın verilerine göre, 2010 yılı itibariyle Türkiye'den yurt dışına gerçekleşmiş olan göç stoku yaklaşık 4.3 milyon kişidir. Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın verilerine göre 2014 yılı itibariyle Türkiye'den dışarıya giden göçmen stoku yaklaşık beş milyon kişiye ulaşmıştır. Bu kişilerin çok önemli bir bölümü Batı Avrupa ülkelerinde yaşamaktadırlar. Batı Avrupa ülkelerinden sonra ise Amerika Birleşik Devletleri, Orta Doğu ülkeleri ve Avustralya Türkiye'den en çok göç alan ülkelerdir.

Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yönelen yoğun göçler, 1960'ların ilk yıllarında,

süratle gelişmekte olan Batı Avrupa ülkelerinin işgücü piyasalarında oluşan işçi açığı üzerine yaptıkları işçi alımları ile başlamıştır. Söz konusu dönemdeki işçi hareketlerinin geçici olması öngörüldüyse de, giden işçiler dönme eğiliminde olmamış ve ailelerinin de birlikte gitmesi neticesinde önemli boyutta göç akımları oluşmuştur. İlgili dönemde devlet politikası olarak işçi gönderimi desteklenmiştir. Bu durumu Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarından izlemek de mümkündür.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, "işgücü fazlasının işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine ihracı", işsizliği azaltmaya yönelik istihdam politikasının bir unsuru olarak nitelenmiştir. Öte yandan nitelikli işgücünün gönderilmesinin yurtiçi üretim açısından sakıncalarına değinilerek, niteliksiz işçilerin gönderilmesi gereği belirtilmiştir (DPT, 1963).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, yurt dışında bulunan işçiler ve aileleri ile gönderilmek için başvurmuş olanlar hakkında daha kapsamlı değerlendirmeler ve öneriler yer almıştır. Plan'da, 1964-1967 döneminde Batı Avrupa ülkelerine giden işçilerin önemli bir bölümünün meslek sahibi işçiler olmasının Birinci Plan'da öngörülen amaçlara aykırı olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan yurt dışındaki işçilerin dönüşü ve yurt dışındaki işçilerin tasarruflarının Türkiye ekonomisi açısından önemi şu biçimde izah edilmiştir:

"Gittikleri ortamdan farklı bir ortamda belirli bir süre yaşamış olan işçiler dönüşlerinde, yurt dışında alıştıkları ve gördükleri hayat seviyesine yakın bir yaşama eğilimi göstermektedir. Bu tarımdan gelenlerin şehirleşmesi, tasarruflarını kullanarak iktisadi seviyesini yükseltmesi, kazanmış olduğu bilgi ve görgüyü çevresine aktarması anlamına gelmektedir. Önemli olan, bu yurt dışı tecrübesinin Türkiye'de değişmeyi ve modernleşmeyi hızlandırıcı etkisidir. Yurt dışına giden işgücünün tasarruflarını değerlendirmek için çeşitli yollar aranmış bunlardan kooperatif kuran köylülere öncelik tanınması projesi başarılı olmamıştır. Yurt dışındaki işçilerin anonim şirketler kurmaları ise olumlu gelişmeler göstermiştir. Yurt dışındaki işçilerin tasarruflarını doğrudan doğruya yurda göndermeleri gerek yurt ekonomisi için ek bir kaynak olarak, gerekse döneceklere bir yatırım imkanı sağlaması yönünden önem taşımaktadır. Bu yoldan sağlanan dış kaynak 1964-1966 döneminde yüzde 1421 artış göstermiştir" (DPT, 1968).

Planlardan da görüldüğü gibi, işçiler ve ailelerinin göçü, devlet politikalarıyla desteklenmiş ve 1974 yılına kadar devam etmiştir. 1974 yılından sonra ise, Petrol Krizi'nin Batı Avrupa ülkelerinde oluşturduğu ekonomik durgunluğun sonucu olan tersine göç politikaları ve

istihdam olanaklarının da görece azalması nedeniyle diğer ülkelere de yönelmeye başlamıştır.

Günümüzde Türkiye'nin dış göçü oldukça yüksek düzeylere ulaşmıştır. Bu çerçevede, bu çalışmada, Türkiye'den kaynaklanan dış göçün ekonomik belirleyenleri, Çekim Modeli kullanarak analiz edilmiştir.

3. Çekim Modeli

Çekim Modeli, dış ticaret akımlarını ampirik olarak başarılı bir biçimde açıklayan ve son 20 yılda kullanım yaygınlığı büyük bir hızla artmış olan bir modeldir. Temeli, 17. yüzyılda Sir Isaac Newton tarafından fizik alanında geliştirilen Yerçekimi Yasası'na (The Law of Gravity) dayanmaktadır.

Çekim Modeli, en genel tanımıyla, farklı coğrafi konumlar arasındaki ekonomik akımları; konumların büyüklüğü, coğrafi uzaklığı ve incelenen konuya göre farklılaşabilen ek değişkenlerle ölçen bir modeldir.

Model'i Jan Tinbergen oluşturmuştur. Tinbergen'in 1962 yılında yayımlanan çalışmasının ilk analizinde ortaya koyduğu modelin en yalın hali, Basit Çekim Modeli olarak anılmaktadır. Buna göre:

$$E_{ij} = \alpha_0 \frac{Y_i^{\alpha_1} Y_j^{\alpha_2}}{D_{ij}^{\alpha_3}}$$

E_{ij} = i ülkesinden j ülkesine gerçekleştirilen ihracat akımı.

$Y_i^{\alpha_1}$ = i ülkesinin GSMH türünden ifade edilen ekonomik büyüklüğü (ihracatçı ülke)

$Y_j^{\alpha_2}$ = j ülkesinin GSMH türünden ifade edilen ekonomik büyüklüğü (ithalatçı ülke)

$D_{ij}^{\alpha_3}$ = i ve j ülkeleri arasındaki coğrafi uzaklık

$\alpha_0, \alpha_1, \alpha_2$ ve α_3 modelin parametreleridir (Tinbergen, 1962).

Bu denklem uyarınca, ticarete bulunan ülkelerin ulusal gelirleri arttıkça aralarında gerçekleşen ticaret akımları da artar. Ancak ticarete bulunan ülkeler arasındaki coğrafi uzaklık arttıkça, aralarındaki ticaret azalır.

Tinbergen, modeli, ülkeler arasındaki ticaret akımlarının belirleyenlerini incelemek için kullandıysa da Çekim Modeli göçleri, turizmdeki kişi akımlarını, doğrudan yabancı sermaye

yatırımlarını, ekonomik entegrasyonların etkilerini ve çeşitli sosyal etkileşimleri incelemek için de yaygın şekilde kullanılır hale gelmiştir.

Çekim Modeli uygulamalarında modele GSYH ile coğrafi uzaklık dışında pek çok değişkenin eklenmesiyle model oldukça geliştirilmiştir. Ek değişkenler kullanılarak sınanan modeller ise, genişletilmiş çekim modelleri halini almaktadır.

4. Uluslararası Göçlerin Çekim Modeli'yle Analizi: İlgili Literatür

Ravenstein, literatürde Çekim Modeli'ne benzer bir yaklaşımla göç olgusunu inceleyen ilk yazarlardandır. Ravenstein 1885 ve 1889 tarihli yayınlarında, Çekim Modeli'nin ana değişkenlerini de içeren bir analizle göç olgusunu incelemiştir. Göç alan ülke olarak İngiltere'yi seçen yazar, 1800-1886 dönemi verilerini kullanmış ve modelinde nüfus, nüfus artış hızı, coğrafi uzaklık, GSMH ve istihdam hacmi değişkenlerine yer vermiştir. Ravenstein, özetle şu bulgulara ulaşmıştır: Göç ile coğrafi uzaklık arasında güçlü ve ters orantılı bir ilişki vardır. Kısa mesafelerde göç yoğunlaşır. Göç aşamalı olarak gerçekleşir. Ülke içerisinde kadınlar daha çok göç ederken, ülkelerarası uzun mesafelerde erkekler daha fazla göç eder. Geniş merkezler, göç sebebiyle, doğal seyrine görece daha hızlı bir biçimde büyür. Göç ile ekonomik kalkınma arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Göç, çoğu zaman ekonomik nedenlerle gerçekleşmektedir.

Belirtmek gerekir ki, Ravenstein'dan günümüze kadar, göçün ekonomik nedenleri konusundaki kavramsal yaklaşım ilke olarak değişiklik göstermemiştir. Bu konudaki en belirgin ayırım, göçün bireysel bir karar mı yoksa kolektif bir aile kararı mı olduğuyla ilgilidir (Bozdağ ve Atan, 2009). Bununla birlikte, her iki durumda da göçün temel ekonomik nedeni, daha yüksek ücretlere ve refah düzeyine ulaşma isteğidir.

Raul Ramos ve Jordi Surinach'ın 2013 yılında yayımlanan çalışmalarında, 1960-2010 döneminde yaklaşık 200 ülke arasındaki karşılıklı göç akımları Çekim Modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Modelin değişkenleri; göç akımları, nüfus, ülkeler arasındaki coğrafi uzaklık, ülke çiftlerinde kişi başına düşen gelir arasındaki fark, ülkelerin coğrafi büyüklükleri ile kukla değişkenler olarak ülkelerin komşu olup olmaması, ortak resmi dilin varlığı/ yokluğu ve geçmişte kolonyal ilişkilerin bulunup bulunmamasıdır. Sonuçlar; göçün kaynağı olan ülkelerin nüfusu ile verilen göç miktarı arasında güçlü pozitif bir ilişkinin, öte yandan göçü alan ülkelerde nüfusun artması ile alınan göç arasında negatif bir ilişkinin bulunduğunu göstermektedir. Ülkeler

arasındaki coğrafi uzaklık arttıkça göç azalmakta, ülkelerin komşu olması ise göçü artış yönünde etkilemektedir. Ortak resmi dilin varlığı ve kolonyal bağların bulunması da göçleri pozitif yönde etkilemektedir. Modeldeki ekonomik değişken olan kişi başına düşen gelir farklarının da göçleri artış yönünde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

David Karemera, Victor I. Oguledo ve Bobby Davis (2000) ABD ve Kanada'ya dünyanın farklı bölgelerinden göç veren 70 ülkenin verileriyle, 1976-1986 dönemi için incelemiştir. Sonuçlar Kuzey Amerika'ya yönelik göçte kaynak ülkenin nüfusunun ve alıcı ülkedeki gelir düzeyinin temel değişkenler olduğunu göstermiştir. Ayrıca Asya'nın yoğun nüfuslu bölgeleri ile Latin Amerika ülkeleri, Kuzey Amerika'ya yönelik göçün önemli bir kısmını oluşturmaktadır ve bu ülkelerdeki politik sınırlandırmalar ile sivil özgürlüğe yönelik sınırlandırmalar göçün nedenleri arasında yer almaktadır.

Joshua Lewer ve Hendrik Van den Berg'in 2008 yılında yayımlanan makalelerinde ise 16 OECD ülkesi arasındaki göç akımları 1991-2000 verileriyle analiz edilmiştir. Çalışmada ülkelerin kişi başına gelir düzeyleri, nüfus, coğrafi uzaklık değerleri ile ortak dil, kolonyal geçmiş ve sınır komşuluğu değişkenlerine yer verilmiştir. Analiz sonuçları, Çekim Modeli'nin temel değişkenleri olan ekonomik büyüklüğün ve coğrafi uzaklığın, göçleri açıklama gücünün çok yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca yarı ekonomik, politik ve sosyal değişkenlerin göçleri açıklamada oldukça etkin olduğu ifade edilmiştir.

David Leblang'ın makalesinde ise (2007); 128 kaynak ülkeden 26 alıcı ülkeye yönelen göç akımları 1985-2004 dönemi için analiz edilmiştir. Modelde kullanılan değişkenler göç akımları, ülkelerdeki göçmen stoku, coğrafi uzaklık, ülke çiftlerindeki ortalama ücretin birbirine oranları, işsizlik oranları, nüfus, kişi başına düşen kamu harcamaları ve kukla değişkenler olarak ortak dil, kolonyal bağlar, seçim haklarının varlığı, demokrasinin varlığı ve ilgili ülkelerde sivil savaşın varlığıdır. Analiz sonuçları, göçü alan ülkelerdeki göçmen stoku ile o ülkelere gerçekleşen göç akımları arasında güçlü pozitif bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Yazar bu durumu, göç stoku yüksek olan alıcı ülkelerde göçmenlerin halihazırda iletişim ağlarının olmasının pozitif etkilerine bağlamaktadır. Coğrafi uzaklığın daha yüksek olduğu, ortak dil ve/veya kolonyal geçmişi bulunmayan ülkeler arasındaki göç akımları daha azdır. Kaynak ülkede ortalama ücretin alıcı ülkeden daha yüksek olması ve göçü alan ülkelerde işsizliğin yüksek olması ile göç akımları arasında da negatif ilişki bulunmaktadır. 15-64 yaş arasındaki nüfusun daha

yüksek olduğu ülkeler daha fazla göç vermekte iken, alıcı ülkelerde sivil savaşın bulunması göç akımlarını azalma yönünde etkilemektedir. Alıcı ülkelerde kişi başına düşen kamu harcamaları ile göç akımları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Yazar bu durumu refah ülkelerinin daha fazla göçü cezabetmesi biçiminde nitelendirmektedir. Öte yandan alıcı ülkelerde seçmen haklarının gelişmiş olması ile göç akımları arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Literatürde uluslararası göçleri Çekim Modeli kullanarak analiz eden diğer bir grup çalışmada ise, ülkeler arasındaki karşılıklı ticaret akımları ile göç akımları arasındaki ilişki incelenmiştir.

David M. Gould (1994) ise çalışmasında göçmenlerin alıcı ülkeye beraberlerinde getirdikleri dış piyasaya ilişkin bilginin önemine işaret etmiştir. Yazar analizinde ABD ve göç veren 47 ülkenin 1970-1986 dönemi verilerine yer vermiştir. Analizden elde edilen bulgulara göre göçmenler, geldikleri ülkeye bilgi taşıyarak, üretimde ve ticaretle işlem maliyetlerini düşürebilmekte ve fayda artışı sağlayan tüketim olanaklarının oluşmasına yol açabilmektedirler. Bu refah etkilerinden, hem göç veren ülke, hem de göç alıcı ülke yararlanmaktadır. İncelenen aralıkta göçlerin olumlu etkisi ABD'nin ihracatı üzerinde daha yoğundur. Ayrıca göçlerle ilişkili üretim artışları, imalat sanayinde, yatırım mallarından ziyade tüketim mallarında gerçekleşmiştir.

Keith Head ve John Ries (1998) göç akımlarını karşılıklı ticaret akımlarını artıran bir değişken olarak modele dahil etmiş ve Kanada ile Kanada'nın ticaret ilişkisinde bulunduğu 136 ülke için 1980-1992 verileriyle analiz yapmıştır. Çalışmanın sonuçları göçlerle Kanada'nın dış ticaret akımları arasında pozitif bir ilişkiyi göstermiştir. Bir başka deyişle göçler ihracatı ve ithalatı artırmaktadır. Göçmenlerin kendi ülkelerinin ürünlerine dair talepleri ithalatı artırmaktadır. Öte yandan göçmenlerin bilgi birikimleri, dil bilgileri, özel ve kültürel bağlantıları işlem maliyetlerini düşürür ve böylece ihracat da artmaktadır.

Andromachi S. Piperakis, Chris Milner ve Peter W. Wright'ın 2003 yılında yayımlanan çalışmalarında Yunanistan'a yönelik göç akımının karşılıklı ticaret akımları üzerindeki etkisini analiz edilmiştir. 1981-1991 verileri kullanılarak yapılan analizin sonuçları Yunanistan'a yönelik göç akımlarının, ülkenin ihracat düzeyi üzerinde olumlu bir etkisinin bulunduğuna işaret etmektedir. Öte yandan Yunanistan'da ilgili dönemde göçlerle ithalat artışı arasında güçlü bir ilişkiye ulaşılamamıştır.

Sourafel Girma ve Zhihao Yu (2002) ise İngiltere'ye yönelik göç ile karşılıklı ticaret arasındaki ilişkiyi sınamıştır. 1981-1991 verileriyle yapılan analizin sonuçları, karşılıklı ticaret üzerinde etki doğuran göçlerin, farklı ekonomik, kültürel, sosyal, kurumsal yapıların karşılaşmasından kaynaklandığı biçiminde yorumlanmıştır.

5. Türkiye'den OECD Ülkelerine Gerçekleşen Göçün Çekim Modeli ile Analizi

5.1. Yöntem

Çekim Modeli uygulamalarında, hem birimleri, hem de zaman içerisinde meydana gelen farklılıkları birlikte inceleyebilme olanağı sağlayan, zaman serisi (time series) ve yatay kesit (cross-section) verilerini birlikte içeren 'panel veri yöntemi' kullanılmaktadır.

Panel veri modeli, genel bir gösterimle, Denklem 1'deki gibi ifade edilebilmektedir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta_{lit} X_{lit} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad (1)$$

$$i = 1, 2, \dots, N$$

$$t = 1, 2, \dots, T$$

Denklemden Y bağımlı değişkeni, X bağımsız değişkenleri, α sabit katsayıyı, β bağımsız değişkenlerin katsayılarını, k bağımsız değişken sayısını, u hata terimini göstermektedir.

Panel veri modellerindeki serileri yatay kesit ya da zaman serisinden ayıran fark; iki alt simgeye sahip olmasıdır. 1 no.lu denklemde yer alan i, birimleri; t zamanı göstermektedir. Alt simge olarak i yatay kesit boyutunu, t zaman serisi boyutunu göstermektedir (Baltagi, 2005).

Panel veri modeli, parametrelerin birim ve zamana göre değer almasına bağlı olarak sabit etkiler (fixed effects) modeli ve rassal etkiler (random effects) modeli ile tahmin edilebilmektedir.

Sabit Etkiler Modelinin temel özelliği, her bir yatay kesit birimi için farklı bir sabit değer oluşturmasıdır. Sabit Etkiler Modelinde β ile gösterilen eğim katsayılarının değişmediği ancak sabit katsayılarının sadece kesit verileri (birimler) arasında veya zaman verileri arasında veya her iki veri için de değişme gösterdiği varsayılmaktadır. Denklem 2'de sabit etkiler modeli gösterilmiştir:

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta_{lit} X_{lit} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad (2)$$

Görüldüğü gibi, 2 numaralı denklemde sabit katsayı olan α , i birim değerlerine göre tanımlanmıştır.

Rassal Etkiler Modelinde birimler rassal olarak seçildiklerinden, birimler arasındaki farklılıklar da rassal olacaktır. Bu birim farklılıklarına “rassal farklılıklar” denilmektedir. Regresyon analizinde genelde bağımlı değişkenin değerini etkileyen, fakat bağımsız değişken gibi modelde yer almayan çok sayıda faktör olduğu ve bu faktörlerin rassal bir kalıntı tarafından özetlendiği varsayılmaktadır. Sabit Etkiler Modelinden farklı olarak ise, birimlere ve/ veya zamana bağlı olarak meydana gelen bu değişiklikler, modele hata teriminin bir bileşeni olarak dahil edilmektedir. Rassal Etkiler Modelinde, birimlere ve/ veya zamana bağlı olarak meydana gelen değişimlerin, bağımsız değişkenlerle korelasyon içinde olmadığı ve etkilerin yatay kesit birimleri boyunca rastgele dağıldığı varsayılmaktadır (Greene, 2012: 371). Denklem 3’te Rassal Etkiler Modeli gösterilmiştir.

$$Y_{it} = \alpha + \beta_{lit} X_{lit} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Son maddede yer alan ε , bağımlı değişkeni etkilediği halde, bağımsız değişkenlerle korelasyon içinde olmayan birim etkilerinin, her bir birim için ayrı bir sabit bir katsayı biçiminde değil de, rastgele dağılmış katsayılar olarak tanımlanmasından ötürü, bu katsayıların ortalamadan sapmalarını ifade etmek üzere eklenen hata terimi bileşenidir.

Sabit ve rassal etkili modeller arasındaki en belirgin fark, birim etkisinin bağımsız değişkenlerle ilişkili olup olmadığıdır. Bu çerçevede uygulanan Hausman Testi; birim etki dolayısıyla hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında ilişki olup olmadığını, yani Rassal Etkiler Modelinin uygun olup olmadığını ölçer. Eğer rassal etkili modelin hata terimleri bileşenlerinin bağımsız değişkenler ile ilişkili olmadığı kararı verilirse, Sabit Etkiler Modeli tercih edilecektir.

5.2. Model

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’den 20 OECD ülkesine yönelik göçün ekonomik belirleyicilerini Çekim Modeli aracılığıyla incelemektir.

Modelde Türkiye’den OECD ülkelerine gerçekleşen göç mig notasyonu ile, ülkelerin toplam göç stoku değişkeni intms ile, Türkiye’nin GSYH değişkeni cgdptr ile, OECD ülkeleri için GSYH değişkeni cgdp ile, Türkiye’nin nüfus değişkeni poptr ile, OECD ülkeleri için nüfus

değişkeni pop ile ve Türkiye ile her bir OECD ülkesi arasındaki coğrafi uzaklık değişkeni dist ile gösterilmiştir.

Analizde öncelikle değişkenlerin logaritması alınmıştır. Daha sonra Wooldridge Otokorelasyon Testi yapılmıştır. Yapılan otokorelasyon testine göre otokorelasyonun olmadığını söyleyen hipotez reddedilememiştir, dolayısıyla modelde otokorelasyon bulunmamaktadır. İkinci aşamada, kullanılacak olan ekonometrik model belirlenmiştir. Analizde, sabit etkiler modeli ile rassal etkiler modeli arasındaki seçimin doğruluğunu sınamak üzere Hausman Testi uygulanmıştır. Hausman Testi sonucunda çalışmada rassal etkiler modelinin kullanılmasının daha uygun olacağı doğrulanmıştır. Ayrıca uygulanan Breusch-Pagan LM testi sonucunda Rassal Etkiler Modelinin En Küçük Kareler regresyonundan daha üstün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan testler sonucunda da belirlendiği üzere kullanılacak ekonometrik model Rassal Etkiler Modeli olup Denklem 4'te gösterilmiştir:

$$\ln mig_{ijt} = \alpha + \beta_1 \ln gdp_{jt} + \beta_2 \ln gdp_{it} + \beta_3 \ln pop_{jt} + \beta_4 \ln pop_{it} + \beta_5 \ln ms_{jt} + \ln dist_{ijt} + u_{ijt} + \varepsilon_{ijt} \quad (4)$$

5.3. Veri Seti ve Uygulama

Çalışmada 1960-2010 döneminde Türkiye'den OECD ülkelerine² gerçekleşen göç stoku, ilgili göç alıcı ülkelerin toplam uluslararası göç stok değerleri, GSYH, ülkeler arasındaki coğrafi mesafe ve nüfus değişkenleri kullanılmıştır. Karşılıklı göç stoku, toplam göç stoku, GSYH ve nüfus değişkenleri Dünya Bankası'ndan, coğrafi mesafe değişkeni ise CEPII'den alınmıştır.

Bağımlı değişken olan göç stoku değişkeni, Türkiye'den OECD ülkelerine göç eden kişi sayısını ifade etmektedir. Toplam uluslararası göç stoku değişkeni başka bir ülkede doğup, ilgili OECD ülkelerinde yaşamını devam ettiren toplam göçmen sayısını göstermektedir. Nüfus değişkeni ilgili ülkede yaşayan ülke vatandaşlarının sayısını göstermektedir. Coğrafi uzaklık değişkeni, ülkelerin birbirlerine olan uzaklığını (ülkelerin başkentleri arasındaki uzaklık) kilometre cinsinden ifade etmektedir. GSYH değişkeni dolar cinsinden ve sabit fiyatlara göredir (baz yılı= 2005).

² ABD, Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Polonya, Slovak Cumhuriyeti.

Tablo 3
Model Sonuçları

Değişkenler	Sabit Etkiler Modeli	Rassal Etkiler Modeli
α	-99.5801***	-67.2913***
lsgdp	-0.5397	1.4647**
lsgdp _{ptr}	-4.1070**	-4.1014***
lpop	0.6705	-1.107**
lpop _{ptr}	11.9586***	8.8856***
lintms	0.4887	0.9750***
ldist	-	-1.0383***
R-sq:		
within	0.6003	0.5648
between	0.3142	0.8145
overall	0.3851	0.7744
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Otokorelasyon Testi		
Wooldridge	3.587	0.0736
Spesifikasyon Testleri		
Hausman	9.45	0.0923
Breusch-Pagan LM	70.97	0.0000

Not. *, **,*** sırasıyla; %10, %5, %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir

1960-2010 dönemine ilişkin olarak kurulan modelin sonucunda elde bulgular Tablo 3'te yer almaktadır. Buna göre OECD ülkelerinde GSYH'nin artması, Türkiye'den OECD ülkelerine yönelik göçü artış yönünde etkilemektedir. Türkiye'nin GSYH'si arttığında ise Türkiye'den OECD ülkelerine göç azalmaktadır. OECD ülkelerinin nüfusu ile göç arasında ise ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. OECD ülkelerindeki nüfusu artışı, Türkiye'den OECD ülkelerine gerçekleşen göçü azalmaktadır. Türkiye'nin nüfusu arttığında ise Türkiye'den OECD ülkelerine yönelik göç artmaktadır. OECD ülkelerinde bulunan toplam göç stoku arttığında Türkiye'nin söz konusu ülkelere verdiği göç de artmaktadır. Türkiye ve OECD ülkeleri arasındaki coğrafi mesafe ile göç arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre ülke çiftleri arasındaki coğrafi mesafe ne kadar uzaksa, bu olgu Türkiye'den o ülkeye giden göçü azalma yönünde

etkilemektedir.

6. Sonuç

Bu çalışmada Türkiye'den yirmi OECD ülkesine 1960-2010 yılları arasında gerçekleşmiş olan göç, Çekim Modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Ulaşılan sonuçlar şu biçimde özetlenebilir:

- Ülkelerin gelirleri, uluslararası göçlerin en önemli ekonomik belirleyicilerinden biridir. Göç kararı ister bireysel, ister kolektif aile kararı olarak alınsın, daha düşük gelir düzeyinden daha yüksek gelir düzeyine ulaşmak temel motivasyondur ve görece yüksek gelire sahip olan ülkeler tercih edilmektedir. OECD ülkelerinin GSYH artışları da, Türkiye'den bu ülkelere yönelen göçü artış yönünde etkilemiştir. Türkiye'nin yurt içi geliri ile göç arasında ise negatif korelasyon bulunmakta olup, GSYH artışı göçü azalma yönünde etkilemiştir.
- Göç literatürüne göre, nüfusu ve nüfus artış hızı yüksek olan ülkeler genellikle göç veren ülkeler iken, nüfusu görece düşük olan, daha da önemlisi nüfus artış hızı düşük ya da durağan ülkeler genellikle göç alıcı ülkelerdir. Bu analizde de, benzeri yönde bulgulara ulaşılmıştır. Türkiye'nin nüfusu arttıkça, Türkiye'den OECD ülkelerine gerçekleşen göç artış göstermiştir. OECD ülkelerinin nüfus artışı ile Türkiye'den aldıkları göç arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmakta olup, bu ülkelerde nüfus arttıkça göç azalmakta, nüfus azaldıkça Türkiye'den aldıkları göç artış göstermektedir. Bu durum doğrudan emek arz ve talebi ile (ve buna göre uygulanan göç politikalarıyla) ilgili olup, analizde ulaşılan bulgular literatürü desteklemektedir.
- OECD ülkelerinde bulunan toplam uluslararası göçmen stoku ile Türkiye'den bu ülkelere gerçekleşen göç arasında da pozitif korelasyon bulunmaktadır. Bu durum, toplam göçmen sayısı yüksek olan ülkelerin göçmen politikalarının esnek oluşunun etkisiyle ilişkilendirilebileceği gibi, göç eden kişilerin gittikleri ülkede aile fertleri, akraba ve/ veya aynı milletten olan kişilerin varlığını destekleyici bir unsur olarak görüp bu ülkeleri tercih ettikleri biçiminde de yorumlanabilmektedir.
- Türkiye ile her bir OECD ülkesi arasındaki coğrafi uzaklığın göçle ilişkisi analiz edildiğinde ulaşılan katsayı negatif yönlüdür. Bir başka deyişle, Türkiye'den göç eden kişiler görece yakın ülkeleri daha çok tercih etmekte, ülkeler arasındaki uzaklık arttıkça bu durum göç eden kişi sayısını azalma yönünde etkilemektedir. Türkiye'den

kaynaklanan göçün Avrupa ülkelerinde yoğunlaşmasının nedenlerinden biri de bu olgudur.

Görüldüğü gibi bu analizde ulaşılan sonuçlar, Çekim Modeli'nin, “bir ülkeden diğer bir ülkeye yönelik göçler alıcı ülkenin gelir büyüklüğü arttıkça yükselirken, iki ülke arasındaki coğrafi uzaklık arttıkça azalır” biçimindeki temel önermeleriyle örtüşmektedir. Ek değişkenler olan nüfus ve toplam göçmen stoku değişkenleri de göç literatürüyle uyumlu sonuçlar vermiştir.

Kaynakça

- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. Third Edition. John Wiley & Sons Inc., New Jersey.
- Bergeijk, P. V. & Brakman, S. (2010). *The Gravity Model in International Trade: Advances and Applications*. New York: Cambridge University Press.
- Bozdağ, E. G. & Atan, M. (2009). Avrupa Ülkelerine Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 159-180.
- Boubtane, E., Dumont, J. C., & Rault, C. (2016). Immigration and economic growth in the OECD countries 1986–2006. *Oxford Economic Papers*, 68(2), 340-360.
- CEPII; Centre d'étude Prospectives et d'informations International, *Distance Data*, 2011. <http://www.cepii.fr/anglaisgraph/bdd/distances.htm>.
- Dolado, J., Goria, A. and Ichino, A. (1994). Immigration, human capital and growth in the host country: evidence from pooled country Data. *Journal of Population Economics*, 7(2), 193-215.
- DPT (1963). *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-67*. Erişim: <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan1.pdf>
- DPT (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-72*. Erişim: <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan2.pdf>
- Girma, S. & Yu, Z. (2002). The Link between Immigration and Trade: Evidence from the United Kingdom. *Weltwirtschaftliches Archiv* 2002, Vol. 138, No. 1.
- Gould, D. M. (1994). Immigrant Links to the Home Country: Empirical Implications for U.S. Bilateral Trade Flows. *The Review of Economics and Statistics*, 76(2), 302-316.
- Greene, W. H. (2012). *Econometric Analysis*. Seventh Edition, Prentice Hall, New Jersey.

- Head, K. & Ries, J. (1998). Immigration and Trade Creation: Econometric Evidence from Canada. *The Canadian Journal of Economics*, 31(1), 47-62.
- Karamera, D. & Iwuagwu, O. & Davis, B. (2000). A Gravity Model Analysis of International Migration to North America. *Applied Economics*, 32, 1746-1755.
- Keeley, Brian. (2009). International Migration. The Human Face of Globalisation. OECD Publication: OECD Insights.
- Leblang, D. & Fitzgerald, J. & Teets, J. C. (2014). Defying the Law of Gravity: The Political Economy of International Migration. *World Politics*, 66(3), 406-445.
- Lewer, J. J. & Berg, H. D. (2008). A Gravity Model of Immigration. *Economics Letters*, 99(1), 164-167.
- Mayda, A. M. (2010). International migration: A panel data analysis of the determinants of bilateral flows. *Journal of Population Economics*, 23(4), 1249-1274.
- Piperakis, A. S., Milner, C., & Wright, P. W. (2003). Immigration, trade costs, and trade: gravity evidence for Greece. *Journal of Economic Integration*, 750-762.
- Praussello, F. (2011). *The European Neighbourhood Policy and Migration Flows*. Erişim: <http://www.jeanmonnet.unige.it/materialedidattico/ENP%2BMigration.pdf>
- Ramos, R. & Surinach, J. (2013). A Gravity Model of Migration between ENC and EU. *IREA Working Papers 201317*, University of Barcelona, Research Institute of Applied Economics.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society of London*, 48(2), 167-235. (Erişim) <http://www.jstor.org/stable/2979181>, 05.03.2011.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305. (Erişim) <http://www.jstor.org/stable/2979333>, 05.03.2011.
- Rodrik, D. (2002). Comments at the conference on "Immigration policy and the welfare state". In Boeri, T., Hanson, G. H., and McCormick, B., editors, *Immigration Policy and the Welfare System*. Oxford University Press.
- Sharma, S.C. & Chua, S.Y. (2000). ASEAN Economic Integration and Intra-Regional Trade. *Applied Economic Letters*, Vol. 17, 165-169.

- T. C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi (2014). *Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşları*. Erişim: http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa#
- Tinbergen, J. (1962). *Shaping the World Economy: Suggestions for an International Economic Policy*. New York: Twentieth Century Fund.
- UN-DESA (2002). *World Population Prospects The 2000 Revision*. Volume III, Analytical Report. United Nations Department of Economic and Social Affairs, New York.
- UNDESA-OECD (2013). *World Migration in Figures*. Erişim: http://www.un.org/esa/population/migration/documents/World_Migration_Figures_UNDESA_OECD.pdf
- WORLD BANK (2014). *World Development Indicators Database*. Erişim: <http://databank.worldbank.org/data/views/variableSelection/selectvariables.aspx?source=world-development-indicators>
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies*. Vol 9(2), s. 1685-1704.

Bulletin of Economic Theory and Analysis

Volume I, Issue 1, pp. 71-86, 2016

<http://www.betajournals.org>

Finansal Serbestleşme ve Kriz: Türkiye İçin Bir Analiz

Tülin Tunç Deveci^a

Eylül Ece Demir^b

^a Dr., Araştırma Görevlisi, Mersin Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Mersin, TÜRKİYE

^b Araştırma Görevlisi, Mersin Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Mersin, TÜRKİYE

ÖZ

Küresel finansal kriz sonrasında yapılan çalışmalarda, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin ekonomik krizler üzerindeki etkisi yeniden önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu çerçevede çalışmada öncelikle finansal serbestleşme ve yol açtığı krizlere dair kısa bir literatür taraması yapılmıştır. Ardından Türkiye için, doğrudan yabancı yatırımlar hariç spekülâtif olan net sermaye girişlerinin, önemli bir kriz göstergesi olan ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemek üzere, 1989–2014 yıllarını kapsayan bir regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre sermaye girişleri ile ekonomik büyüme arasında aynı yönlü güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Sonuç olarak ülkeye sermaye girişinin arttığı dönemlerde büyüme oranı da artarken; sermaye girişinin (çıkışının) azaldığı (arttığı) dönemlerde ise ekonomi daralmaktadır

Anahtar Kelimeler

Finansal Serbestleşme, Finansal Kriz, Sermaye Girişi, Ekonomik Büyüme

JEL Kodu

F43, G01

CONTACT Tülin TUNÇ DEVECİ, ✉ tunctulin@yahoo.com 📧 Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Mersin, TÜRKİYE

Financial Liberalization and Crisis: An Analysis for Turkey

ABSTRACT

The effect of the liberalisation of capital movements on financial crisis has been an important subject of debate again in studies carried out after global financial crisis. With in this scope, first the literature was searched about financial liberalisation and the crisis it caused in this study. After a regression analysis including the years of 1989–2014 was made in this study to find out how the economic growth that one of the major indicator of economic crisis was influenced by speculative net capital inflows except direct foreign investments for Turkey. According to the analysis results, it has been determined that capital inflows and economic growth has a directly proportional relationship. In conclusion, when the capital flow in the country rose, the growth rate increased too; however, the economy was constricted when capital inflow (outflow) decreased (increased).

Keywords

Financial Liberalization, Financial Crisis, Capital Inflow, Economic Growth

JEL Classification

F43, G01

1. Giriş

2008–09 yıllarında dünya genelinde etkisini gösteren küresel finansal kriz sonrasında yapılan çalışmalarda, başta ABD olmak üzere dünya genelinde uygulanan finansal serbestleştirme politikaları krizin en önemli nedeni olarak vurgulanmıştır. 1970’lerde yaşanan petrol kriziyle başlayan ve 1980’lerde arz yönlü politikalarla popüleritesi artan neoliberal düşünceye paralel olarak çoğu gelişmekte olan ülkede başlayan iç ve dış finansal serbestleşmelerle krizlerin şiddeti ve etki alanı genişlemiştir. Kapitalist sistemin finansallaşma süreci ile birlikte finansal sektör krizleri, reel sektör krizlerinden daha sık görülmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda, finansal krizlerin sıklığının artması ve reel kesim üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerin büyümesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde finansal serbestleşme ile krizlerin ilişkisi, finansal kriz türleri ve kriz deneyimleri kısaca ele alınmaktadır. Bu bölümde dünya genelinde sermaye hareketlerinin daha fazla olduğu dönemlerde kriz deneyimlerinin de arttığı görülmektedir. Çalışmanın ampirik kısmını oluşturan üçüncü bölümünde ise ekonominin yükselme ve daralma dönemleri için önemli bir gösterge olarak kullanılan ekonomik büyümenin bağımlı değişken olarak yer aldığı bir regresyon analizi uygulamasına yer verilmiştir. 1980 yılında ticari serbestleşme, 1989 yılında da finansal serbestleşme yoluna giden Türkiye’de, finansal

serbestleşmenin ekonomide yarattığı etkiye bakılmaktadır. Bunun için 1989-2014 yıllarını kapsayan net sermaye girişlerinin (doğrudan yabancı yatırımlar hariç) ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışma sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

2. Finansal Serbestleşme ve Finansal Krizler

Finansal serbestleşme teorisi, serbestliğin tasarruf, yatırım ve sermayenin üretkenliği tezini savunmaktadır. ABD ve İngiltere öncülüğünde uygulanmaya başlanan serbestleşme politikaları, McKinnon ve Shaw'ın 1973 yılında ortaya attığı serbestleşme teorisi ile teorik altyapısını oluşturmuştur. Bu teori kapsamında fiyatların ve kredilerin dağılımı, devlet müdahalesinin olmadığı serbest piyasalarda belirlenmektedir. McKinnon ve Shaw hipotezinde, faiz oranlarında tavan uygulamasından vazgeçilmesi, banka rezervlerinin düşürülmesi ve doğrudan kredi programlarının kaldırılması gerektiği savunulmaktadır. Yani bu teori, finansal piyasaların serbestleştirilmesini ve serbest piyasa öncülüğünde kredilerin belirlenmesini içermektedir. Bu şekilde reel faiz oranıyla oluşan denge düzeyinde, düşük getirili yatırım projeleri elenecek ve böylece yatırımların etkinliği artacaktır. Ayrıca reel faiz oranının artması, tasarrufları ve reel kredi arzını arttırarak daha geniş yatırım hacmi sağlayacaktır (Arestis & Demetriades, 1999). Roubini ve Sala-i Martin (1995), finansal baskıların, sektörün etkinliğini azaltarak ve aracılık maliyetlerini arttırarak yatırımları azalttığını, bu durumun uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yarattığını savunarak, finansal serbestleşme sürecini ekonomik büyüme teorisi ile desteklemeye çalışmışlardır.

Sermaye girişleri; firmaların finansman ihtiyacını karşılaması, krediye erişimi kolaylaştırarak tüketim harcamalarını hızlandırması, ülkede döviz arzını arttırarak döviz kurunun değerlendirilmesini sağlaması açısından faydalı sonuçlar verebilir. Ancak sermayenin ani çıkışlarında finansman ihtiyacını yurt dışından karşılayan kesimin zor durumda kalmasına, değer kaybeden yerli para nedeniyle dış borcu olan üreticilerin bu borçlarını ödemekte zorlanmasına, bu nedenle birçok firmanın iflas etmesine ve ülkede işsizliğin artmasına yol açabilir. Kredi arzının sınırlandırılması durumunda tüketiciler de harcamalarını kısılabilmektedirler. Böylece ülkede bir kriz ortamı doğmaktadır (Togan & Berument, 2011).

Bu açıdan neoliberal politikaları eleştiren bazı iktisatçılar, sermaye hareketleri girişlerinin ve bazı durumlarda finansal krizin eşlik ettiği tersine sermaye hareketlerinin yeni bir döngü

oluşturmasındaki rolüne ve önemine vurgu yapmaktadır¹. Tipik olarak bir döngüde, büyük miktarlardaki sermaye girişleri ekonomide bir genişlemeye (boom) yol açtığı, tersi durumunda ise bankacılık ve/veya para krizlerinin takip ettiği görülebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelere giren sermayenin bileşimi ve vadesi değişkenlik gösterse de kısa vadeli özel sermaye giriş ve çıkışları 1990'ların ortak özelliği olmuştur (Erdem, 2007). Bu durum 1980'lerin başından itibaren birçok ülke ekonomisinde uygulanan önce ticari ardından finansal serbestleşme politikaları ile dünya geneline yayılmıştır.

Finansal krizlere neden olan birçok makro ve mikro nitelikte faktöre yer verilmektedir. Hangi faktörlerin ön plana çıktığı genellikle krizleri açıklama biçimine göre değişmektedir. Radelet ve Sachs'a (1998)'a göre, finansal krizler, makroekonomik politikaların yol açtığı krizler, finansal panikler, finansal fiyatlardaki şişkinliklerin (köpük) patlaması ve ahlaki tehlike krizleri olmak üzere dört başlık altında sınıflandırılabilir. Feldstein (1999), finansal krizleri cari hesap krizleri, bilanço krizleri, banka paniklerinin yol açtığı para krizleri, yayılma krizleri ve irrasyonel spekülasyonlar olarak gruplamıştır. IMF (2002), finansal krizleri para, bankacılık ve borç krizleri şeklinde sınıflandırmanın yanında, kaynaklandıkları sektöre göre, özel-kamu ve bankacılık-şirket krizleri; dengesizliklerin yapısına göre, akım dengesizlikler (cari hesap ve bütçe dengesizlikleri) ve stok dengesizlikler (varlıklar ve yükümlülüklerin uyumsuzluğu) ve bu dengesizliklerin kaynaklandığı finansmanın kısa ve uzun vadeli olmasına göre likidite krizi ve borç ödeyememe krizi şeklinde sınıflandırma yapmaktadır. Claessens ve Köse (2013) finansal krizler üzerine yapılan çalışmalarda bu krizlerin; para krizleri, ani duruş (cari işlemler ya da ödemeler dengesi krizleri), borç ve bankacılık krizleri olarak sınıflandırılabilceğini belirtmiştir. Diğer taraftan farklı tipteki krizlerin örtüşmesi durumunda sınıflandırma yapılmasının zor olduğunu belirten Claessens ve Köse (2013) bankacılık krizlerinin para krizleri ve ani duruş krizleri ile ilişkili olabildiğini ifade etmiştir.

Finansal liberalizasyonun ve dolayısıyla uluslararası sermayenin dolaşımının hızlanması ile finansal krizlerin görülme sıklığı da artmıştır. Finansal liberalizasyonun derecesi arttıkça, bir yandan uluslararası sermaye hareketleri ve piyasalarda kısa vadeli fonların payı hızla yükselirken, diğer yandan piyasalar arasında etkilerin yayılması ve istikrarsızlıkların bulaşma hızı da artmıştır

¹ Kapitalizmin son iki yüzyıllık tarihinde sermayenin uluslararasılaşmasıyla iki uzun döngü oluşmuştur. Bunlardan birincisi sanayi devrimi sonrasında 1870-1913 yıllarını kapsamaktadır. Bu döngü 20. yy başında yaşanan iki önemli savaş, Sovyet rejimi ve Batılı ülkelerdeki sosyal devlet anlayışı ile sona ermiş ve 20. yüzyılın son çeyreğinde şimdiki yeni döngüsüne girmiştir (Yeldan, 2007).

(Şimşek, 2007). Burada risk yaratan uluslararası sermaye hareketleri, doğrudan yatırım şeklinde gelen yabancı sermaye değil, daha çok döviz kuru ve faiz değişimlerinden kar etmeyi hedefleyen kısa vadeli portföy yatırımlarıdır. Sıcak para olarak da adlandırılan bu sermaye hareketleri, fiyatlardaki dalgalanmalara bağlı olarak ani çıkışlar yaparak ekonomide ciddi istikrarsızlıklar yaratmaktadır. Özellikle cari işlemler dengesi açıklarının ve uluslararası rezervlerin kısa vadeli sermaye hareketleri ile finanse edilmesi kriz riskini yükseltmektedir (Arıcan, 2002). ABD 1980, Arjantin (1980, 1989, 1995), Şili (1981), Filipinler (1981), Kanada (1983), Kore (1980'ler), Malezya (1985), Güney Afrika (1985), Avustralya (1989), Yeni Zelanda (1989), İtalya (1990), Mısır (1990'lar başı), Sri Lanka (1990'lar başı), Fransa (1991), Endonezya (1992), Japonya (1992), Brezilya (1994), Meksika (1994), Venezuela (1994), Tayland (1997), Türkiye (1982, 1991, 1994) finansal serbestliği takip eden krizlerin bazılarındandır (Williamson ve Mahar, 1998). Bu durum 1998 yılında Rusya'da, 2000-2001 yıllarında Türkiye'de, 1999 ve 2002 yıllarında Brezilya'da tekrar etmiştir (Erdem, 2007). Yaşanan küresel finansal krizden en çok etkilenen ülkelerin başında AB'ye girmek üzere bir dizi yapısal reformlar gerçekleştiren yeni üye ülkelerin yer alması da önceki deneyimlerle benzerlik göstermiştir².

Bu süreci uzun dönemli analiz eden Reinhart ve Rogoff (2008), 1800–2007 yılları arasında sermaye hareketlerindeki değişim ve ülke deneyimlerine göre yaşanan krizleri kategorize eden çalışmalarında sermaye hareketlerinin yüksek olduğu dönemlerde bankacılık krizlerinin de arttığını ortaya koymuştur. Yüksek, orta ve düşük gelirli olarak ayrılan ülke gruplarında gerçekleşen krizlerin sermaye hareketinin yüksek olduğu dönemlerde daha sık yaşandığı görülmektedir. 1980 öncesi dönemde düşük gelirli ülkelerde daha az yaşanan krizlerin 1980 sonrası dönemde her üç gelir grubundaki ülkelerde ve neredeyse her yıl yaşandığı tespit edilmiştir.

²2004 yılından sonra merkezi planlamadan piyasa ekonomisine geçen ülkeler, merkez bankasının bağımsızlığı, sermaye hesabının açılması gibi bir takım kurumsal ve politik yapısal reformlar gerçekleştirmişlerdir (Bakker ve Gulde, 2010).

Tablo 1

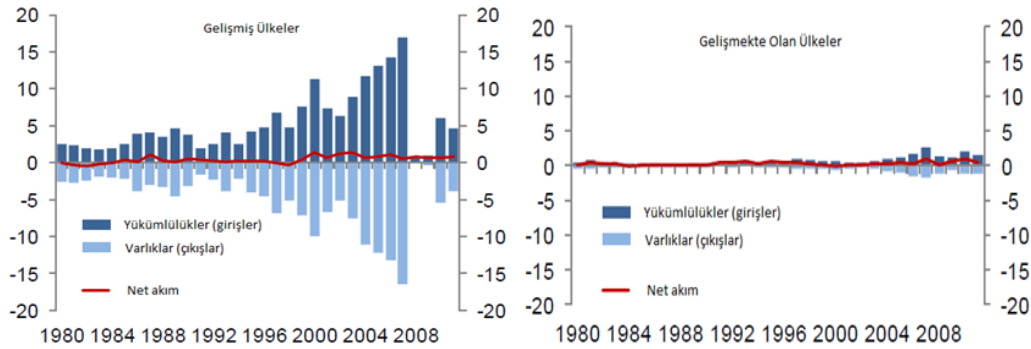
Sermaye hareketleri ve bankacılık krizleri 1800–2007

Sermaye hareketleri tarihleri ve düzeyi	Yüksek Gelirli	Orta Gelirli	Düşük Gelirli
1800-1879 Düşük-Orta	19 ülke	2 ülke	1 ülke
1880-1914 Yüksek	33 ülke	12 ülke	1 ülke
1915-1919 Düşük	-	1 ülke	-
1920-1929 Orta	14 ülke	6 ülke	2 ülke
1930-1969 Düşük	13 ülke	7 ülke	1 ülke
1970-1979 Orta	4 ülke	4 ülke	1 ülke
1980-2007 Yüksek	27 ülke	79 ülke	45 ülke

Not. Reinhart & Rogoff (2008)'den alınmıştır.

Reinhart ve Rogoff'un (2008) çalışmasında 2007 yılında sadece ABD yer alırken, Laeven ve Valencia (2012), 2007'de ABD ve İngiltere'nin, 2008'de ise çoğu Avrupa ülkesi ve 2009'da Nijerya olmak üzere 25 ülkenin bankacılık krizi yaşadığını tespit etmiştir. Sonuç olarak sermaye hareketlerinin yüksek olduğu 1880–1914 yılları arası ve özellikle 1980 sonrası dönemde kriz deneyimlerinin artışı dikkate değerdir.

Finansal serbestleşme teorisi, özellikle gelişmekte olan ülkelerin finansman ihtiyacınının karşılanması için finansal serbestliğin uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Ancak Grafik 1'de görüldüğü üzere gelişmekte olan ülkelere giren sermaye miktarı gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük oranlarda kalmıştır. Bununla birlikte yabancı sermayeye bağımlı olan ülkelerde bu sermayenin ülkeyi terk etmesi krizlere yol açmıştır.

Şekil 1. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Hareketlerinin Dünya GSYH'si İçindeki Payı (%). IMF (2012)'den alınmıştır.

Finansal serbestleşmenin öncü kurumlarından biri olan IMF'nin kurumsal görüşü olarak yayınlanan 2012 yılı raporunda (*The Liberalization and Management of Capital Flows: An Institutional View*), sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin ülkeler için bazı faydaları olduğu gibi bazı riskleri de barındırdığı kabul edilmiştir. Raporda sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin, ülke ekonomilerinde daha verimli yatırımların artması, tüketimin düzenlenmesi, finansal ve kurumsal altyapının gelişmesi gibi faydalarının olduğu sıralanmıştır. Ancak serbestleşmenin barındırdığı riskler nedeniyle, faydasının maliyetine göre daha fazla olmasını garanti edebilecek şekilde iyi planlanmış, zamanlanmış ve sıralanmış olması gerektiği vurgulanmıştır. Sermaye hareketlerinin sınırının iyi belirlendiği durumda, daha faydalı olabileceği belirtilen raporda, bu uygulamanın her ülkede başarılı olacağını da bir garantisi olmadığı ifadesine yer verilmiştir. Bu açıklamalar IMF'nin sermaye hareketlerinin serbestliğinin kontrol altına alınması konusunda daha esnek olduğunu göstermiştir.

Dünya geneline yayılan küresel finansal kriz üzerine yapılan ampirik çalışmalarda, kriz göstergesi olarak en sık kullanılan bağımlı değişkenin 2008–2009 yılları ortalama büyüme oranı olduğu görülmektedir. Kriz öncesi büyüme oranı ile kriz dönemi büyüme oranı arasındaki fark da kullanılan bir diğer değişkendir. Bu çalışmalardan Lane ve. Milesi-Ferretti (2010) kriz ölçümü tanımlarında ekonomik faaliyetlerdeki düşüşü kullanmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Buna göre çıktı ve yurtiçi talepteki (ve talebin bileşenleri olan tüketim, yatırım, ihracat ve ithalat) değişimler kapsamında krizin boyutu, 2008–2009 yılları büyüme oranları ve 2008–2009 yılları büyüme oranları ile yükselme dönemi olan 2005–2007 yılları ortalama büyüme oranları arasındaki farka göre iki şekilde ölçülmüştür. Claessens vd. (2010), ülkelerin büyüme oranının negatif olduğu çeyrek dönemleri krizin süresini, resesyonun başlaması ve bitmesi arasında geçen süredeki büyümenin kümülatif azalması ile derinliğini ve 2008–2009 yılları ortalama büyüme oranı ile 2003–2007 yılları ortalama büyüme oranı arasındaki farkı da kriz performansı olarak tanımlamıştır. Dullein (2010), 2008–2009 yılları ortalama büyüme oranı ile 2003–2007 yılları ortalama büyüme oranı farkını bağımlı değişken olarak kullanmıştır. Dullein (2010), krizin işsizlik ve yoksulluğu artırması, kamu borçlarının artması gibi birçok önemli ekonomik ve sosyal olumsuz etkisi olmasına karşın bu verilere ulaşmanın daha sınırlı olması nedeniyle ekonomik büyüme oranlarını kullandığını belirtmiştir.

Bu açıklamalar ışığında bir sonraki bölümde, sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kaldırılmasından itibaren oldukça sık krize giren ve küresel krizden de oldukça etkilenen ülkeler

arasında yer alan Türkiye'nin sermaye hareketlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemek üzere bir regresyon analizi uygulanmaktadır. Türkiye'de sermaye hareketleri ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılmış olan birkaç çalışmaya tarihsel bir sıralama ile bakıldığında, genellikle üç aylık veriler ile yapılan farklı analizlerde farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

İnsel ve Sungur (2003), sermaye hareketleri ile seçilmiş temel ekonomik göstergeler arasındaki ilişkileri tespit etmek üzere 1989:3–1999:4 yılları çeyrek dönemleri için öncelikle değişkenlerin korelasyon katsayılarını hesaplamışlardır. Buna göre kısa vadeli, diğer uzun vadeli ve toplam sermaye hareketlerinin sırasıyla yatırım, üretim ve büyüme ile arasında pozitif bağlantısı olduğu, yani Türkiye ekonomisine sermaye girişlerinin artması ile yatırım, üretim ve büyümenin arttığı, ancak çıkışlar ile azaldıkları belirtilmiştir. İncelenen dönemde sadece doğrudan yabancı sermayenin ekonomik büyüme ile bir nedensellik ilişkisi bulgusuna ulaşan İnsel ve Sungur (2003), uluslararası sermaye hareketlerinin Türkiye ekonomisinde büyümeyi olumlu ve kalıcı etkilediğini söylemenin mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Çalışmada en küçük kareler yöntemi, koşullu varyans (ARCH/GARCH) gibi analizler kapsamında, doğrudan yabancı sermaye dışında kalan sermaye akımları ile reel ve mali göstergeler arasındaki ilişkiler üzerine elde edilen sonuçlara göre, Türkiye ekonomisinde sermaye hareketlerinin, reel ve finansal göstergelerde oynaklıkları artırdığı, ekonomik faaliyetlere kısa dönemli bakış getirdiği ve istikrarsızlığın artmasında önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sever, Özdemir ve Mızrak (2010), 1985–2008 yılları için Brezilya, Güney Kore ve Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımları ve krizlerin ekonomik büyüme sürecine etkilerini eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile analiz etmişlerdir. Çalışmadaki eş-bütünleşme testi sonuçlarına göre, incelenen üç ülke için doğrudan yabancı sermaye ve portföy yatırımlarının gelir seviyelerini olumlu yönde, ekonomik krizler ise büyüme sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye için yapılan nedensellik testinde, portföy yatırımları ve kriz değişkenlerinden gayrisafi yurtiçi hasılaya doğru tek yönlü, doğrudan yatırımlar ile gayrisafi yurtiçi hasıla arasında ise iki yönlü ilişki tespit edilmiştir.

Kıran ve Güriş (2011), 1992:1–2006:4 yılları çeyrek dönemleri için sınır testi yaklaşımı ve Toda ve Yamamoto nedensellik testinde, finansal açıklık olarak özel sermaye girişi ve özel

sermaye çıkışı toplamının GSYH'ye oranını kullanılmışlardır. Çalışmada finansal açıklık ile büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmadığı belirtilmiştir.

Togan ve Berument (2011) çalışmalarında, 1993:1-2010:4 yılları için üç aylık reel sermaye girişleri, reel GSYH, reel toplam tüketim harcamaları, reel toplam yatırım harcamaları, reel özel tüketim harcamaları, reel özel yatırım harcamaları ve reel döviz kuru verilerine Hodrick-Prescott filtresi uygulamış ve bu değişkenlerin gerçek değerleri ile hesaplanan trend değerleri arasında fark serilerine ulaşmışlardır. Bu fark serileri için uygulanan çapraz korelasyon katsayıları ile reel sermaye girişlerinin tüketim harcamaları, yatırım harcamaları ve GSYH ile beraber arttığı, sermaye girişlerinin reel döviz kurunu arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özel (2012), Granger Nedensellik Testi, Vektör Otoregresif Modeller (VAR), Hata Düzeltme Modeli (VECM) gibi zaman serisi analizlerini kullandığı çalışmasında, 1991:1 ve 2010:4 yılları için çeyrek dönemli veriler ile finansal açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada finansal açıklık değişkeni olarak gayrisafi özel sermaye girişi ve gayrisafi özel sermaye çıkışı toplamının GSYH'ye oranı kullanılmış ve analiz sonucunda ekonomik büyüme ile finansal açıklık arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

Söylemez ve Yılmaz (2012), yurtiçi doğrudan yatırımlar, portföy hesabı yükümlülükleri, diğer yatırımlar yükümlülükleri ve net hata ve noksan kalemleri ile 1991:1 ve 2012:2 çeyrek dönemli verileri kullanarak, büyüme oranları ile sermaye girişlerinin eş yönlü hareket ettiğini ve İki Örneklemli Kolmogorov- Smirnov testi ile her iki serinin benzer dağılıma sahip olduğunu belirlemişlerdir. Çalışmada uygulanan Granger nedensellik testi sonucunda sermaye girişinin büyümenin tek yönlü nedeni olduğu ve bu nedenle yabancı sermayenin açıklayıcı büyümenin de açıklanan değişken olduğu, görünürde ilişkisiz regresyon analizi ile ülkenin serbestleşme döneminde sermaye hareketlerindeki oynaklığın ekonomik büyümenin oynaklığına önemli bir etkisi olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

3. Türkiye İçin Bir Analiz

Yukarıdaki açıklamalar kapsamında bu çalışmada ödemeler dengesinin finans hesabındaki doğrudan yabancı yatırımlar dışında kalan portföy yatırımları ve diğer yatırımların net girişlerinin toplamının GSYH'ye oranının bağımsız değişken olarak kullanıldığı, 1998 baz yılı reel GSYH değişim oranının da bağımlı değişken olduğu en küçük kareler yöntemi ile bir analiz yapılmıştır. Daha önceden de bahsedildiği gibi portföy yatırımları ve diğer yatırımlar, doğrudan yabancı

yatırımlara göre küresel anlamda daha hızlı hareket edebilen istikrarsız bir yapıya sahiptir. Sermaye verileri TCMB veri tabanından dolar cinsinden elde edilirken, bu veri Kalkınma Bakanlığının veri tabanından TÜİK verilerine göre uyumlaştırılmış 1923–2014 yıllarını kapsayan dolar cinsinden GSYH'ye bölünerek finansal açıklık oranı elde edilmiştir. Yine bu veri setinden 1998 baz yılı reel GSYH büyüme oranı kullanılmıştır³. Buna göre 1989-2014 dönemine ait yıllık verilerin durağanlıkları ADF birim kök testi ile analiz edilmiştir. ADF birim kök testine göre GSYH değişim oranının %1 ve finansal açıklık değişkeninin %5 hata payıyla düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2

Değişkenlerin ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	ADF Sınaması t-değeri	p-değeri	Sabit/ Trend	Durağanlık Düzeyi
GSYH % Değişim Oranı (Y)	-5.860331	0.0001	Sabit	I(0)*
Finansal Açıklık (FA)	-4.352477	0.0105	Sabit ve Trend	I(0)*

Not. *%5 düzeyinde anlamlı.

Uygulanan regresyon analizinde otokorelasyon sorunu Breusch-Godfrey LM Testi ile sınanmış ve Prob. F(2,22)= 0.9068 sonucu ile hata teriminde otokorelasyon yoktur hipotezini varsayan sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Analizin değişen varyans sorunu da White Heteroskedasticity Testi ile sınanmış ve Prob. F(1,24)= 0.4363 ile değişen varyans olmadığını belirten sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre tahmin edilen regresyon modeli Denklem 1'de ve bu modelin analiz sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır. Analiz sonucuna göre finansal açıklık (FA) değişkeninde meydana gelecek yüzde birlik bir değişim ekonomik büyümede (Y) yaklaşık olarak yüzde 0.8'lik bir değişim yaratmaktadır. Ekonomik büyüme ile finansal açıklık arasında hesaplanan korelasyon katsayısı da 0.613959 değeri ile oldukça yüksek ve aynı yönlü olarak belirlenmiştir. Buna göre ülkeye giren yabancı sermaye ekonomik büyümede artış sağladığı gibi çıktığı zaman da ekonomik daralmaya yol açabilmektedir.

$$Y_t = 2.113421 + 0.788399FA_t \quad (1)$$

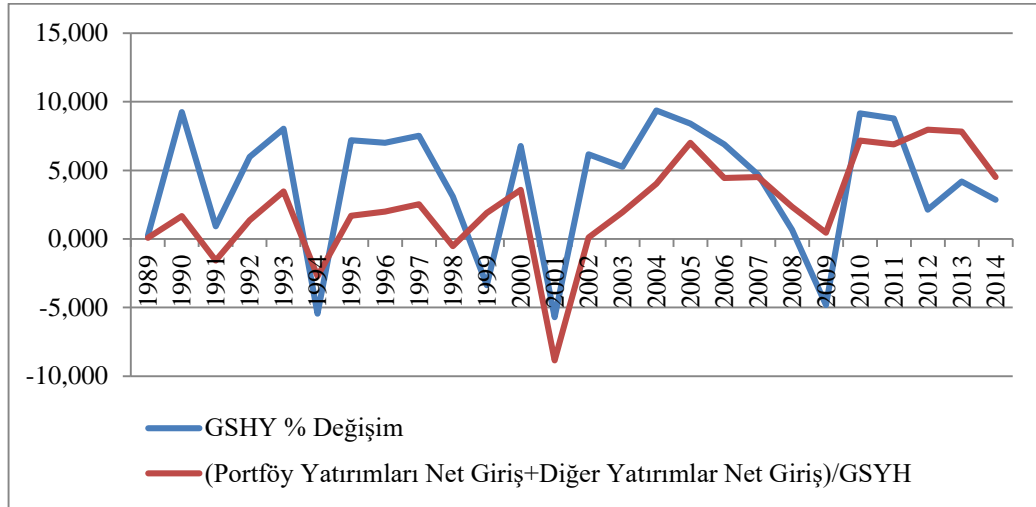
³ Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Ek'te yer almaktadır.

Tablo 3
EKK tahmini sonuçları

Bağımlı değişken: GSYH % Değişim Oranı (Y), N:26				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Prob.
Finansal Açıklık (FA)	0.788399**	0.206902	3.810503	0.0008
Sabit	2.113421*	0.901403	2.344592	0.0277
R ²	0.376946			
Düzeltilmiş R ²	0.350985			
F-istatistiği	14.51993			
Prob(F-istatistiği)	0.000849			

Not. **%1, *%5 düzeyinde anlamlı.

Bu durum, iki değişkenin yer aldığı Grafik 2’de daha net görülmektedir. Ülkenin önemli kriz yılları olan 1994, 1999, 2001 ve 2009 yıllarında ekonomik büyüme oranları sırayla %-5.5, %-3.4, %-5.7 ve %-4.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu kriz dönemlerindeki net sermaye girişlerinin GSYH’ye oranı 1994 yılında %-2.7, 1998 yılında %-0.5, 2001 yılında %-8.85 oranları ile net çıkış göstermiştir. Ülkenin küresel krizden etkilendiği 2009 yılında net giriş negatif olmamasına karşın %0.5 oranına kadar gerilemiştir. Yine grafikte görüldüğü üzere 1991 yılında net sermaye girişi %-1.6 olmuş ve bu dönemdeki büyüme oranı da %1’in altında kalmıştır.

Şekil 2. Net Sermaye Girişlerinin GSYH’ye Oranı ve Ekonomik Büyüme Oranı (%), 1989–2014). TCMB ve Kalkınma Bakanlığı veri tabanlarından alınmıştır.

Ülkenin yabancı sermayeye olan bu duyarlılığı karşısında Başçı ve Kara (2011) çalışmalarında, bu konuda politika arayışlarının önemine dikkati çekmişlerdir. Çalışmada, kısa vadeli sermaye girişlerinin bir yandan krediye erişimi kolaylaştırarak tüketimi hızlandırdığı diğer yandan Türk lirasının değerlenmesine yol açarak iç ve dış talep arasındaki ayrışmayı

belirginleştirdiği belirtilmiştir. Cari dengenin hızla bozulması ve finansmanında kısa vadeli sermaye girişleri ile portföy yatırımlarının payının giderek artması, küresel risk iştahındaki ani değişimlere karşı ekonominin kırılganlığını artırarak makroekonomik ve finansal istikrara alternatif bir politika yaklaşımını gerektirmiştir. Bu kapsamda kısa vadeli sermaye girişlerini azaltmak ve kredi genişlemesini yavaşlatmak için fiyat istikrarından taviz verilmeden finansal istikrarın gözetilebilmesi amacıyla, politika faizine ek olarak zorunlu karşılıklar ve faiz koridorunun (gecelik borç verme ve borçlanma faizi arasındaki fark) aktif para politikası araçları olarak kullanılmasına karar verildiği belirtilmiştir (Başçı & Kara, 2011).

4. Sonuç

Bu çalışmada Türkiye için 1989–2014 arası yıllık verileri ile ekonomik büyüme ve net sermaye girişlerini (DYY hariç) kapsayan bir regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre sermaye girişleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum net sermaye girişi olduğu zamanlarda ülke ekonomisinde bir büyüme sağlandığı buna karşın net sermaye çıkışı olduğu durumda da ekonomik daralmanın yaşandığını ampirik olarak göstermiştir. Bu sonuç, analizde yer alan iki değişkenin aynı grafik üzerinde gösterilmesiyle daha net görülmüştür. Özellikle 1994, 2001 ve 2008 gibi kriz dönemlerinde net sermaye girişleri ile büyüme oranı arasındaki paralellik; finansal serbestleşme ile büyüme oranındaki dalgalanmalar ve dolayısıyla kriz arasındaki ilişkiyi daha açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Şenses'in de (2004) vurguladığı gibi dünya genelinde sermaye piyasalarının serbestleşmesinin ve giderek bütünleşmesinin ilk başta az gelişmiş ülkelerin finansman gereksinimleri açısından olumlu bir gelişme gibi görünse de finansal akımların yönü ve miktarı konusundaki belirsizlikler ve finansal piyasaların yeterli kurumsal denetim mekanizmaları kurulmadan serbestleştirilmesinin, bu ülkelerde makroekonomik istikrarsızlığa ve finansal krizlere yol açtığını göstermektedir. Bu süreç 1980 sonrası neoliberal dönemde birçok ülkeyi etkisi altına almıştır. Türkiye, sermaye hareketleri üzerindeki denetimin tamamen kaldırıldığı 1989 yılı sonrasında sıkça yaşadığı kriz deneyimleri ile bu sürece dahil olmuştur. Ülkeye giren spekülasyon sermaye hareketleri ekonomide bir büyüme sağlarken bu sermayenin çıktığı ya da girişlerin azaldığı dönemlerde ise olumsuz etkilerinden korunamamıştır. Bu nedenle küresel kriz sonrasında hem Türkiye'de hem de dünya genelinde sermaye girişlerini azaltmaya yönelik politikalara önem verildiği görülmektedir.

Dünya genelinde ekonomik entegrasyonun arttığı bu dönemde birçok ülkenin dahil olduğu uluslararası anlaşmalar nedeniyle ülkelerin ekonomilerini tamamen kapatmaları mümkün değildir. Ancak Türkiye gibi hem ulusal hem de uluslararası olaylar karşısında oldukça kırılgan bir yapıya sahip olan ülkelerin, gelebilecek şoklara karşı daha iyi politikalar geliştirmesi, yurtiçine giriş yapan sermayenin üretken serktörlere yönlendirilmesini sağlayacak politikalar üretmesi önem arz etmektedir. Bu şekilde sağlanacak yatırım artışı ile ülkenin ekonomik büyümesi sağlanırken yeni istihdam olanakları oluşturularak son yılların en önemli sorunlarından biri olan işsizlik için de bir çözüm sağlanmış olabilecektir. Bu tür uygulamalar için zamana ihtiyaç olduğu kabul edilmekle birlikte, her zaman dile getirildiği gibi, kısa vadeli popüler politikalar yerine daha kalıcı uzun dönemli politikaların uygulanması kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca son zamanlarda geleceğe dair gıda, su, enerji, iklimsel sorunların yaşanacağı yönündeki beklentilerin artması, ülke ekonomilerindeki krizlerin sadece finansal krizlerle sınırlı kalmayacağını ve daha ciddi sorunların yaşanabileceğini göstermektedir. Bu nedenle alınacak politik kararların çok yönlü ve daha planlı olması önemli olacaktır.

Kaynakça

- Arestis, P. & Demetriades, P. (1999). Financial Liberalization: The Experience of Developing Countries. *Eastern Economic Journal*, 25(4), 441–457.
- Arıcan, E. (2002). *Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Bakker, B. B. & Gulde, A. (2010). The Credit Boom in the EU New Member States: Bad Luck or Bad Policies. *IMF Working Paper* WP/10/130. Alınan yer <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10130.pdf>.
- Başçı, E. & Kara, H. (2011). Finansal İstikrar ve Para Politikası. *TCMB Çalışma Tebliği* No: 11/08.
- Claessens, S., Dell’Ariccia, G., Igan, D. & Laeven, L., (2010). Cross-Country Experiences And Policy Implications From The Global Financial Crisis. *Economic policies*, 25(62), 267-293.

- Claessens, S. & Kose, M. A. (2013). Financial Crises: Explanations, Types, and Implications. *IMF Working Paper* WP/13/28. Alınan yer <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1328.pdf>.
- Dullein, S. (2010). Risk Factors in International Financial Crises: Early Lessons from the 2008-2009 Turmoil. In S. Dullien, D. J. Kotte, A. Marquez & J. Priewe (Eds.), *The Financial and Economic Crisis of 2008-2009 and Developing Countries* (pp. 99-116). United Nations Publication.
- Erdem, N. (2007). A “Hot” Debate: Financial Crises in Turkey, Mexico and South Korea. In A. H. Köse, F. Şenses & E. Yeldan (Eds.), *Neoliberal Globalization as New Imperialism, Case Studies on Reconstruction of the Periphery* (pp. 129–151). New York: Nova Science Publishers.
- Feldstein, M. (1999). Self-Protection For Emerging Market Economies. *NBER Working Paper Series*, 6907, Alınan yer <http://www.nber.org/papers/w6907>.
- IMF (2002). Eye of The Storm: New-style Crises Prompt Rethink About Prevention and Resolution Measures, *Finance & Development*, 39(4), Alınan yer <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/12/eye.htm>.
- IMF (2012). The Liberalization and Management of Capital Flows: An Institutional View, Alınan yer <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2012/111412.pdf>.
- İnsel, A. & Sungur, N. (2003). Sermaye Akımlarının Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği-1989: III-1999: IV. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni* 2003/8. Alınan yer <http://www.tek.org.tr/dosyalar/serhar0303.pdf>.
- Kıran, B. & Güriş, B. (2011). Türkiye’de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 69–80.
- Laeven, L. & Valencia, F. (2010). Resolution of Banking Crises: The Good, the Bad, and the Ugly. *IMF Working Paper*, WP/10/146. Alınan yer <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10146.pdf>.
- Lane, P. R. & G. M. Milesi-Ferretti (2010). The cross-country incidence of the global crisis. *IMF Working Paper*. WP/10/171.

- Özel, H. A. (2012). Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(19), 1–30.
- Radelet, S. & Sachs, J. (1998). The Onset Of The East Asian Financial Crisis. *NBER Working Paper Series*, 6680. Alınan yer <http://www.nber.org/papers/w6680>.
- Reinhart, C. M. & Rogoff, K. S. (2008). This Time is Different: A Panoramic View of Eight Centuries of Financial Crises. Alınan yer <http://www.nber.org/~wbuieter/cr1.pdf>.
- Roubini, N. & Sala-i-Martin, X. (1995). A growth model of inflation, tax aversion, and financial repression. *Journal of Monetary Economics*, 35, 275–301.
- Sever, E., Özdemir, Z. & Mızrak, Z. (2010). Finansal Globalleşme, Krizler ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneğinde Bir İnceleme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2(3), 45–64.
- Söylemez, A. O. & Yılmaz, A. (2012). Türkiye Ekonomisinde Finansal Serbestleşme Döneminde Uluslararası Sermaye Girişi-Büyüme İlişkisi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 33(2), 47–66.
- Şenses, F. (2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?. *ERC Working Paper in Economic* 04/09. Alınan yer <http://www.erc.metu.edu/menu/series04/0409.pdf>.
- Şimşek, A. (2007). Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Latin Amerika Deneyimi. *Bilgi*, 14(1), 67–93.
- Togan, S. & Berument, H. (2011). Cari İşlemler Dengesi, Sermaye Hareketleri ve Krediler. *Bankacılar Dergisi*, Sayı 78, 3–21.
- Williamson, J. & Mahar, M. (1998). *A Survey of Financial Liberalization. Essays in International Finance*. No. 211, New Jersey: Department of Economics of Princeton University.
- Yeldan, E. (2007). Globalization as the Hegemonic Concept of Neoliberal Ideology. In A. H. Köse, F. Şenses & E. Yeldan (Eds.), *Neoliberal Globalization as New Imperialism, Case Studies on Reconstruction of the Periphery* (pp. 43–54). New York: Nova Science Publishers.

Ek. Tanımlayıcı İstatistikler

	Y	FA
Ortalama	4.048	2.453
Medyan	5.625	2.177
Maksimum	9.363	7.959
Minimum	-5.697	-8.850
Std. Sapma	4.715	3.672
Skewness	-0.851	-0.884
Kurtosis	2.581	4.713
Gözlem sayısı	26	26

Y: GSYH değişim oranı,%

FA:((Portföy Yatırımları Net Giriş+Diğer Yatırımlar Net Giriş)/GSYH)x100

Bulletin of Economic Theory and Analysis

Volume I, Issue 1, pp. 87-122, 2016

<http://www.betajournals.org>

Kemer Sıkma Politikaları: Krizden Çıkış Stratejisi mi?¹

Hikmet Gülçin Beken^a

^a Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Gümüşhane, TÜRKİYE

ÖZ

Kemer sıkma politikaları, özellikle 2008 küresel krizi sonrasında kendisine yaygın bir şekilde uygulama alanı bulmuş politiklardır. Ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal etkiler nedeniyle önemli derecede eleştiriye ve incelemeye konu olan kemer sıkma politikaları, mevcut küresel ekonomik sistem ve hakim düşünce yapısı olmaksızın yeterli şekilde analiz edilemeyecektir. Neo-liberal politikalar, finansal serbestleşme ve eşitsizliğin mevcut olduğu küresel ekonomik sistem içerisinde kemer sıkma politikaları; hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler üzerinde iktisadi büyüme ve ekonomik performans noktasında farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kemer sıkma politikalarının nasıl kavramsallaştırıldığı ve ne tür eleştiriler üzerinden değerlendirildiğine bu çalışmada yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler

Kemer Sıkma Politikaları, Maliye Politikası, Mali Konsolidasyon, 2008 Ekonomik Krizi

JEL Kodu

E62, E60, G01

CONTACT Hikmet Gülçin BEKEN, ✉ hgulcin.beken@gumushane.edu.tr 📧 Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Gümüşhane, TÜRKİYE

¹ICOPEC 2016 Konferansında İngilizce olarak sunulan bildirinin genişletilmiş ve Türkçeleştirilmiş halidir.

Austerity Policies: A Way to Escape from the Crisis?

ABSTRACT

Austerity policies have been widely implemented after the financial crisis of 2008. The social and economic effects of austerity policies can be better understood in the light of global economic system. The existence of neo-liberal policies, financial deregulation and inequality in our world, austerity policies affect both developed and the developing countries differently. Therefore, the conceptualization of this well-known policies and the common critics of these policies will be given in this study.

Keywords

Austerity Policies,
Fiscal Policy,
Fiscal Consolidation,
The 2008 Financial
Crisis

JEL Classification

E62, E60, G01

1. Giriş

Kemer sıkma (austerity) bir ekonominin; ücretlerin, fiyatların ve kamu harcamalarının azalması yoluyla rekabet edebilirliğini iyileştirerek kendisini düzeltmesi anlamına geldiğinden; bunun en iyi biçimde kamu bütçesini, borçlarını ve açıklarını keserek sağlandığı kabul edilmektedir. Burada yer alan mantık, yatırımlar konusunda piyasanın dışlanmasının önüne geçilmesi ve bu şekilde reel kesim güveninin yeniden tesis edilecek olmasıdır (Blyth, 2013).

1950'lerden başlayarak kemer sıkma politikaları, özellikle savaş zamanlarında tüketimin ve diğer harcamaların sınırlandırıldığı dönemleri ifade etmek için kullanılmıştır. Günümüzde açıkların azaltılması anlamına gelen kemer sıkma politikaları geçmişte; kıt kaynaklar karşısında tüketimin tayınlanmasına yönelik kamusal önlemleri ifade etmek için kullanılmıştır. Son dönemlerde kemer sıkma önlemleri olarak görülen kamunun eylemleri, ihtiyaç duyulan tüketim mallarının doğrudan tayınlanmasından daha çok; harcama kesintileri ya da vergi artışları şeklindeki mali konsolidasyonu ifade etmektedir (Anderson & Minneman, 2014).

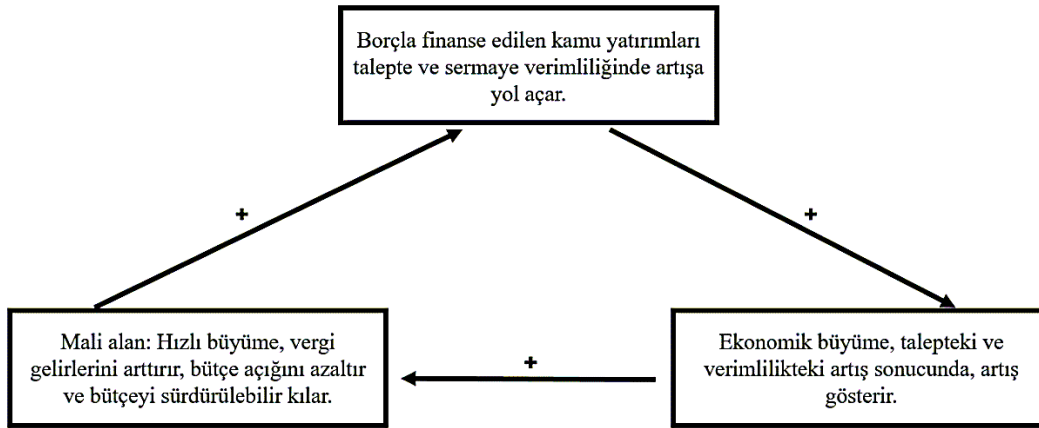
2. Kemer Sıkma Politikaları-İktisadi Büyüme ve Borçlanma Düzeyleri İlişkisi

Tüm ekonomiler iktisadi büyümeyi reel ve sürdürülebilir düzeylerde gerçekleştirmek amacındadır. Büyümeyi sağlamak adına kullanılan modeller ve politikalar birbirinden farklılık gösterebilir. İstenilen düzeyde bir iktisadi büyümeyi sağlama noktasında; büyüme- borçlanma ve büyüme-kemer sıkma politikaları arasındaki ilişki ve ortaya çıkardığı mekanizmalardan da

bahsedilmesi gereklidir. Ülkelerin benimsedikleri büyüme modeli ve bu büyümenin nasıl finanse edildiği, borç ve tüketim düzeyleri açısından belirleyici olmaktadır.

Kemer sıkma politikaları ve büyüme, bir ekonominin sürdürülebilir borç düzeylerine geri dönmesi için kullanılacak yöntemlerden ikisidir. Her birinin diğerine göre tercih edilmesine sebep olabilecek yönleri bulunmakla birlikte, herhangi bir olumsuz etkiye sahip olmadıklarını söylemek de mümkün değildir. Kemer sıkma politikalarının uygulanması ile kamu harcamaları azaltılmakta ve vergiler arttırılmaktadır. Bu uygulama paranın ekonomi dışına çıkmasına (bir tür sızıntı etkisi) ve ekonomik büyüklüğün azalmasına ve bunu takip eden daha fazla kesinti ve daha çok vergi almak şeklindeki bir çevrime yol açmaktadır. Buna karşılık büyümeye yönelik politikalar, kamu harcamaları (altyapı projeleri) ya da daha düşük vergileme ile ekonomiyi canlandırmaktadır. Buradaki olumsuz etki ise ortaya çıkan maliyetlerin nasıl ve ne hızda karşılanabileceğinin belirsiz olmasıdır. Aslında büyüme ve kemer sıkma politikalarının her ikisinin uygulanmasındaki temel amaç; yatırımcıların güvenini tesis etmek ve kabul edilebilir faiz oranlarından borçlanma imkanlarına sahip olabilmelerini sağlamaktır (Needham, 2012).

Büyüme ve borçla finanse edilen kamu yatırımlarının ekonomi üzerindeki olumlu etkisi Şekil 1 ile gösterilmiştir. Finansmanında borçlanmanın kullanıldığı kamu yatırımları hem talep hem de sermaye verimliliğini artırıcı etkide bulunur. Bunun doğrudan etkisi ekonomik büyümenin artmasıdır. İktisadi faaliyet düzeyinin artışı da vergi gelirlerinin artması ve bütçe açığının azalması yönünde etkide bulunacağı için; büyüme ve borca dayalı kamu finansmanı arasında pozitif bir etkileşim olduğu vurgulanmaktadır.

Şekil 1. Büyüme ve borçla finanse edilen kamu yatırımları arasındaki verimli döngü. Palley (2009)'dan alınmıştır.

Ekonomik büyüme ve borçlanma arasındaki ilişki üzerinde farklı nedensellikler ön plana çıkarılabilir. Bunlar arasında, artan borçlanma oranlarının ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çeken çalışmalarla da karşılaşılmaktadır. Daha yavaş bir ekonomik büyümenin ötesinde, çok fazla borçlanma ayrıca borçlanma krizi olarak söylenebilecek hızlı ve ciddi bir güven krizine yol açacaktır. Bu durumda yatırımcılar devletin bu yükümlülüklerini ödeyebilme gücü ve becerisi hakkında şüphe duyacaktır. Güven kaybı, daha yüksek faiz oranlarına, daha da fazla borçlanmaya, daha çok güven kaybına ve bir kısır döngüye yol açacaktır. Tabii ki, borçlanma düzeylerinin hangi noktada küresel kredi piyasaları tarafından kabul edilmeyeceği tam olarak tespit edilemez. Bu noktanın ne olduğu ve ne olacağı farklılık göstermektedir. Ayrıca, borçlanmanın yükünü gelecek kuşaklar taşıyacağından ve bugünün açıklarını ödeyeceklerinden borçlanma nesiller arası çatışma açısından da önem taşımaktadır (Alesina & Rugsy, 2013).

Yüksek bir kamu borcunun azaltılmak istenmesinin ilk nedeni, risk yönetiminin sağlam bir şekilde yapılabilmesidir. İkinci nedense, kamusal borcun ekonomik büyüme için bir yük oluşturacak olmasıdır. Talep yetersizliği ve yatırım açıkları olan bir ülkede yüksek ve riskli düzeyde kamu borcu da varsa; kamu sermaye stokunu oluşturmak ve borç riskini kapsayıcı ve gelecek büyüme potansiyelinin temelini atılması arasında bir ödünleşim bulunmaktadır (Ostry vd., 2015). Bunu daha detaylandırarak olursak; yüksek borç düzeyi borçların geri ödenememesi riskini artırır ve borçlanmanın maliyetini yükseltir. İkincisi, yüksek borçlar bir ülkenin maliye politikasını çevrim karşıtı bir araç olarak kullanabilme gücünü kısıtlar. Üçüncüsü, yüksek borcun çıkardığı yüksek faiz oranları ekonomik çıktı ve verimlilik artışını olumsuz etkiler. Dördüncüsü, eş zamanlı mali sıkılaşma ihtiyacının, küresel toplam talebe zarar verme riski taşımasıdır (Baldacci vd., 2010).

Kemer sıkma politikaları genellikle "borç azaltma" politikaları anlamında kullanılsa da, birbirinden farklı şeyleri ifade edebilir. Bazıları için kemer sıkma, vergi artışlarının baskın olduğu bir borç azaltma paketini ifade ederken, diğerleri için harcama kısıtlamalarını (sosyal politika reformlarının da dahil olduğu bir uygulamalar bütünü) ifade eder. Bu bağlamda cevaplanması gereken sorular, hangi kemer sıkma araçlarının başarılı bir şekilde "borç/GSYH" oranını azalttığı ve kemer sıkma politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ne olduğudur (Rugsy, 2013). Bu nedenle kemer sıkma politikaları uygulanırken, unutulmaması gereken nokta, bu politikalar uygulanırken ekonomi için temel önceliğin ne olduğunun doğru bir şekilde belirlenmesidir.

Kemer sıkma politikalarını destekleyici ya da ona karşıt görüşlerle karşılaşmaktadır. Kemer sıkma politikalarının taraftarları yüksek mali açıkların piyasaya duyulan güveni zedeleyeceğini, ancak mali konsolidasyonun; faiz oranı, döviz kuru değeri ve gelecekteki vergi yükümlülüklerinin azalacağı beklentisini arttırma yoluyla tahvil sahipleri ve yatırımcıların güvenini iyileştireceğini iddia etmektedir. Böylesi bir yapıda; tüketim, yatırım ve ihracatı canlandırarak finansal piyasalara duyulan güven yoluyla ekonomik büyüme yaratılacaktır. Keynesyen olarak adlandırılabilir karşıt görüş ise, bir resesyon durumunda uygulanacak mali konsolidasyonun piyasaya duyulan düşük güvenden kaynaklı yatırımlardaki azalma ve düşen talebin olumsuz etkilerine bağlı olarak, ekonomik gerilemeyi daha da kötüleştireceğini iddia etmektedir (Szczepeński, 2013). Dolayısıyla burada dikkat edilmesi gereken nasıl bir mali konsolidasyon uygulaması yapıldığıdır. Büyüme destekleyici politikaların olmaksızın gerçekleştirilmeye çalışılan mali konsolidasyon, borç/GSYH oranındaki GSYH'yi azaltırken; borç yükünün azaltılmasını imkansız kılacaktır. Reform çalışmalarına rağmen artan borçlanma maliyeti ve düşen kredi dereceleri, ülkenin borç servisinin büyümesine yol açacaktır (Rodrigues, 2012).

Borcu, daha fazla borçla kapatmak mümkün olmadığında, kemer sıkma uygulamaları kabul edilir görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında, oldukça basit bir şekilde borçlanmanın çözümünün daha da fazla borçlanmak olmadığı; yani harcamanın durdurulması gerektiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, kemer sıkma politikalarının gelir dağılımının farklı dilimlerinde yer alanlar için oldukça farklı olacağı yani; "**dağılımsal**" özelliği kabul edilebilirliğini sorgulatan faktörlerden biridir. İkinci olarak, "**bileşimsel**" özelliği; her bireyin, her ülkenin ve her ekonominin eş zamanlı olarak büyümeye giden yolları kesmesinin mümkün olmayacağını vurgulamaktadır. Üçüncüsü, mantıksal olarak kamu harcamalarındaki kesintinin yatırımcıların güvenini destekleyeceği görüşünün de dikkatle sorgulanması gerekliliğine yapılan vurgudur. Tüm bu faktörler birlikte ele alındığında; kemer sıkma uygulamaları ortaya çıkardıkları dışsallıkları, bir kişinin tercihinin diğerleri üzerindeki etkisini ve insanların gerçek hayatta teorilerin öngördüğü şekilde davranmasının düşük bir olasılıkta olduğu gerçeğini görmezden geldiği için aslında "**tehlikeli**" bir düşünce de olmaktadır (Blyth, 2013).

3. İktisadi Okulların Kemer Sıkma Politikalarına Bakışı

Krizden çıkış ve büyümenin yeniden sağlanabilmesi için uygulanması gereken politikaların neler olduğu noktasında, kemer sıkma politikaları ya da canlandırma (stimulus) politikalarından hangisinin tercih edilmesi gerektiği hakkında tartışmalar sürmektedir. Kemer sıkma taraftarları; sadece dengeli kamu bütçesi ve küçülen ulusal borçların, yatırımcıların güvenini yeniden onaracağına inanmaktadır. Keynesyen görüş taraftarları ise, geniş bir mali canlandırma olmaksızın krizden ya da resesyondan çıkılamayacağını savunmaktadır (Skidelsky, 2013).

Avrupa örneği üzerinden bakıldığında, borç krizi öncesinde, borç dinamikleri ve mali uyum arasındaki tartışmanın genellikle iki iktisadi okul ve düşünce üzerine temellendiği görülmektedir. Keynesyen görüşte, mali genişleme büyümeyi teşvik edicidir. Gelecek için borçlanma hükümetlerin kaynakları mobilize etmesine, ekonomiyi tam istihdama yaklaştırmasına ve daha yüksek bir büyüme dengesine getirmesine katkıda bulunur. Monetarist ve neo-klasik gelenekte ise Ricardo Denkliğinin geçerliliği altında mali genişleme etkinsiz kalmaktadır (Monastiriotis, 2014).

2008 küresel krizi ve öncesinde, Keynesyen politikalar lehine bir değişim yaşanmaya başlamıştır. Keynesyen politikalarla aktif maliye politikası, para politikasının etkinsiz olduğu likidite tuzağından çıkmak için gerekli görülmüştür. Ancak dışa açık bir ekonomide Keynesyen talep canlandırıcı politikaların, ithalat talebini arttırma ve bu politikanın yurtiçi olumlu etkilerini sınırlama riski vardır. Buna karşılık, Keynesyen politikaların yükselişi 2009'un başına kadar devam edebilmiştir. 1960 ve 1970'lerde talep yönetiminin pek çok amaç için kullanıldığı keynesyen düşünceden farklı olarak şimdi keynesyenler mali canlanmayı ekonomik şoklarla başa çıkmanın bir aracı olarak görmektedir. Buradaki keynesyen vurgu, ekonominin iyi zamanlarında mali fazlanın biriktirilmesi ve böylece kötü zamanlarda ekonomiyi canlandırmak için bunun kullanılması yönündedir (Farrell & Quiggin, 2012).

Keynesyenler; hanehalkları, işletmeler ve hükümetler tarafından uygulanan kemer sıkmanın toplam talebi daha da azaltarak içinde bulunulan bir resesyonu daha da kötü hale getireceğini vurgulamaktadır. Bireylerin ve firmaların, resesyonda bireysel kemer sıkmayı benimsemekten başka bir seçeneği yoktur, ancak hükümetlerin vardır. Hükümetler, özel sektör kemer sıkma uygulamak zorundayken canlandırma yapabilir. Vergilendirdiğinden daha fazlasını

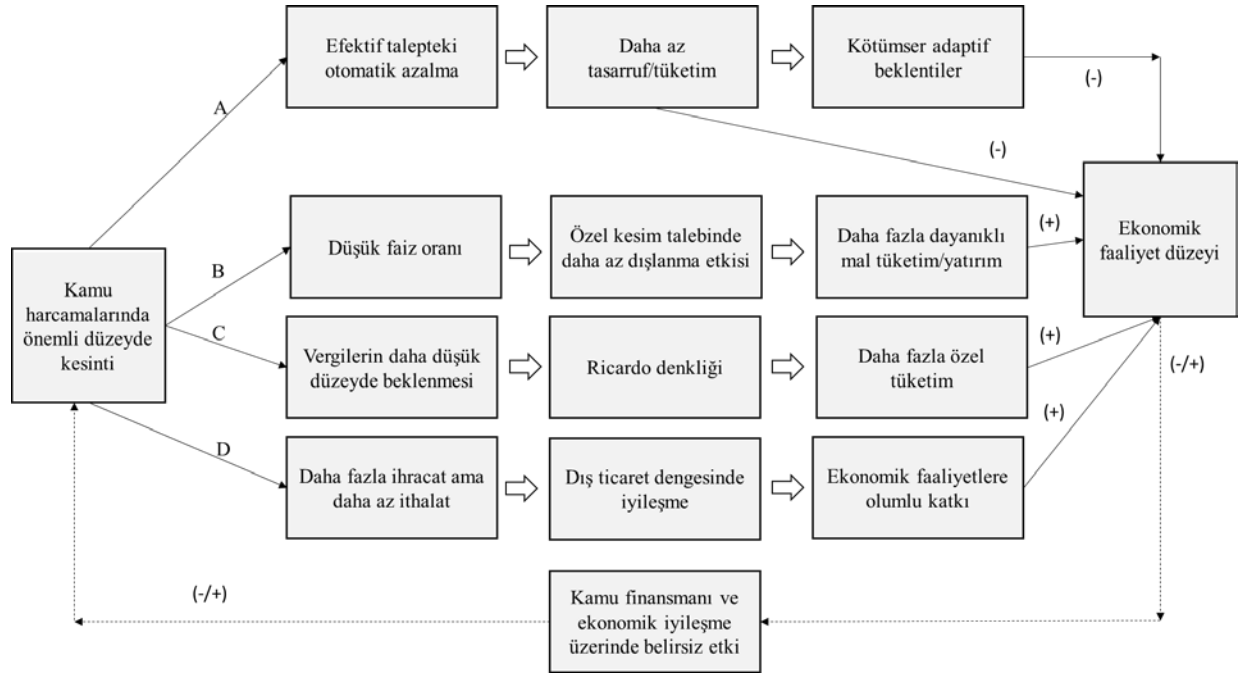
harcayabilir, farkını borçlanır ve merkez bankası kamu tahvillerini basılan yeni para ile satın alarak finanse eder (Seidman, 2012). Kriz karşısında her bir aktörün kullanabileceği araçlar ve bunların etkileri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla tercih noktasında; kamu sahip olduğu otorite ve güç nedeniyle bu konuda bireylere ve hanehalklarına göre daha avantajlı konumda olabilir.

Kemer sıkma ile amaç kamu borcunu karşılanabilir kılmaktır. Ancak ulusal bir borcun yönetilebilirliği borcun ölçeği ile ilgili bir durumdur. Borcun ölçeği, kamu harcaması ve gelirleri arasındaki denge ile belirlendiğinden mali borcun ekonomik anlamda iyi zamanlarda yönetilmesi daha kolaydır. Keynes kemer sıkma politikalarının konjonktürün tepesinde kullanılması gerektiğini, böylece ekonomiyi aşırı ısınma ve enflasyonun ortaya çıkmasından korumanın mümkün olduğunu vurgulamıştır (Konzelmann, 2012).

Daha yüksek büyüme oranlarına ulaşma noktasında Keynesyen düşünceden etkilenenler kemer sıkma önlemlerinin gevşetilmesini, daha genişleyici şekilde para politikası ve hatta canlandırma politikalarının uygulanmasını desteklemektedir. Bunun karşısında ise, dengeli bütçe ve mali konsolidasyonun sürdürülebilir bir büyümeyi sağlamanın ön koşulu olduğunu savunanlar da yer almaktadır (Lowrey, 2013).

Keynesyen iktisatta talebin sürdürülmesi için kamunun ihtiyaç duyduğu kemer sıkma araçları ekonomi küçüldüğünde değil; canlandığında uygulanmalıdır. Stiglitz'in yorumu "*Günümüzde görülen kemer sıkma politikalarının tekrar ve tekrar ekonominin çöküşüne neden olduğu ama politikacıların yine ve yine daha fazla kemer sıkma politikası dediği*" şeklindedir. Bu koşullar altında aslında en doğru çözüm yolu özellikle enerji ve ulaşım projelerine yönelik altyapı harcamalarının yapılmasıdır (Moore, 2012). Keynesyen bakış, resesyon sırasında bütçenin denk tutulması ya da borçlanmanın artırılmasının önlenmesinden ziyade resesyonla savaşılmaya daha büyük önem vermiştir. Keynes'in mesajı aslında ciddi resesyonlarda, toplam talebin canlandırılmasının kamu borçlarındaki bir artışın önlenmesinden daha önemli olduğu noktasıdır (Seidman, 2012).

Klasiklerde kemer sıkma kamu harcamalarının vergileme ya da borç yöntemlerinden hangisi ile finanse edileceği hakkındadır. En temel farklılık; vergilemenin ödeme yükümlülüğünü harcama dönemi süresince vergi ödeyenlere vermesi, borcun ise faizi ve taksit geri ödemesinin zamanı gelinceye kadar ertelenebilmesidir. Bu nedenle temel soru, borcun yükünün kim tarafından ve ne zaman üstlenileceği olmaktadır (Konzelmann, 2012).

Şekil 2. Keynesyen ve Klasik Mekanizmaların Etkileşimi. Boyer (2012)'den alınmıştır.

Teorik bir bakış açısıyla, Klasik ve Keynesyen mekanizmaların kemer sıkma politikalarının işleyişini nasıl etkiledikleri Şekil 2 ile özetlenmektedir. Vergi artışı ve kamu harcamasına ait kesintilerin ekonomik faaliyetler üzerinde negatif ya da pozitif bir etki yaratması noktasında etkili olan ve birbiri ile etkileşim içinde olan üç mekanizmadan bahsetmek mümkündür. A, Keynesyen mekanizmanın işleyişini ifade etmektedir. Keynesyen çarpanın etkisi ile efektif talepte doğrudan bir azalma ortaya çıkmakla birlikte bunun kısa vadeli bir etkisi olduğu söylenebilir. Etkif talepte meydana gelen azalmanın tasarruflar ve tüketim üzerindeki etkisine eşlik eden kötümser adaptif beklentiler burada etkili olmaktadır. Özellikle yatırımlardaki azalma ve bunun orta vadeli etkisi ile vergi gelirlerinde kümülatif bir gerileme ve kamu borcu/GSYH oranında istenilmeyen bir artış ortaya çıkar. B, dışlama etkisini ifade etmektedir. Buradaki ilişki, düşük faiz oranlarının özel sektör yatırımlarının daha az dışlanmasına ve özel kesim talebinin artmasına yol açar. Bu bir tür ödünleştirici kanal olarak kabul edilebilir. C, Ricardo denkliğini; yani yarın daha az vergi ödeyecek olmanın bugün daha fazla tüketimi teşvik etmesidir. Bu nedenle ikinci mekanizma, vergileme ile ilişkilidir. D, rekabet gücü etkisini ifade etmektedir. Bu açıdan üçüncü mekanizma, kamunun kemer sıkma önlemlerinin ulusal rekabet edebilirlik ve dış ticaret dengesine olan etkisi üzerinden işlemektedir. Herhangi bir kemer sıkma politikasının

mutlaka başarılı olacağına dair bir güvence bulunmamaktadır, her şey tüm bu ters etkilerin birbirleri ile olan etkileşimine bağlı olarak belirlenecektir (Boyer, 2012).

4. Kemer Sıkma Politikalarının Etkilerinin Değerlendirilmesi

Kemer sıkma politikalarının etkisi ekonomik, sosyal v.b. pek çok açıdan incelenebilir. Son dönemlerde özellikle temel ihtiyaçlar yaklaşımı açısından kemer sıkma politikalarının etkileri değerlendirilmektedir. Yoksullukla mücadele ve kalkınma stratejileri içerisinde, 1970’li yıllarda temel ihtiyaçlar yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Temel ihtiyaçlar ile vurgulanan bireyin ve toplumun en temel yaşamsal ihtiyaçlarının (gıda ve gıda-dışı) ve toplumsal süreçlere katılım haklarının sağlanabilmesidir. Bu bağlamda, temel ihtiyaçlar ve insan hakları yaklaşımından hareket edildiğinde, BM İnsan Hakları Komitesi’ne göre gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda küresel finansal ve ekonomik krizlere cevaben sıklıkla uygulanan kemer sıkma politikaları nedeniyle; sosyal koruma sistemleri ve kamu hizmetlerine yönelik yapılan kesintiler, devletlerin insan hakları yükümlülüklerini tehdit etmekte ve özellikle yoksul olanların yaşamlarını ve haklarını orantısız biçimde etkilemektedir (UNHR, 2012).

Kemer sıkma politikalarının uygulanması ve yönetilmesi görevi devlete bırakılmıştır. Devletin kemer sıkma politikalarının bir aktörü olması aslında söz konusu odağın; ekonomik sistem olmayıp, resmi olarak onu kontrol eden ve düzenleyenler olduğu gerçeğini vurgulamaktadır. Kapitalist sistem aslında kemer sıkma politikalarının uygulayıcısı olarak devlete ihtiyaç duyar. Kemer sıkma politikalarının politik olarak uygulanması kapitalizmin meşruiyetini kaybetmesinden çok sürdürülmesine ilişkindir. Kemer sıkma politikaları aslında hakim sınıfın temsil ettiği sosyal çıkarların öncelik kazandırılması hakkındadır. Kapitalist sistemin kemer sıkma politikalarının altında yatan ideoloji, refahın piyasa güçlerinin yaratıcı yıkımı yoluyla sağlanabildiği ve sağlanabileceğini iddia etmektedir. Bu nedenle kemer sıkmanın kısa vadeli olumsuz etkilerini, uzun vadede refah üzerindeki önemli katkılarını vurgulayarak, haklı çıkarmaktadır (Browne & Susen, 2014).

Mevcut koşullar göz önüne alındığında karar alıcılar, ekonomi politikası anlamında, iki seçenek arasında seçim yapmak zorundadır. İstihdamı canlandırarak genişleyici politikaların benimsenmesi ile ekonomik iyileşmeyi gerçekleştirmek ya da borçlarla ve krizlerle mücadelede gerekli mali düzenlemelerin üstlenilmesi tercih edilebilir. Yapılan politika seçimlerinden ilki, kamu borcunun GSYH’ye olan oranını düşürmektir. İkinci seçim, borcun GSYH’ye olan oranının

nasıl azaltılacağı noktasındadır. Yani; ya GSYH yükseltilecek ya borç azaltılacak ya da ikisinin bir tür bileşimi gerçekleştirilecektir. Üçüncü olarak ya harcamaların azaltılması ya da vergilerin arttırılması ile mali dengenin iyileştirilmesi tercih edilebilir. Burada nasıl bir seçim yapılacağı devletin rolü ve büyüklüğüne ilişkin tercihler tarafından etkilenecektir: gelir dağılımında devletin aktif rolünü destekleyenler vergi artışlarını desteklerken (özellikle de artan oranlı vergileme); ters yöndeki tercihler harcama kesintilerini destekleyecektir. Bu noktada önemli olan bir diğer unsur da, hangi harcamalar üzerinde kesinti yapılması gerektiğinin de sorgulanmasıdır (Calcagno, 2012).

Kemer sıkma politikalarının (Perlo, 2012) içerdiği araç ve stratejilere bakılacak olursa:

1. Kamu yatırımlarının kesilmesi ve mevcut kamu yatırımlarının özelleştirilmesi
2. Eğitim ve kamu sağlığı gibi kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve/veya kesintiye uğraması
3. Emeklilik, konut destekleri v.b. kamu güvence ağları ve sigorta programlarında kesintiye gidilmesi
4. İşçilerin işten çıkarılması ve onlara yapılan ödemelerin ve sunulan faydaların kesilmesinde, işverenlere doğrudan müdahale hakkı verilmesi
5. Vergilerin yükseltilmesi (nüfusun %99'u üzerindeki) şeklinde vurgulanabilir.

Kemer sıkma politikaları; kamu harcamalarının kesilmesi, işçi ücretlerinin azaltılması ya da dondurulması, vergi artışları ve özelleştirmenin bir bileşimi şeklinde kamusal borcun hızlıca azaltılmasının yanı sıra; kamu hizmetlerinin ve refah devletinin de yeniden biçimlendirilmesi anlamına gelmektedir. Tüm bu uygulamalar sonuçta özel sektörün ekonomik büyümenin kaynağı olması ile sonuçlanacaktır (Whitfield, 2013). Aslında bu da ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi noktasında özel kesim ve kamu kesiminden hangisinin ağırlık kazanacağına ilişkin yeni bir yeniden yapılanmanın mevcut sistem içerisindeki ifadesidir.

Ekonomik olarak kemer sıkma politikalarının uygulanmasının amacı bir ülkenin açıklarının- kamunun ne harcadığı ve elde ettiği gelir arasındaki fark- azaltılmasıdır. Bu nedenle kemer sıkma önlemleri kamu harcamalarının azaltılması ve artan vergilerin bir kombinasyonunu içerir. Kamu açıkları finanse edilmelidir ancak; nasıl finanse edildiğinin -borç alma ya da para basma- ekonomik, sosyal ve politik sonuçları olmaktadır. Bu nedenle ekonomik anlamda ele

alınan kemer sıkma programlarının, sosyal ve politik bağlamdan ayrılması doğru olmayacaktır. Kemer sıkma programları hakkındaki ilk tartışmalar, bu politikaların savaşlar ve ulusal savunma gibi durumlardaki finansmanı rahatlatmasına ilişkin olmuştur. Ancak kapitalizmin gelişimi ile bu tartışma, devlete ilişkin ortaya çıkan beklentiler ve kamu borcunun kullanımına doğru kaymıştır. Sanayi devriminin koşulları pek çok ülkede refah devletinin doğuşuna yol açmış ve sosyal refah sunumlarının kamu finansmanına olan bağlılıkları arasında kabul edilir bir uzlaşma bulunmaktadır. Bu nedenle kemer sıkma hakkındaki tartışmalar politikleşmiştir; çünkü iş çevrimindeki gerileme dönemlerinde kamunun finanse ettiği refah devletlerini baskı altında bırakmıştır (Konzelmann, 2012). II. Dünya Savaşı sonrasında genel kabul gören uzlaşma, 1975'ler sonrasında sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlamıştır. Bu anlamda refah devletinin kamusal sunumları ve destekleri önemli bir tartışma konusu oluşturmuştur.

Kemer sıkma politikaları değerlendirilirken unutulmaması gereken, bu politikaların uygulandığı ekonomik ve siyasi koşulların da kemer sıkma politikalarının etkileri üzerinde belirleyici oldukları gerçeğidir. Mali konsolidasyon şeklinde tanımlansa da kemer sıkma politikalarının; açıkları harcama kesintileri yoluyla ya da vergi artışları yoluyla ya da ikisinin bir kombinasyonu yoluyla azaltmayı hedefleyen önlemlerden hangisini benimsediği arasında ayırım yapılması önemlidir. Mali konsolidasyon politikaları öncesinde uygulanan harcama ve vergi düzeyleri de ortaya çıkacak sonucu etkileyebilir. Görece düşük vergilere sahip bir ülkedeki vergi artışları görece yüksek vergilere sahip bir ülkeye kıyasla daha büyük etkilere sahip olurken; benzer bir ilişki görece düşük harcama düzeylerine sahip bir ülkede yapılan harcama kesintilerinin görece yüksek harcama düzeyindeki ülke ile kıyaslandığı durumda da ortaya çıkar. Bir de ekonomik koşulların (mevcut para politikası) etkisinin ne olduğu da kemer sıkma politikaları noktasında analize dahil edilmelidir. (Anderson & Minneman, 2014) IMF (2010) çalışması da, mali konsolidasyonun kısa dönemde negatif etkileri olduğunu söylemenin; faiz oranlarının sıfıra yakın olması ya da merkez bankalarının parasal genişleme olanaklarının kısıtlanması koşulunda doğru olduğunu vurgulamaktadır. Wren-Lewis'e (2012) göre mali konsolidasyonun etkisi, doğrudan para politikasının nasıl işlediği ile ilişkilidir. Sıfır ya da sıfıra yakın faiz oranları para politikasının, mali konsolidasyonun ortaya çıkaracağı deflasyonist etkileri tazmin edebilme kapasitesini olumsuz etkileyecektir.

Kemer sıkma politikalarının başarısız olmasının nedenleri arasında:

- Kamu borcunun artmaya devam etmesi
- Ekonomilerde azalan talebin resesyonu yoğunlaştırması ve büyüme dostu mali konsolidasyon teorisinin popülerliğini kaybetmesi
- Negatif ya da zayıf ekonomik büyümenin baskın olması ve özel kesimin, kamu kesimi harcamalarında meydana gelen önemli azalmaların doğurduğu yatırım boşluğunu doldurmada başarısız olması.
- Resesyonda olan ticaret ortaklarınızdan dolayı ihracata yönelik büyümenin engellenmesi (Whitfield, 2013) sayılabilir.

Kamu açıklarını ve mali borçları azaltmanın uzun vadeli faydaları konusunda genel bir uzlaşısı olsa da; mali kemer sıkmanın özellikle ekonomik resesyon dönemlerinde kısa vadeli etkileri hakkında ciddi bir uzlaşmazlık vardır. Politika yapıcılar, kemer sıkmanın büyümeyi ve canlanmayı azalttığını kabul etse de; finansal erimeden kemer sıkma politikaları ile kurtulduklarını bilseler de, küresel finansal piyasalar kemer sıkma politikalarını ekonomik etkileri açısından değil; ama kredibl olabilmek için yani hükümetlerin kendi bütçelerini, borçlarını geri ödenemez duruma düşmeden yönetebildiklerinin bir kanıtı olmasından dolayı istemektedirler (Konzelmann, 2012).

4.1. Kemer Sıkma Politikalarına Alternatif Politika Önerileri

Bazı ekonomilerde kemer sıkma politikaları krizden çıkmanın tek yolu olarak görülse de; alternatif olabilecek başka politikaların uygulanması da mümkündür. Bir alternatif olarak; ekonomi, devlet ve kamu hizmetlerini yeniden oluşturacak politikaların belirlenmesi gelmektedir. Endüstri ve ekonomi politikaları; temiz enerji ekonomisi, altyapı yatırımı, istihdam yaratılması ve finansal kesimlerin ve düzenleyici rejimlerin reforme edilmesine yönelik oluşturulmalıdır. Kayıpların toplumsallaştırılması ve kârların özelleştirilmesi kemer sıkma politikalarının öncelikli siyasi ve ekonomik amacıdır. Çalışanlar ve yoksullar; bankaların, finansal piyasaların ve varlıklı elitlerin başarısızlıklarının bedelini ödemektedir (Whitfield, 2013).

Kamu harcamalarındaki kesinti, kemer sıkma gündeminin ağırlığını taşımaktadır ama bu mali bir çözüm olduğu için değil; hükümetlerin ve siyasetçilerin pek çok ülkede ekonomide devletin rolünü azaltmak şeklinde uzun vadeli bir gündemi olmasından da kaynaklıdır.

Ekonomide kamunun payı (eğitim, sağlık, sosyal koruma harcamalarındaki artış) tüm OECD ülkelerinde II. Dünya Savaşından beri artmaktadır. Sağlık ve eğitim harcamalarındaki artışın önemli nedenleri vardır: bunlar oldukça gelir esnek hizmetlerdir; yani, ülkeler zenginleştikçe vatandaşları daha iyi eğitim almak, daha uzun yaşamak istemektedir ve bazı hizmetler özel sektörden ziyade devlet tarafından daha etkin şekilde sunulmaktadır. Ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı sağlık ve eğitim harcamalarında büyük ve kalıcı kesintiler yapmak çok zordur. Mali küçülmenin yükü sosyal korumanın üzerine düşmektedir; yani yoksul, işsiz ve hasta olan kesimlerin daha ciddi şekilde etkilenmesine yol açacaktır (Kitson vd., 2011).

Kamu finansmanı, gelir tarafındaki düzenlemelerle birlikte sağlama alınmalıdır. Acil durumdaki düzenleyici önlemler piyasaların güvenini sağlamak için alınır. Ekonomik faaliyetlere en çok zarar veren ve gelir tarafı üzerine uygulanan kemer sıkma politikaları acil durumlarda politik olarak benimsenmesi daha kolay politika örnekleridir. Ekonomik büyüme potansiyelini arttıracak ve açıkları kesici önlemlerin resesyonist etkisini azaltacak yapısal reformlar, aslında parlamentodaki yerleşik çıkarların muhalefeti nedeniyle acil durumlarda bile zordur. Reformlar olmaksızın uygulanan kemer sıkma katı ve rekabetçi olmayan bir sisteme yol açtığı için aşırı olur. Aşırı olmasının bir diğer nedeni de; açık azaltıcı önlemlerin zamanlamasıdır (Smaghi, 2013). Yapısal reformların, mali konsolidasyona mutlaka eşlik etmesi gerektiği Draghi (2012) tarafından da vurgulanmıştır. En önemli yapısal reformlar arasında ürün ve hizmet piyasasına yönelik olanlar ve işgücü piyasasına yönelik reformlar yer almaktadır. Yapılacak yapısal reformlar noktasında Lettieri (2012) bazı uyarılarda bulunmaktadır. Yapısal reformların önemi, Avrupa özelinde bakıldığında, Avrupa'nın şimdiye kadar taşıdığı sosyal yapıyı/dokuyu değiştirecek olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, sosyal harcamaların azaltılması; eğitim, sağlık ve emeklilik sistemlerinde artan özelleştirmelere fırsat vermek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca; evrensel ve ücretsiz olarak sunulan kamu hizmetlerinin varlığı baskı altındadır. Bunlara, işgücü piyasasının daha esnek kılınmasına yönelik reformlar da eşlik etmektedir. Kamu harcamalarının nasıl ve ne şekilde dağıtıldığı, mevcut toplumsal yapının ve ekonomik aktörlerin üstlendiği işlevlerin (iş-aile yaşamı-bakım alanındaki sorumlulukların paylaşımı, kadın ve erkek işgücüne katılım oranları v.b.) değişimine sebep olacağından, etkileri uzun vadede daha da önemli olacaktır.

Kemer sıkma politikalarının krizden çıkış stratejisi olarak görüldüğü ve ısrar edildiği durumlarda bu politikaları uygulayan hükümetler; mali daralma sürecini ekonomiler sağlam bir

canlanma gösterinceye kadar yavaşlatabilir. İkincisi, ekonomik büyüme sürecinde mali stabilizatörlerin vergi gelirlerini arttırıcı etkisinin ortaya çıkması beklenebilir. Üçüncüsü, hükümetler ekonominin kapasitesinin yeniden inşa edilmesine yönelik yatırım yapabilir. Krizin çevrimsel etkisi ön planda olsa da, krizle doğru şekilde mücadele edilememesi aslında ekonomilerin uzun dönem büyüme potansiyelini; yatırımların azalması ve sermaye birikiminin azalması ile olumsuz etkilemektedir (Kitson vd., 2011).

2008-2009 Büyük Resesyonu, AB üye devletlerin vergi gelirlerinde azalma ve kamu harcamalarında önemli artışlar anlamına gelmiştir. Bunun sonucunda da sürdürülemez düzeyde yüksek borç ve/veya bütçe açıkları pek çok üye ülkede ortaya çıkmıştır. Yüksek derecede borçlu bir ülke, yatırımcılar için risk anlamına geldiği gibi, üçüncü taraflar üye ülkelere ödünç vermek istemez ya da ülkeye yatırım yapmak için ülkenin normal/kabul edilebilir borç düzeylerine ulaştığını görmek ister. Üye ülkeler genellikle bütçede kesintiler (kemer sıkma planları) uygulayarak krizden kaçınmaya çalışmıştır. Genel olarak bu kapsamda; bütçe kuralları (GSYH'nin yüzdesi olarak merkezi kamu açığının sınırlandırılması) ve evrensel kamusal faydalara (durdurulması ya da azaltılması) ilişkin düzenlemeler yer alır. Bazı alanlarda da, özel kesintiler (işsizlik ödenekleri, konut yardımları, emeklilik aylıkları, kamu kesimi çalışanlarının sayısı ve ücretlerinde kesintiler) bu genel uygulamalarla birlikte yapılabilir (Needham, 2011). Tablo 1 ve Tablo 2 seçili AB ülkeleri için harcama ve gelirler alanında tercih edilen uygulamalardan örnekler sunmaktadır.

Tablo 1

Seçili AB Ülkeleri İçin Harcama Alanında Alınan Önlemler (2009'dan itibaren)

Ülke/ harcama önlemi	Kamu kesimi ücretlerinin dondurulması/ azaltılması	Kamu personel sayısı büyüklüğünün kontrol altına alınması	Emeklilikle ilişkili harcamalardan tasarruf	Sağlık-bakıma ilişkin harcamalardan tasarruf	Sosyal faydalardan kesinti*	Kamu yatırımlarında kesinti	Diğer harcama önlemleri
Fransa		✓	✓	✓			✓
Almanya					✓		
Yunanistan	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓ ^a
İrlanda	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
İtalya	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓ ^a
Portekiz	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İspanya	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İngiltere	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓ ^a

Not. * Emeklilik ve sağlık faydaları hariç, a: harcama etkisizliklerinden tasarruflar. IMF (2012)'den alınmıştır.

Tablo 2
Seçili AB Ülkeleri için Gelir Önlemleri (2009'dan beri)

Ülke/ gelir önlemi	Kişisel gelir vergisinde artış	Kurumlar Vergisinde Artış	Sermaye Kazancı Vergisinde Artış	Sosyal Güvenlik Katkı Oranlarında Artış	KDV veya satış vergilerinde artış	Vergilerde Artış	Varlık vergisinde Artış	Vergi Uyumuna Yönelik İyileştirmeler
Fransa	✓	✓		✓	✓	✓		
Almanya		✓						
Yunanistan	✓			✓	✓	✓	✓	✓
İrlanda	✓		✓		✓	✓	✓	✓
İtalya	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Portekiz	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
İspanya	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İngiltere	✓		✓	✓	✓	✓		✓

Not. IMF (2012)'den alınmıştır.

5. Neo-Liberalizm ve Kemer Sıkma Politikaları İlişkisi

Neo-liberalizmin doğuşu ve kemer sıkma politikasının uygulanmaları aslında birbiri ile ilişkilidir. Refah devletine bağımlı olanların (yaşlılar, işsizler ve hastalar) ve ücret kazananların, borçluluğun yükünü taşıması gerektiği ideal bir dağılımın tersini ifade etmektedir. Kemer sıkma politikaları özelde ücret kazananlar ve genelde vatandaşlar üzerine doğru maliyetlerin değiştirilmesidir. Kemer sıkma politikaları ile piyasa başarısızlıklarının düzeltilmesi şeklinde neo-liberal devletlerin çabaları, savaş sonrasının sosyal demokratik ya da Keynesyen uzlaşısının evrilmesine/değişmesine tanıklık edildiğini göstermektedir. Neo-liberal modele göre, daha az yeniden dağılım politikalarına ve daha da fazlasıyla uygulanacak kemer sıkma politikalarına küresel kapitalist ekonominin hem meşruiyetini hem de istikrarını sağlamasına yönelik çabaları olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Neo-liberal model bu amacını; özelleştirme, deregülasyon, bürokratikleşmenin azaltılması, ademi merkezileşmesi süreçleri ile işletmektedir. Bu nedenle 21. yüzyılda kemer sıkma politikaları bu neo-liberal politikanın ayrılmaz bir parçasıdır (Browne & Susen, 2014)

Dünya ekonomisinde 1970'lere kadar bütçe açığının verilmesi, başarılı bir şekilde genişleyici maliye politikası uygulamanın doğal bir yolu olarak görülmüştür. Bu müdahaleci politikaların kamu kesiminin etkinsizliği, kaynak tahsisinde bozulmalara yol açtığı şeklindeki eleştiriler ve karşı çıkmalar sonucunda 1980'li yıllarda küresel sistemde neo-liberal politikaların hakimiyeti görülmeye başlamıştır. Hem bugünkü hem de gelecekteki nesiller için bir yük olarak

görülen kamu borcunun azaltılması adına, kamu harcamalarında büyük kesintiler yapılması anlamına gelen kemer sıkma politikalarının uygulanması yönünde bir eğilim hakim olmaya başlamıştır. Aslında bu politikaların uygulanmasının arkasında yatan temel neden, emeğin kontrol altına alınması ve de ayrıca finansın egemenliği altına alınabilmesidir. Bu bağlamda mali kemer sıkma politikaları, orta ve düşük gelir grubundakilerin sağlık ve eğitim hizmetleri özelleştirildiğinde bu alanlara erişebilmek adına ortaya çıkacak ek maliyetleri üstlenmelerini sağlamak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Artan işsizlik, düşen ücretler düşünüldüğünde orta ve düşük gelir grubundakilerin rasyonel tepkileri ödünç almaya yönelmek olmuştur ki; kemer sıkma politikalarının oluşumunun arkasında yer alan kesimin-sermaye sahipleri- beklentilerini karşılayacak şekilde davranmışlardır (Bougrine, 2012).

Neo-liberalizmde; para-banka ve finans sisteminin bütünleşmesi ve böylece finans sistemi üzerinden borçlu ve alacaklı ilişkisinin gücünü arttırması amaçlanmaktadır. Bunu; günlük yaşantının ayrılmaz bir parçası haline gelen konut, tüketici, ihtiyaç kredileri ve kredi kartı üzerinden örneklendirebilmek mümkündür. Alacaklı-borçlu ilişkisinin varlığı iki yönden önemlidir; bir yandan toplumsal ilişkilerin diğer yandan da iktidar ilişkisinin oluşumuna etki eder. Alacaklı-borçlu ilişkisi; sermaye-emek, refah devleti sunumları-fayda sağlayanlar, firmalar-tüketici arasındaki ilişki üzerinden emek sahibinin, fayda sağlayanların ve tüketicilerin borçlulara dönüşmesine yol açar (Lazzarato, 2014).

Kemer sıkma politikaları hakkında iktisadi ve siyasi tartışmalara bakıldığında, neo-liberal düşünce taraftarlarına göre, kamu açıkları; kamu bütçesini dengeye getirmek zorunda olmaları dolayısıyla ekonomik olarak zarar vericidir. Bunu yapmadıkları durumda mali yükler gelecek nesillerin üzerinde olacaktır. Neo-liberallere göre; açığı finanse etmek için kamunun borç alması, yatırımları finanse edebilecek özel kesim borçlanmasını dışlayacak ve faizleri yükseltecek ve sonuçta özel yatırımları azaltacaktır. Bu durum; kamu, piyasa disiplinine sahip olamadığı için kıt kaynakları boşa harcamak anlamına gelir. İlâveten, kamu harcaması ve ayrıca açıkların finansmanında para basma yöntemini kullanılabilir olması enflasyonist etkiler de ortaya çıkaracaktır. Kemer sıkma taraftarları, "genişletici mali daralma" lehine hareket eder; kamu harcamalarının kesilmesi daha fazla özel kesim harcaması anlamına gelir. Sıkı bir maliye politikası daha düşük vergi yükümlülüğü ve faiz oranları beklentisini arttırır, bu da yatırımcıların ve tahvil sahiplerinin güvenini pekiştirir. Bu da sonuçta finansal piyasalardaki güveni açığa

çıkararak; tüketimi, yatırımı, ihracatı destekleyerek ekonomik büyümeyi canlandırır (King vd., 2012).

Son yıllarda gelişmiş ülkelerin içerisinde geçtiği süreç de aslında yıllar öncesinde gelişmekte olan ülkelerin IMF ve DB rehberliğinde izlediği yapısal uyum programları adı altında uyguladıkları kemer sıkma politikalarına benzer şekildedir. Mali kemer sıkma politikaları pek çok ülkede yasalarla onaylanmış ve kabul edilmiştir. Kamunun mali kemer sıkma politikaları konusundaki taahhütleri, yasalarla bağlayıcı kılınmış ama bunun arkasındaki ekonomik nedenler; devletin özellikle para ve finans alanındaki gücünü ve bağımsızlığını azaltmak ve uluslararası ödünç verenler lehine durumu ve kuralları düzenleyebilmek olmuştur. Bu nedenle resesyon dönemlerinde bile pek çok devlet mali istikrar programı yürütebilme gücünü kaybetmiştir (Bougrine, 2012).

Kemer sıkma uygulamaları ayrıca sınıf mücadelesi bağlamında da anlaşılabilir. Kemer sıkma politikası, kapitalist sınıfın yönetici kesiminin en güçlü silahı ve politikası olarak görülebilir. Kapitalist sistemde hakim olan sınıfın kemer sıkma uygulamalarını sürdürmek istemesinin nedenleri arasında; borcun ödenebilirliğini garanti altına alma, borçlarının değerini koruyabilme gelmektedir (Perlo, 2012).

5.1. ABD ve Avrupa: Krizden Çıkış Stratejisi ve Kemer Sıkma Politikası Uygulamaları

Pek çok Avrupa ülkesinde harcama kesintileri ve vergi artışı yapılmış olsa da borç/GSYH oranı kötüleşmeye devam etmiştir. Bu durumda eğer kemer sıkma politikalarının amacı borç düzeylerini azaltmak ise, mali anlamda gerçekleştirilen kemer sıkma uygulamalarının başarısız olduğu yorumlarının yapılmasına sebep olmuştur. Ancak bazı ülkelerde kemer sıkma politikalarının uygulanması beklenen sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı şekilde uygulanan kemer sıkma politikalarından farklı sonuçlar elde edilmesinin nedeni, ülkelere özgü koşullarla açıklanabilir. Eğer; finansal sistem düzgün şekilde işliyor ve ekonomi de oldukça büyük dengesizliklerle bu kemer sıkma politikalarına başlamadıysa, Almanya örneğindeki gibi mali açıkların azaltılmasında başarıya ulaşılmış olabilir. Ancak Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi normal piyasa finansmanına erişimini kaybeden ülkeler, yüksek bir risk primi olan ülkeler (İtalya ve İspanya) harcamalarını azaltmak zorundadır ya da uluslararası örgütlerden finansman sağlamalıdır. Buradaki problem, ödünç verenlerin; mevcut harcama düzeyi nedeniyle gelecekte tehlikeye girmesi muhtemel böyle bir ülkeyi finanse etmek adına bir nedenlerinin

bulunmamasıdır. Açıklardaki bir azalma, kısa dönemde açıklardaki kesintiden daha fazla bir GSYH düşüşüne yol açabilir ki; bu durumda borç/GSYH oranı yükselecektir. Tüm ekonomik modellerin teyit ettiği gerçek ise, bugün harcamalarda yapılan bir kesintinin uzun dönemde daha yüksek GSYH düzeyini (daha düşük vergiler) ortaya çıkaracağıdır. Kemer sıkma politikaları, kısa dönemde borç/GSYH oranı kötüleşse bile her zaman uzun dönem ödeyebilme gücü açısından faydalıdır. Bu nedenle, Güney Avrupa ülkelerinde tanıklık edilen borç/GSYH artışları kemer sıkma politikalarının işe yaramadığının bir kanıtı olamayacaktır (Gros, 2013).

Tablo 3

Genel Kamu Brüt Borcu (GSYH % olarak) (2004-2015)

Ülke/Yıl	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
AB-28	61,3	61,8	60,4	57,8	60,9	73	78,5	81	83,8	85,5	86,8	85,2
Almanya	64,7	66,9	66,3	63,5	64,9	72,4	81	78,3	79,6	77,2	74,7	71,2
İrlanda	28,2	26,1	23,6	23,9	42,4	61,8	86,8	109,1	120,1	120	107,5	93,8
Yunanistan	102,9	107,4	103,6	103,1	109	127	146,2	172,1	159,6	177,7	180,1	176,9
İspanya	45,3	42,3	38,9	35,5	39,4	52,7	60,1	69,5	85,4	93,7	99,3	99,2
Fransa	65,7	67,2	64,4	64,4	68,1	79	81,7	85,2	89,6	92,4	95,4	95,8
İtalya	100,1	101,9	102,6	99,8	102	113	115,4	116,5	123,3	129	132,5	132,7
Hollanda	49,6	48,9	44,5	42,4	54,5	56,5	59	61,7	66,4	67,9	68,2	65,1
Portekiz	62	67,4	69,2	68,4	71,7	83,6	96,2	111,4	126,2	129	130,2	129
İngiltere	40,2	41,5	42,4	43,5	51,7	65,7	76,6	81,8	85,3	86,2	88,2	89,2

Not. Eurostat, General Government Gross Debt as % of Gdp.

1990'lerden günümüze hızlı büyüme yaşayan ABD ve İngiltere gibi pek çok ekonomi için bu büyümenin kaynağında tüketim yer almaktadır. Önceki dönemlerde bu süreç ödemeler bilançosu kısıtı tarafından – tüketimdeki artış ödemeler bilançosunda açığa neden olan ithalat artışına neden olmakta ve bu da sonuçta ülkenin döviz kurunda düşme ya da deflasyonist politikalar tarafından düzeltilmektedir- kısmen kontrol altında tutulabiliyordu. 1980 sonrası ile başta finansal piyasalar olmak üzere yaşanan serbestliklerle bu kısıt geçerliliğini kaybetmiştir. Gelişmekte olan piyasa ekonomileri bu dönemde konjonktürel dış ticaret açığına sahipken; gelişmiş ülkelerde bu açıklar artan şekilde yapısalıdır. Gelişmekte olan ülkeler kazandıklarından daha fazlasını harcarken; gelişmiş ülkeler harcadıklarından daha fazlasını kazanmaya devam etmektedir. Bu durumun sürdürülebilir olmasının koşulu, açık veren ülkelerin varlık ödünç almaları ya da satmalarıdır. Küresel finansal sistem, fazla veren ülkelere açık veren ülkelerin tüketim alışkanlıklarını fonlamaya ve açık veren ülke tüketicilerinden fazla veren ülkelerdeki

tasarruf yapanlara doğru varlıkların mülkiyetini (toprak, iş, mülk) transfer edecek yenilikçi yollar bulmaktadır. Borçla yönetilen bir tüketim patlamasının sürdürülmesi, borçluların borcunu yeniden ödeyebilmesine bağlıdır (Kitson vd., 2011).

Palley (2009), kemer sıkma politikalarının ABD ekonomisi için yanlış bir gündem olduğunu vurgulamaktadır. ABD ekonomisinin sorunu, gelir eşitsizliği ve finansal fazlanın ortaya çıkmasına neden olarak refahın paylaşımını zayıflatan ve daha fazla büyüme yaratamayan serbest piyasa düzenlemeleridir. Bu nedenle benimsenecek mali kemer sıkma uygulamalarının bazı olumsuz etkileri olabilir. İlki; kamuyu problemin kaynağı olarak göstermesi nedeniyle mevcut serbest piyasa düzenlemelerine yönelik reformları zorlaştırmasıdır. İkincisi, bütçe açıklarının bir Truva atı olarak gösterilmesi özellikle en temel/hayati kamu programlarının (sosyal güvenlik, eğitim ve altyapı) bu anlamda saldırı altında olmasıdır. Üçüncüsü, mali kemer sıkma tuzağının (mali kemer sıkma büyümeyi zayıflatır, vergi gelirlerini azaltır ve kemer sıkmaya duyulan ihtiyacı artırır) ortaya çıkmasına yol açmasıdır.

Amerikan Toparlanma ve Yeniden Yatırım Yasası (ARRA¹) 2009'da Keynesden ilham alan ve canlandırma temelli 840 milyar \$'lık bir plan olarak iş-istihdam yaratılması, resesyondan en kötü etkilenenlere ekonomik rahatlama sağlaması, altyapının büyümesine destek (eğitim, sağlık, enerji), işsizlik ödeneklerinin genişletilmesi ve tüketime canlandırılmasına yönelik federal vergi teşviklerinin kullanılmasına olanak vermiştir. Buna karşılık Avrupa'nın izlemeyi tercih ettiği yol kamu kesiminin büyüklüğü ve kapsamını daraltmak, temel refah hizmetlerinden çekilmek, hizmetlerin kamu tarafından sunulmasına yönelik kamuoyunun sahip olduğu beklentilerin azaltılması şeklinde olmuştur (Karger, 2014).

Avrupa'nın uyguladığı kemer sıkma politikaları II.Dünya Savaşının sonundan beri ekonomi politikalarına rehberlik eden temel Keynesyen ilkelerin reddedilmesi üzerinden yürütülmüştür. Bunun savunulmasının temel nedeni Avrupadaki finansal krizin cömert refah programlarını finanse etmek adına aşırı borç alması ve aşırı harcama yapması olduğu inancı yer almaktadır (Karger, 2014). Bu noktada Weisbrot'un (2012) yorumu da Euro bölgesinde yaşanan krizin ortaya çıkmasında resesyon dönemlerinde kemer sıkma politikalarının uygulanmasına yönelik talepte bulunan finansal piyasalar değil; Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Komisyonu ve

¹ Bu canlandırma paketinin içinde; genişletilmiş ve artırılmış işsizlik ödenekleri, artırılan gıda pulu ve diğer sosyal güvence faydaları, ulaşım ve altyapı yatırım programlarına destek, işten çıkarılmış işçilere yönelik sağlık kapsamının sübvanses edilmesi gibi önlemler yer almaktadır (Perlo, 2012).

IMF'nin temsil ettiği Troyka'nın şekillendirdiği Avrupalı otoritelerin politik gündeminin belirleyici olduğu şeklindedir.

ABD'de mortgage kredileri üzerinden başlayan ve küresel bir şekilde yayılan kriz ve resesyon karşısında 2008-2009 döneminde devletin sağladığı likidite ve sermaye ile bankalar kurtarılırken; devletin yaptığı harcamalar resesyonun daha da kötüleşmesini engellemiştir. Ancak Euro alanında sonuç, parasal birliğin varlığı ve etkisi ile borç krizinin yaşanması olmuştur. Kamu borcundan kaynaklı krizin aslında, finansallaşma sürecinin ortaya çıkardığı bir kriz olduğu da iddia edilmektedir. Burada finansallaşma sürecine özellikle vurgu yapılmaktadır; çünkü çevre ülkeler söz konusu olduğunda finansallaşma sürecine katılımları, parasal birlik ve Almanya'nın hakimiyeti altında gerçekleşmiştir. Çevre ve merkez ülkelerin büyüme yapısı birbirinden farklıdır ve bu nedenle büyüme patikaları da farklılık göstermektedir. Almanya'nın büyüme kaynağı Euro alanı içerisinde verdiği cari işlemler fazlasıdır, ve bu; verimlilik artışından kaynaklı olmayıp işçilerin ücret v.b koşullarının baskılanması ile ortaya çıkarılmaktadır. Almanya bu cari işlemler fazlasını çevre ülkelere doğrudan yabancı yatırım ve banka ödünçleri şeklinde aktarmıştır. Çevre ülkeler ise cari işlemler açığı vermekte ve büyümelerinin kaynağında artan hanehalkı borcunun finanse ettiği tüketim artışı ya da gayrimenkul spekülasyonu ile özetlenebilecek yatırım balonları bulunmaktadır. İster hanehalkı isterse şirketler olsun çevre ülkelerin borçluluk düzeyi artmaktadır (Lapavitsas vd., 2010). Merkez ve çevre ülkeleri tarafından benimsenen farklı büyüme modelleri Tablo 4 ile gösterilmektedir.

Tablo 4

Farklı Ülkelerde Geçerli Olan Büyüme Modellerine Bakış

Benimsenen Büyüme Modeli	
Borca dayalı	İhracata dayalı
Merkez ABD, İngiltere	Almanya, Avusturya, Japonya
Çevre Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya	Çin

Not. Stockhammer (2012)'dan alınmıştır.

Tablo 5

Cari İşlemler Bilançosu Dengesi (GSYH %) (2003-2014)

Ülke/Yıl	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Fransa	0,86	0,43	-0,01	0,02	-0,33	-0,96	-0,82	-0,83	-1,03	-1,20	-0,80	-0,97
Almanya	1,43	4,46	4,62	5,70	6,78	5,62	5,81	5,66	6,07	6,80	6,39	7,25
Yunanistan	-6,34	-5,60	-7,36	-10,82	-14,00	-14,48	-10,88	-10,11	-9,93	-2,51	-2,07	-2,07
İtalya	-1,24	-0,91	-1,60	-2,46	-2,34	-2,84	-1,89	-3,50	-3,08	-0,44	0,90	1,86
İrlanda	-3,38	-3,39	-5,14	-5,57	-2,12	1,05	1,17	4,12	6,06	3,55
Hollanda	5,22	6,81	6,13	7,87	5,96	4,16	5,83	7,39	9,10	10,80	10,98	10,62
Portekiz	-7,20	-8,36	-9,90	-10,65	-9,79	-12,19	-10,44	-10,16	-6,04	-2,04	1,41	0,52
İspanya	-3,87	-5,59	-7,52	-9,00	-9,68	-9,33	-4,25	-3,94	-3,16	-0,26	1,51	0,93
İngiltere	-1,71	-1,81	-1,24	-2,32	-2,52	-3,62	-3,00	-2,81	-1,68	-3,29	-4,51	-5,08

Not. World Bank: World Development Indicators, Current Account Balance as of GDP.

Tablo 6, 2003-2014 yılları için seçili ülkeler üzerinden GSYH'nin yüzdesi olarak cari işlemler kaleminin dengesini yansıtmaktadır. Çevre ülkelerden Yunanistan, İspanya ve İtalya için cari işlemler bilançosunda sürekli açık verildiği görülmektedir.

Tablo 6

Cari İşlemler Dengesi (Dünyanın Kalan Ülkeleri ile, milyar €)(2005-2015)

Ülke/Yıl	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Almanya	105,7	136,0	169,6	143,3	141,2	144,9	164,6	193,6	190,4	212,9	257,0
İrlanda	-5,6	-9,1	-12,0	-10,8	-7,0	-1,3	-2,0	-2,7	5,6	6,8	9,5
Yunanistan	-17,7	-25,3	-35,4	-36,6	-29,4	-25,8	-20,7	-7,3	-3,7	-3,8	-0,1
İspanya	-69,7	-90,6	-104,3	-103,3	-46,2	-42,4	-34,0	-2,4	15,6	10,2	15,1
Fransa	-0,3	0,7	-5,8	-19,0	-16,1	-16,7	-21,2	-25,5	-17,1	-19,7	-0,9
İtalya	-14,1	-24,2	-23,4	-46,8	-30,5	-55,8	-50,4	-6,9	14,1	29,7	35,8
Hollanda	33,2	45,7	36,7	26,0	35,9	46,4	58,6	69,6	65,8	62,7	61,9
İngiltere	-24,3	-47,5	-54,4	-69,0	-50,6	-50,9	-31,6	-67,7	-91,8	-115,2	-132,6

Not. Eurostat, Balance of Payment Statistics.

Tablo 6 ile rakamsal olarak cari işlemler dengesi verilmektedir. Seçili ülkeler için cari işlemler hesabı rakamsal olarak verildiğinde bile- tüm AB-28 ülke rakamları dahil edilse de- en fazla veren ülkenin 257 milyar Euro ile Almanya olduğu görülmektedir. İngiltere, Fransa ve Yunanistan ise bu dengede açık veren ülkeler arasında yer almaktadır.

Tablo 7

Hanehalkı toplam borcu (net harcanabilir gelirin yüzdesi olarak), 2004-2015

Ülke/Yıl	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Fransa	81,9	88,4	93,6	96,6	98,7	104,3	107,5	107,1	103,4	103,8	104,7
Almanya	110,4	108,1	105,7	102,6	99,4	100,3	98,3	96,5	95,5	94,5	93,7
Yunanistan	54,9	67,2	74,0	82,6	87,1	87,8	105,2	112,0	119,8	121,6	115,0
Hollanda	233,1	251,6	256,9	261,5	274,6	286,9	294,2	288,1	288,7	281,5	277,0
Portekiz	126,8	135,9	140,6	145,7	148,9	151,4	154,4	144,9	144,2	140,3	141,3	137,6
İspanya	113,6	128,2	144,3	154,4	150,2	145,1	148,1	142,4	140,8	133,9	127,3
İrlanda	170,0	201,0	225,9	236,2	231,9	240,8	237,4	236,4	229,1	224,6	207,4
İtalya	66,3	71,3	76,2	80,2	81,7	86,6	90,5	90,0	92,1	90,9	90,2
İngiltere	164,9	167,2	178,8	183,3	178,1	167,5	158,7	159,1	153,8	152,8	155,8	154,2

Not. OECD (2016a), Household Debt Data.

Hanehalkı toplam harcanabilir gelirin yüzdesi olarak hanehalkının toplam borçluluk durumu Tablo 7 üzerinden değerlendirildiğinde, Yunanistan'ın özellikle 2008 küresel krizi sonrasında oranlarında önemli bir artışla karşılaşmaktadır. Hollanda, Portekiz ve İngiltere gibi ülkelerde hem kriz öncesi yıllarda hem de kriz sonrasında yüksek borçluluk oranlarının ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Hanehalkı borcunun tek başına ele alınmasından çok ekonomik performansı etkileyebileceği diğer göstergelerle birlikte ele alınması, ekonominin durumunun daha sağlıklı analiz edilmesini sağlayabilir. Örneğin Danimarka için OECD (2016a) verilerine göre 2008 yılında %339,4 olan bu oran, 2014 için %308,0 düzeyindedir ve bu oranlarla en üst sıralarda yer alan ülkelere birisi olmaktadır. En yüksek oranlar arasında yer almasına rağmen bu ekonomi için bir alarm sinyali olarak kabul edilmemektedir. Bunun temel nedeni olarak da ülkenin gerçekleştirdiği tasarruf düzeylerine vurgu (2014 yılı için GSYH'nin %10,5 düzeyine denk gelmektedir)² yapılmaktadır (Levring, 2014).

Avrupa Parasal Birliği, bir dizi anlaşma ve düzenleme ile (Maastricht Anlaşması, İstikrar ve Büyüme Paketi³ ve Lizbon Stratejisi) desteklenerek ve Avrupa Merkez Bankasının (AMB) para

² OECD (2016b), Saving rate (indicator). doi: 10.1787/ff2e64d4-en (Erişim: 15 Ağustos 2016)

³ İstikrar ve Büyüme Paketi, 1997 yılında kabul edilmekle birlikte günümüze kadar çeşitli derecelerde ve şekillerde reforma ve değişime tabi tutularak, temel amacını; üye ülkelerin sağlam bir kamu finansmanına ulaşmasını sağlamak adına bazı politika ve düzenlemelerin uygulanması belirlemiştir. Maastricht Kriterleri (1992) üye ülkelerin enflasyon, bütçe açığı, faiz oranları, döviz kuru ve kamu borcu gibi temel makroekonomik göstergeler açısından ulaşmaları gereken mali ve parasal disiplinin bir ifadesi olarak, İstikrar ve Büyüme Paketi'nin temelleri arasında yer almaktadır. Mali disiplinin sağlanması kemer sıkma politikaları ile ilişkili olduğundan bu iki gösterge açısından sağlanması gereken oranlar; borç/GSYH oranının %60'ı geçmemesi ve bütçe açığı/GSYH oranının da %3'ün

politikasını yönetmesi ve yönlendirmesi ile kurulmuştur. Avrupa Merkez Bankası, fiyat istikrarını hedeflemiş ve paranın yerel değerinin korunması üzerine odaklanmıştır. Finansallaşmanın garantörü ve finansal çıkarların koruyucusu olarak hareket etmiştir. AMB, özellikle kriz döneminde normal bir merkez bankası gibi faaliyette bulunmamakla eleştirilmektedir. AMB'nin zayıflığının kaynağı, borç krizi örneğinde iyice aşikar olan, Euro alanı içerisinde para ve maliye politikalarının işlevsiz koordinasyonu olmuştur (Lapavitsas vd., 2010). Bu noktada, Euro alanında yaşanan kriz üzerinde, para ve maliye politikalarının koordinasyonu sürecinde yer alan aktörlerin davranışlarındaki belirsizliğe de vurgu yapılmaktadır. Ulusal hükümetler ve AMB arasında ortaya çıkarılmayan koordinasyon bunun bir örneğidir (Panico & Purificato, 2012). Burada, AMB'nin performansının etkin olup-olmadığı değerlendirilirken, aslında ona; bir merkez bankası olarak hangi amaçları benimsediği (fiyat ya da finansal istikrar) ve hangi stratejiler temelinde hareket ettiği üzerinden bakılmalıdır.

Galbraith'e (2013) göre yaşanan krizi, ABD ve Avrupa için ayrı ayrı değerlendirmekten ziyade aslında tek bir krizden bahsedilmesi daha doğru olacaktır. Kriz, ABD'de konut piyasasında bireylerin ve hanhalklarının borcundan kaynaklı olarak başlamış ve sonrasında da Avrupa hükümetlerinin krizine dönüşmüştür. Krize ilişkin olarak; ABD'de bireyler ve hanhalklarının borçlarından bahsederken, Avrupa'da kamu kesimi borçlarından ya da kamu kesimi borcu olmaya başlamasından söz edilmesi gerekir. İster Avrupa ister ABD için ele alınsın krizin arkasında aynı temel güçler bulunmakta; ancak iki bölgeyi de sahip oldukları farklı yasal kurumsal yapı ve farklı borçlu/alacaklı örüntüsü nedeniyle birbirinden farklı şekilde etkilemektedir.

Kemer sıkma uygulamalarının aşırı olup-olmadığı, kamu finansmanı düzenlemelerinin nasıl ve ne zaman gerçekleştirildiğine bağlıdır. Aşırı derecede resesyonist bir etkiden sakınmak için öncelikle açıklara neyin sebep olduğuna bakılmalıdır. Açıkların ortaya çıkması vergi gelirlerindeki bir azalmanın sonucu mu yoksa kamu harcamalarındaki bir artışın sonucunda mı ortaya çıkıyor öncelikle bu tespit edilmelidir. Kamu finansman araçları bu dengesizliğin nedenlerinin düzeltilmesine odaklanmadıysa; daraltıcı kemer sıkma politikalarından değil, yanlış

üzerinde olmamasıdır. (EC, 2016; İKV, e-sözlük; deGrauwe, 2009) Avrupa Parasal Birliği (EMU) düzenlemeleri geçerli iken, faiz politikası kontrolü ülkelerin kendi elinde olmadığından, İstikrar ve Büyüme Paketi'nin hükümetlerin mali politikaları birer istikrar aracı olarak kullanmasına imkan vermediği hatırlanmalıdır (Arestis & Pelagidis, 2010).

kemer sıkma önlemlerinden bahsedilmesi gerekir. Burada problem düzeltmenin büyüklüğü olmayıp, harcama ve gelirlerin dengesiz karışımıdır (Smaghi, 2013).

Kemer sıkma politikaları; politika uygulama, oluşum ve kredibilitenin yeteri kadar etkin olduğu durumlarda işe yaramakta ama hükümet kalitesinin ve ekonomik temellerin kötü olduğu yerlerde etkisi zayıf kalmaktadır. Kemer sıkma tuzağına sıkışan Avrupa ülkelerine bakıldığında temel iddia, bunun yanlış reçetelerin bir sonucu olmadığı; aslında doğru bir reçetenin uygun koşullar altında uygulanmaması kaynaklı olduğu şeklindedir. Zayıf ekonomik temellere, kurumsal kapasiteye ve politika etkinliğine sahip ülkelerde kemer sıkma; ekonomik çıktıları kötüleştirmekte ve borcun sürdürülebilirliği noktasında pek başarılı olamamaktadır (Monastiriotis, 2014).

Maliye ve para politikalarının ekonomiyi etkileme yolları, hanehalkı ve firmaların yatırım ve harcama kararları üzerinden gerçekleşmektedir. Birinin uyguladığı politikalar diğerinin amaçlarını etkileme potansiyeline sahiptir. Bu durumda para politikasının amacı eğer fiyat istikrarını sağlamaksa, uygulanan maliye politikalarının da para politikasının bu temel amacına olan etkileri göz önüne alınmalıdır. Borçla finanse edilen mali canlanma programları; kamu borçlanması artarken, faizler üzerine yukarı yönlü baskı koyması ile para politikası üzerinde etkili olacaktır. Özellikle finansal kriz zamanlarında para politikasının oldukça maliyetli etkileri olabileceği de unutulmamalıdır (Haltom & Weinberg, 2011).

Kriz ve de özellikle depresyon zamanlarında para politikasının ne şekilde kullanıldığına ilişkin olarak; siyasiler, iktisatçılar ve para otoritesi arasında aslında sanıldığı gibi bir uzlaşma bulunmadığı, ABD üzerinden 2008 küresel krizi ile örneklendirilebilir. Koşullar ve ekonomik göstergeler ne olursa olsun, FED ve diğer Merkez Bankaları tarafından istihdamı canlandırma yönündeki çabalardan vazgeçilmiş ve faiz oranlarının arttırılması tercih edilmiştir. Bu tercih üzerinde ideolojik görüşler ve sınıfsal çıkarların belirleyici olduğu belirtilmelidir. Genişleyici para politikası ekonominin tümünün canlanmasına yardımcı olmakla birlikte; aslında özellikle gelirlerinin önemli kısmını tahvil v.b finansal varlıklardan elde eden, gelir dağılımının en üst 0.01'lik kesimi denilen çok varlıklı kişilere doğrudan zarar vermektedir. Yani; genişleyici para politikası, gelirleri büyük oranda tahvil v.b. yatırım araçlarının faizi kaynaklı zenginlerin yaşayacağı kayıplar nedeniyle eleştirilmektedir. Bu nedenle, para politikası da tıpkı vergi politikalarında olduğu gibi sınıfsal ve ideolojik çıkarlarla kısıtlanmaktadır (Krugman, 2014). Bu

yorumlar ele alındığında, kemer sıkma politikasını uygulama ya da uygulamama yönündeki tercihlerin aslında sınıfsal bir mücadeleyi de içinde taşıyacak şekilde önemli bir sınıfsal etki doğurduğu da göz ardı edilmemelidir.

Yaşanan son finansal krizler merkez bankaları için sadece fiyat istikrarının sağlanması amacını yerine getirmenin yeterli olmadığını, bunun yanı sıra yüksek düzey istihdamın ve finansal ve ekonomik istikrarın sağlanmasının da ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Yaptıkları seçimler daha yüksek işsizlik ile daha fazla enflasyon riski arasındaki ödünleşimi ortaya çıkarabileceği için kamuyu da ilgilendirmektedir. Her bir aktör bu ödünleşim karşısında farklı tavır takınmaktadır (Baker, 2011).

Merkez bankasının enflasyonu kontrol etme becerisi, reel ekonomiyi etkileyebilmesi aslında temelde mali davranışa ve insanların mali davranışlara ait beklentilerine dayalıdır. Bu beklentiler uygun mali davranışın merkezinde yer aldığı merkez bankası ekonomik faaliyetleri ve enflasyonu alışılmış şekliyle etkileyebilir. Unutulmaması gereken bir diğer nokta da; pek çok ülkenin para politikalarını bağımsız ama maliye politikalarını politik bir şekilde gerçekleştirdiğidir. Para politikasının amaçlarının ne olduğu konusunda bir uzlaşma bulunmasına karşın, aynı şey maliye politikası için söylenemez (Leeper, 2010).

Enflasyonun ekonomi için özellikle de mal piyasalarının serbestleştirilmesinden kaynaklı fiyat ciddi bir sorun oluşturduğu durumda, ortaya çıkaracağı ikincil etkilerin ortadan kaldırılması için kısıtlayıcı makroekonomik önlemler yerine gelirler politikası tercih edilmelidir. Rekabet gücünün yetersizliğinden kaynaklı cari işlemler açığı, dış dengesizliği arttırarak, mali genişlemeyi engelleyici bir etki ortaya çıkarır. Böylesi bir durumda- özellikle de bir para birliğine üye olan ülkeler için- kemer sıkma politikalarının uygulanması yerine ödemeler bilançosu sorununu çözmeye yönelik politikalara öncelik verilmelidir (UNCTAD, 2011).

Buti ve Carnot çalışmasında (2013), Avrupa Birliği düzeyinde yeniden istikrarlı mali dengeye kavuşulması için bütçe açıkları ile ilişkili geniş çapta düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu belirtile de; bunun nedeni, AB kurumlarının ya da piyasalarının bu yöndeki istekleri olarak kabul edilmemektedir. Bu noktada da, yapılacak olan düzenlemelerin hızı özellikle tartışmalı olmaktadır. Wren-Lewis (2013); kemer sıkma politikaları, düzeyi ve zamanlaması konusundaki tüm tartışmalarda aslında bir öncelik hatası yapıldığını savunmaktadır. Mali düzenlemeye aşırı önem verilirken, ekonominin durumu kendisine ikincil sırada yer bulabilmektedir. Bu nedenle

asıl öncelik bazı ülkelerin bütçe dengelerine odaklanmaktan çok Avrupa alanı içerisindeki talep yönlü resesyonun önüne geçmek olmalıdır. Bütçenin konsolidasyonu daha uzun vadeli ve sürekli bir konudur ve bunu gerçekleştirebilmek için doğru ve yanlış zamanlar söz konusudur. Resesyon, bütçe konsolidasyonu için doğru bir zamanlama değildir; çünkü; histeresis, politika ya da bankacılık üzerindeki etkileri nedeniyle işleyemeyecektir. Unutulmaması gereken bir diğer nokta da, sıfır düzeyinde seyreden faiz oranları ve likidite tuzağının varlığı altında makro ekonomik politikaların değişeceği gerçeğinin pek çok politikacı ve uluslararası kuruluş tarafından dikkate alınmadığıdır. Düzenlemelerin yapılması konusuna herhangi bir itiraz olmamakla birlikte, temel sorun bu düzenlemelerin zamanlaması ve hızı noktasında yanlış kararların alınmasıdır. Politika önceliğini doğru belirlemek kadar, yapılacak düzenlemelerin zamanlaması ve hızı da oldukça önemli olmaktadır.

Avrupa'nın yaşadığı kriz, aslında birbiri ile ilişkili üç krizin; ödemeler bilançosu, borç ve bankacılık krizinin ortaya çıkardığı etkiler altındadır (EEAG, 2013). Ödemeler bilançosunun cari işlemler hesabı üzerinden değerlendirme yapıldığında, periferide/çevrede yer alan ülkelerin (Yunanistan, İspanya, Portekiz) 2000'lerden beri sahip olduğu sürekli cari işlemler hesabı açıklarına yüksek büyüme ve yatırım, konut fiyatlarında balon artışlar eşlik ederken; merkez ülkelerde (Almanya) düşük konut fiyatları ve düşük yatırım oranları ile birlikte süreklilik kazanan cari işlemler fazlası eşlik etmektedir. Sermaye piyasaları periferideki/çevredeki ülkelerin cari işlemler açıklarını finanse etmeye devam etmediğinde bu ülkelerin rekabet gücünü kazanabilmelerinin ve yabancı sermayeye bağımlılığı azaltabilmelerinin yolu devalüasyon yapabilmeleridir; ancak bunun ne tür bir devalüasyon (içsel/dışsal) olacağı önemli etkilere sahip olacak bir politika tercihidir.

Mayer (2011) araştırmasında, Avrupa alanında yaşanan krizin bir "borç krizi" ve "kamu borcu krizi" olarak görünmesine rağmen aslında bir "ödemeler bilançosu krizi" olduğunu ileri sürmektedir. Ödemeler bilançosu cari işlemler ve sermaye hesabının toplamı olarak kabul edilebilir. Bu noktada ülkenin benimsediği döviz kuru rejimi (sabit/esnek), ödemeler bilançosu dengesinde kurun işleyiş mekanizması ile etkili olacaktır. Kurda meydana gelen sapmayı AB içerisinde düzeltebilmenin yolu (nominal kur düzenleme becerisi mevcut olmadığı için), göreceli fiyat değişimleridir. Latin bölgesinde (açık veren ve borçlu olanlar) Alman bölgesine karşı aşırı değerli kurların etkisi görülür; ayrıca Avrupa Parasal Birliğinin ilk yıllarında ortaya çıkan düşük faizlerin de etkisi ile yüksek kamu ve özel kesim borcuna sahiptir. Latin bölgesi cari ve sermaye

hesabı açıkları ile boğuşurken, Latin bölgesinin ödemeler bilançosu açıkları Avrupa Merkez Bankası aracılığıyla Alman merkez bankalarınca finanse edilir. Ödemeler bilançosu dengesizlikleri devam ettikçe ve Avrupa Merkez Bankası karşısında ulusal bankaların talep ve yükümlülükleri arttıkça bunun anlamı; fazla veren ülkelerden açık veren ülkelere doğru reel kaynak transferinin gerçekleştirilmiş olmasıdır. Mal, hizmet ve varlıklar; kreditor ülkeden borçlu ülkeye doğru transfer edilir.

Euro alanında yaşanan kriz üç faktörün etkisi ile açıklanabilir: parasal birliğin doğası, euro alanı içinde çevre ülkelerin birliğe entegrasyon biçimi ve 2007-2009 krizinin etkisi. Bu faktörlerin etkisi ve ortaya çıkardığı gerilimler nedeniyle kamu kesimi borcu önemli olmuştur (Lapavitsas vd., 2010). Ortak para birimi (Euro) kullanımı, merkez ve çevre ülkeleri rekabet edebilirlikleri açısından farklı şekillerde etkilemiştir. Euro'ya geçiş çevre ülkeler için, rekabet üstünlüklerinin kaybolmasına ve ekonomik anlamda olumsuz etkilere yol açmıştır. Weeks (2012) ise, Avrupa'nın yaşadığı krizin ortak para birimi olan Euro kullanımından kaynaklı olmadığını iddia etmektedir. Sorun; bir grup ülkenin aynı para birimini kullanması olmayıp; ülkelerden birinin (Almanya) merkantilist politikalar izlemesidir.

Avrupa krize 2008 sonrasında, ilk aşamasında çevrim karşıtı istikrar önlemlerinin alınması ve bunu izleyen dönemde de kemer sıkmaya ve bütçe konsolidasyonunun sağlanmasına yönelik önlemlerin alındığı ikinci bir aşama ile cevap vermiştir. Avrupa'nın yaşadığı krizin tek bir nedeni olmadığı için ortaya çıkan zayıf büyüme performansının üstesinden gelebilmenin de tek bir çözüm yolu bulunmamaktadır. Ancak krizin ülkelerin ekonomi politikalarının bir sınıra ulaştığını (özellikle de büyümenin sınırlarını) ve bazı zayıflıklara sahip olduğunu ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Krize verilen cevaplar noktasında, ortaya çıkan bazı gerçeklerden bahsedilmesi gerekmektedir. İlki, arz-yanlı reformların kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmıştır; ikincisi uzun vadeli toplumsal bir bakış açısına (gelirin daha eşitlikçi dağılımı, altyapı yatırımları) yönelmenin zorunluluğunu ortaya koymuştur. Özellikle fazla veren ülkelerin krizle mücadelede daha etkin bir rol üstlenmesi gerçeği de göz ardı edilmemelidir (Dauderstadt & Hillebrand, 2013). Dolayısıyla, 2008 ile başlayan küresel finans piyasalarının çöküşünü durdurmak için benimsenen kurtarma stratejileri, 2010 ile yerini krizden çıkış stratejilerine bırakırken; aslında bu değişim, kriz stratejilerinin ortaya çıkardığı maliyetlerin hangi toplumsal sınıflar tarafından ödeneceğine ilişkin bir mücadelenin de başladığı anlamını taşımaktadır (Albo & Evans, 2011).

Yaşanan son kriz Avrupa'nın uzun yıllar boyunca elde ettiği sosyal ve ekonomik kazanımların aşınmasına ve içinde taşıdığı bazı zayıflıkların daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra küresel sistemin ortaya çıkardığı meydan okumaların da üstesinden gelebilmek adına Avrupa Birliği 2020 Stratejileri hem tek tek ülkeler hem de birlik düzeyinde, bu sürecin doğru bir şekilde yönetilmesi adına atılacak adımları simgelemektedir. Üç ana strateji; akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme) olarak vurgulandığında, Avrupa Birliği'nin geleceğinin şekillendirilmesinde büyümenin önemi ve işlevi ön plana çıkmaktadır (European Commission, 2010).

Yaşanan son krizin Avrupa'da ve pek çok sanayileşmiş ülkede nasıl ele alındığına ilişkin bazı yorumları değerlendirmek önemlidir. Problemlerin başında Batı ülkelerinin bu krizin nedenlerini anlama noktasında yaşadığı zorluklar gelmektedir. Analizler, en göze çarpan faktör olan borç üzerine odaklanmış; bu konuda bankalar, hükümetler, finansal kesim ve uluslararası kuruluşlar gibi çok çeşitli aktörler sorumlu olarak görülmüştür. Böylesi bir çaba aslında uzun zamandır aşırı borç birikimine neden olan politikaların neden uygulanmasına izin verildiği sorusuna cevap aramaz. İkincisi, politik olarak yüksek maliyetli uygulamaların bir finansal krizden sakınmak için gerekli olduğu noktaya kadar ötelenmesi eğilimidir. Üçüncüsü, sorunun sadece bir kısmını işaret eden yetersiz çözümlerin benimsenmesidir. Dördüncüsü, krizden hemen çıkışı sağlayacak kısa vadeli önlemler ile tekrar krizin yaşanmasından kurtaracak uzun vadeli önlemler arasındaki ödünleşimdir. Beşincisi, kriz sırasında merkez bankalarının üstlendiği rol ile ilgilidir. Merkez bankasının müdahale etmemesi ya da bu müdahalenin yetersiz düzeyde kalması finansal krizin ağırlaşması ya da enflasyonun vergi ödeyenlere yansımaya neden olabilir. Son olarak, Avrupa temelinde söylenmesi gereken bir faktör olarak, Euro'nun henüz tamamlanmamış olması ve daha güçlü kurumsal düzenlemelere ihtiyacı olduğu gerçeğidir. Bu faktörler, Euro krizinin neden bu kadar uzun sürdüğünün bir kanıtıdır (Smaghi, 2013).

Son ekonomik krizin temel ironilerinden biri de, kemer sıkma politikalarının sonuçlarının, aslında bu koşulları yaratanlardan çok onların periferisinde/çevresinde kalanları sert şekilde etkilemesidir. Ekonomik krizden sorumlu olmayanlar aslında krizin sonuçlarından en derinden ve ağır şekilde etkilenmiştir. Kemer sıkma politikaları piyasa odaklı bir mantıkla finansal krizi çözmek için yaratılmıştır. Bu da temel bir ikilemdir. Kısa dönemli düzenleme/uyum stratejileri oluşturmaktan çok kemer sıkma politikaları daha geniş bir ekonomik ve siyasi proje, neo-liberalizmin parçasıdır (Browne & Susen, 2014).

Kemer sıkma politikalarını destekleyenler, bu politikaların işlemediğini kabul etmeye başlasa da; temel argümanları daha çok bu politikaların eksik olması üzerinedir. Kemer sıkma politikalarının büyüme yaratıcı faaliyetlerle desteklenerek, büyüme yanlı bir bakış açısıyla birlikte uygulanmasının gerekliliğini vurgulamaktadırlar (Jannsen,2012).

IMF ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar neden son yıllarda kemer sıkma politikalarından vazgeçip, kamusal yatırımların arttırılmasına yönelik politikaların öne çıkarılmasını savunmaktadır⁴. Bu, uluslararası düzeyde de bir politika değişikliğinin ifadesidir. Kemer sıkma politikaları kapsamında kriz sonrasında pek çok ülkede sağlanmaya çalışılan mali konsolidasyon nedeniyle altyapı harcamalarının ertelenmesi, kamusal yatırımların genişletilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Kamu sermayesinin başlangıç seviyesinin düşük olduğu, yatırımın geri dönüşünün yüksek olduğu ve talebin zayıf olduğu ülkelerde uygulandığında bu tür önlemler oldukça faydalı olacaktır. Küresel anlamda zayıf ekonomik koşullar altında ülkelerin yapması gereken, kamu harcamalarının kompozisyonunu yatırımlara doğru kaydırmanın sağlanması olarak tavsiye edilmektedir. Yapısal reformlar, para ve maliye politikalarının birlikte ve dengeli bir şekilde uygulanmasının önemi de ayrıca vurgulanmaktadır. Burada, para politikasının sıfır faiz düzeyinde ve geleneksel olmayan para politikası araçları ile yönetilmesine odaklanmanın ekonomik anlamda istenilen sonuçları ortaya çıkarmadığına yönelik bir vurgu yapılmaktadır (OECD, 2016c).

6. Sonuç

Kemer sıkma politikaları günümüze ait bir kavram olmamakla birlikte, daha önceki dönemlerde ve günümüzde uygulanma nedenleri farklılık göstermektedir. Özellikle borç yükü ağır olan gelişmekte olan ülkelere uluslararası örgütler tarafından da tavsiye edilen kemer sıkma politikaları, ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve siyasi etkiler nedeniyle eleştirilmektedir. Genellikle borçların azaltılmasına yönelik olarak uygulanan kemer sıkma politikaları; vergiler ya da kamu harcamalarından hangisi üzerinden yürütüldüğüne bağlı olarak; başta iktisadi büyüme olmak üzere pek çok makro ekonomik göstergelyi etkileyecektir. Bu nedenle, borcun

⁴ Son dönemin bazı gazete makaleleri bu konuya yaptığı vurgu ile öne çıkmaktadır. (Bkz: Larry Elliot, The Guardian, OECD Calls for Less Austerity and More Public Investment, (18 Şubat 2016) ve diğer makaleler İngiltere örneği üzerinden daha önceleri kemer sıkma politikaları tavsiye edilmiş olsa da (2010 yılında kemer sıkma politikaları uygulanırken, şimdi bundan kaçınmasının gerekliliği vurgulanıyor) dünya ekonomisinin gösterdiği büyüme performansı ile politika önceliğinin değişmesi gerektiğini vurguluyor. (Bkz: The Guardian (2010), Budget 2010: Pain Now, More Pain Later in Austerity Plan ve The Guardian (2016) OECD's Calls for Less Austerity Means Common Sense has Prevailed)

sürdürülebilirliğinin sağlanması ile de yakından ilişkilidir. Ancak benimsenen iktisadi düşünceye göre, etkili olacak mekanizmalar birbirinden farklılık gösterecektir.

İş çevriminin hangi aşamasında uygulandığı ve ekonominin başlangıç koşulları da, kemer sıkma politikalarının başarısı üzerinde etkili olacaktır. Uygulanan maliye ve para politikalarının, birbirlerinin amaçlarını olumsuz şekilde etkilememesi de önemlidir. 2008 krizi sonrasında ekonomik koşulları para ve maliye politikası araçlarının işleyişini ve etkinliğini zorlaştırmıştır. Sıfır ve sıfıra yakın faiz oranı ortamında artık geleneksel para politikası araçlarından çok geleneksel olmayan araçlar ile müdahale tercih edilmeye başlanmıştır. Bu değişim, kemer sıkma politikalarının işleyiş mekanizmasının da dönüşmesine yol açmaktadır.

Sadece vergilerin ve kamu harcamalarının düzenlenmesi ile ülkenin rekabet edebilirliğini iyileştirmesi, piyasalara borcun ödenebilirliğine ilişkin güven tesis etmesinin ötesinde; kemer sıkma politikaları mevcut sistemin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde devam etmesinin bir yolu olarak kullanılmakta ve sınıf çatışmasının bir yansıması olarak da ortaya çıkmaktadır. ABD ve Avrupa'nın krizden çıkış yolu olarak, hem kemer sıkma politikalarına hem de mali daralma/genişlemeye yer verdiği görülmektedir. Farklı kurumsal yapıları, borçlu-alacaklı ilişkileri ve ekonomik temelleri, uygulanan politikaların sonuçlarının farklılaşmasına yol açmıştır. Avrupa ele alındığında unutulmaması gereken; bir parasal birliğin gerçekleştirilmiş olduğu ve bunun kullanılabilir araçlar ve politikalar noktasında benimsenen yasal düzenlemeler nedeniyle bağlayıcı olduğudur.

Kaynakça

- Albo, G. & Evans, B. (2011). Kurtarma Stratejilerinden Çıkış Stratejilerine Geçiş: Kamuda Kemer Sıkma Kavgası. İçinde Leo Panitch, Greg Albo ve Vivek Chibber (ed), Bu Defaki Kriz: Socialist Register 2011 (300-335), İstanbul: Yordam Kitap.
- Alesina, A. & Ruyg, V. (2013). There is Good and Bad Austerity, and Italy Choose Bad. Forbes Magazine, Alınan yer <http://www.forbes.com/sites/realspin/2013/03/07/there-is-good-and-bad-austerity-and-italy-chose-bad/>.
- Anderson, B. & Minneman, E. (2014). The Abuse and Misuse of the Term "Austerity" Implications for OECD Countries. *OECD Journal on Budgeting*, 2014(1), 109-122.
- Arestis, P. & Pelagidis, T. (2010). Absurd Austerity Policies in Europe. *Challenge*, 53(6), 54-61.

- Baker, D. (2011). Tyranny of the Central Bankers. *CEPR(Central for Economic and Political Research)*, Alınan yer <http://cepr.net/publications/op-eds-columns/tyranny-of-the-central-bankers>.
- Baldacci, E. & Gupta, S. & Granados, C. M. (2010). Getting Debt Under Control, *Finance&Development* (December), IMF.
- Blyth, M. (2013). Foreign Affairs. "The Austerity Delusion:Why A Bad Idea Won Over the West?". (May/June), Alınan yer <http://www.foreignaffairs.com/articles/139105/mark-blyth/the-austerity-delusion>.
- Blyth, M. (2013). *Austerity:The History of a Dangerous Idea*. Oxford University Press.
- Bougrine, H. (2012). Fiscal Austerity, the Great Recession and the Rise of New Dictatorships. *Review of Keynesian Economics*, 1, 109-125.
- Boyer, R. (2012). The Four Fallacies of Contemporary Austerity Policies:the Lost Keynesian Legacy, *Cambridge Journal of Economics*, 36(1), 283-312.
- Browne, C. & Susen, S. (2014). Austerity and Its Antitheses:Practical Negations of Capitalist Legitimacy. *The South Atlantic Quarterly*, 113(2), 217-230.
- Buti, M. & Carnot, N. (2013). The Debate on Fiscal Policy in Europe: Beyond the Austerity Trip, ECFIN Economic Brief, 20.
- Calcagno, A. (2012). Can Austerity Work?. *Review of Keynesian Economics*, Inaugural Issue, 24-36.
- Dauderstadt, M. & Hillebrand, E. (2013). Alternatives to Austerity Progressive Growth Strategies for Europe. *Friedrich Elbert Stiftung*.
- De Grauwe, P. (2009). The Politics of the Maastricht Convergence Criteria, VOX CEPR's Policy Portal. Alınan Yer <http://voxeu.org/article/politics-maastricht-convergence-criteria>.
- Draghi, M. (2012). Interview with the Wall Street Journal (February 24) (Robert Thomson, Matt Karnitschnig and Brian Blackstone, Interviewers) Alınan yer <http://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2012/html/sp120224.en.html>.
- EEAG (2013). The EEAG Report on the European Economy. European Imbalances, CESifo, Munich, 55-72.

- Elliot, L. (2016). OECD Calls for Less Austerity and More Public Investment). *The Guardian*, Alınan yer <https://www.theguardian.com/business/2016/feb/18/oecd-calls-for-less-austerity-and-more-public-investment>.
- European Commission (2010). Communication From the Commission, Europe 2020, A strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. Alınan yer <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>.
- European Commission (2016). Stability and Growth Pact. Alınan yer http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/index_en.htm.
- Eurostat, Balance of Payment Statistics, Alınan yer http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Balance_of_payment_statistics.
- Eurostat, General Government Gross Debt as % of Gdp, Alınan yer <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teina225&plugin=1>.
- Farrell, H. & Quiggin, J. (2012). Consensus, Dissensus and Economic Ideas: The Rise and Fall of Keynesianism During the Economic Crisis. Alınan yer <http://www.henryfarrell.net/Keynes.pdf>.
- Galbraith, J. K. (2013). The Crises in the USA and Europe: On the Crisis and Inequality in Europe. *Interview with ETUI(podcast)*, Alınan yer <http://www.euractiv.com/section/euro-finance/video/james-k-galbraith-on-the-crisis-and-inequality-in-europe/>.
- Gros, D. (2013). Has Austerity Failed in Europe? CEPS Commentary, Alınan yer <https://www.ceps.eu/publications/has-austerity-failed-europe>.
- Haltom, R. & Weinberg, J.A. (2011). Unsustainable Fiscal Policy Implications for Monetary Policy. *The Federal Reserve Bank of Richmond*, Annual Report.
- IKV (İktisadi Kalkınma Vakfı), İstikrar ve Büyüme Paktı, e-sözlük, Alınan yer <http://esozluk.ikv.org.tr/icerik.asp?id=457>.
- IMF (2010). Will it Hurt?. *Macroeconomic Effects of Fiscal Consolidation* 93-124.
- IMF (2012) .Fiscal Monitor: Taking Stock A Progress Report on Fiscal Adjustment. Alınan yer <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2012/02/pdf/fm1202.pdf>.

- Jannsen, R. (2012). Austerity Plus Is Not A Growth Strategy. *Social Europe*, Alınan yer <https://www.socialeurope.eu/2012/05/austerity-plus-is-not-a-growth-strategy/>.
- Karger, H. (2014). The Bitter Pill: Austerity, Debt, and the Attack on Europe's Welfare States. *Journal of Sociology & Social welfare*, XLI(2), 33-53.
- King L., Kitson, M., Konzelmann, S. & Wilkinson F. (2012). Making the same Mistake Again-or is This Time Different?. *Cambridge Journal of Economics*, 36, 1-15.
- Kitson, M., Martin, R. & Tyler, P. (2011). The Geographies of Austerity. *Cambridge Journal of Refions, Economy and Society*, 4, 289-302.
- Konzelmann, S. (2012). The Economics of Austerity. Centre for Business Research. *University of Cambridge Working Paper*, No:434.
- Krugman, P. (2014). Who Wants a Depression?. *The New York Times*, Alınan yer http://www.nytimes.com/2014/07/11/opinion/paul-krugman-who-wants-a-depression.html?_r=0.
- Lapavitsas, C., Kaltenbrunner, A., Lindo, D., Michell, J., Paineira, J.P., Pires, E., Powell, J., Stenfors, A., & Teles, N. (2010). Eurozone Crisis: Beggar Thyself and Thy Neighbour. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(4), 321-373.
- Lazzarato, M. (2014). *Borçlandırılmış İnsanın İmali: Neoliberal Durum Üzerine Değerlendirme*. Açılım Kitap.
- Leeper, E. M. (2010). Monetary Science, Fiscal Alchemy. Alınan yer https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/2010/Leeper_final.pdf.
- Lettieri, A. (2012). Austerity Policies and Structural Reforms Are Leading to the Americanization of the European Social Model. *EUROPP Blog*. Alınan yer <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2012/07/13/americanization-of-the-european-social-model/>.
- Levring, P. (2014). World-Beating Debt Burden Is No 'Serious Threat' to Denmark. *Bloomberg*, Alınan yer <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-01-06/world-s-highest-household-debt-burden-probed-by-danish-council>.

- Lowrey, A. (2013). Europe Split Over Austerity as a Path to Growth. *The New York Times*, Alınan yer <http://www.nytimes.com/2013/04/16/business/global/europe-split-over-austerity-as-a-path-to-growth.html?pagewanted=all>
- Mayer, T. (2011). Euroland's Hidden Balance-of-Payments Crisis. *Deutsche Bank Report*, EU Monitor 88, October 26.
- Monastiriotis, V. (2014). (When) Does Austerity Work? On the Conditional Link Between Fiscal Austerity and Debt Sustainability. *LSE Research Online*, 71-92.
- Moore, M. (2012). Stiglitz says European Austerity Plans Are a Suicide Pact. Alınan yer <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/9019819/Stiglitz-says-European-austerity-plans-are-a-suicide-pact.html>.
- Needham, C. (2011). *Member States' Austerity Measures*. Library Briefing: Library of the European Parliament, Alınan yer http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110169/LDM_BRI%282011%29110169_REV1_EN.pdf.
- Needham, C. (2012). *Austerity or Growth?*. Library Briefing: Library of the European Parliament. Alınan yer [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2012/120324/LDM_BRI\(2012\)120324_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2012/120324/LDM_BRI(2012)120324_REV1_EN.pdf).
- OECD (2016a). Household debt (indicator). Alınan yer <https://data.oecd.org/hha/household-debt.htm#indicator-chart>, doi: 10.1787/f03b6469-en.
- OECD (2016b). Saving rate (indicator). Alınan yer <https://data.oecd.org/natincome/saving-rate.htm>, doi: 10.1787/ff2e64d4-en.
- OECD (2016c). Economic Outlook, 2016(1), Alınan yer http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-outlook-volume-2016-issue-1_eco_outlook-v2016-1-en#.V6ZPToVOLIU#page3.
- Ostry, J. D., Ghosh, A. R., & Espinoza, R. (2015). When Should Public Debt Be Reduced?. *IMF Staff Discussion Note (June)*, SDN 15/10.

- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (OHCHR) (2013). Report on Austerity Measures and Economic and Social Rights, Alınan yer http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Development/RightsCrisis/E-2013-82_en.pdf.
- Palley, T. (2009). *The Fiscal Austerity Trap: How Budget Deficit Alarmism Risks Sabotaging Growth and Creating Self-Fulfilling Budget Difficulties*. New American Contract Policy Paper.
- Panico, C. & Purificato, F. (2012). The Role of Institutional and Political Factors in the European Debt Crisis. *PERI (Political Economy Research Institute) Working Paper*, No: 280.
- Perlo, A. (2012). Austerity and the Economic Crisis. Political Affairs. Alınan yer <http://politicalaffairs.net/austerity-and-the-economic-crisis/>.
- Rodrigues, M. J. (2012). *Mapping Future Scenarios for the Eurozone*. Friedrich Ebert Stiftung.
- Rugy, V. (2013). Is Austerity the Answer to Europe's Crisis? *Cato Journal*, 33(2), 245-251.
- Szczepański, M. (2013). Austerity, Labour Market and International Treaties: Cases of Four EU Countries in Receipt of Financial Assistance. Alınan yer <http://www.europarl.europa.eu/eplibrary/Austerity-labour-market-and-international-treaties.pdf>.
- Seidman, L. (2012). Keynesian Stimulus Versus Classical Austerity. *Review of Keynesian Economics*, Inaugural Issue, 77-92.
- Skidelsky, R. (2013). Stimulus, not Austerity, is the Key to Global Economic Recovery. *Guardian Magazine*, Alınan yer <http://www.theguardian.com/business/economics-blog/2013/jul/01/stimulus-austerity-global-economic-recovery>.
- Stockhammer Engelbert (2012). Rising Inequality as a Root Cause of the Present Crisis, *PERI (Political Economy Research Institute) Working Paper*, No: 282.
- The Guardian (2016). OECD's Calls For Less Austerity Means Common Sense Has Prevailed. Alınan yer <https://www.theguardian.com/business/economics-blog/2016/feb/18/oecd-calls-less-austerity-common-sense-prevailed>.
- The Guardian (2010). Budget 2010: Pain Now, More Pain Later In Austerity Plan. Alınan yer <https://www.theguardian.com/uk/2010/jun/22/budget-2010-vat-austerity-plan>.

- UNHR (2014). Impact of Austerity Measures on the Enjoyment of Human Rights. Alınan yer <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Poverty/Pages/ImpactofausteritymeasuresontheenjoymentHR.aspx>.
- UNCTAD (2011). Trade and Development Report 2011. Alınan yer http://unctad.org/en/docs/tdr2011_embargo_en.pdf.
- Weeks, J. (2012). Mercantilism and Austerity Policies are the Problem – Not the Euro. *Social Europe*, Alınan yer <https://www.socialeurope.eu/2012/11/mercantilism-and-austerity-policies-are-the-problem-not-the-euro/>.
- Weisbrot, M. (2012). Spain's Government and European Authorities Bent on Dismantling Welfare State. *CEPR (Center for Political Research)*, Alınan yer <http://cepr.net/publications/op-eds-columns/spains-government-and-european-authorities-bent-on-dismantling-welfare-state>.
- Whitfield, D. (2013). Unmasking the Austerity:Lessons for Australia. Adelaide: Australian Workplace Innovation and Social Research Centre in association with ESSU. *The University of Adelaide*. Alınan yer http://www.adelaide.edu.au/wiser/docs/WISeR_unmasking-austerity.pdf.
- Wren-Lewis, S. (2012). On successful fiscal consolidations Alınan yer <https://mainlymacro.blogspot.com.tr/2012/04/on-successful-fiscal-consolidations.html>.
- Wren-Lewis, S. (2013). The View from Brussels. Alınan yer https://mainlymacro.blogspot.com.tr/2013/03/the-view-from-brussels.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%253A%2BMainlyMacro%2B%2528mainly%2Bmacro%2529&version=meter+at+8&module=meterLinks&pgtype=Blogs&contentId&mediaId&referrer&priority=true&action=click&contentCollection=meter-links-click.
- World Bank (2016). World Development Indicators, Current Account Balance as of GDP, Alınan yer <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=&series=BN.CAB.XOKA.GD.ZS&period=#>.

